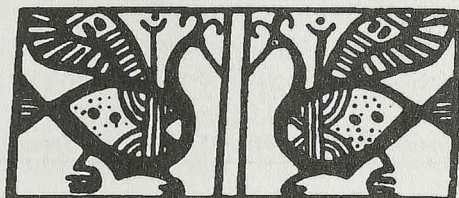

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

MICHELE IANNELLI, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΔΑΝΑΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ, ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ, ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΧΑΜΠΗΣ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ Κ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΗ, ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΡΔΕΛΗΣ, ΧΡ. Δ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΡΤΕΛΛΑΣ, ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ, ΛΙΝΑ ΓΑΡΥΦΑΛΑΚΗ - ΝΙΚΟΛΑΟΥ, ΠΟΠΗ ΣΦΑΛΑΓΚΑΚΟΥ, ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ, ΓΙΟΛΑ ΔΑΜΙΑΝΟΥ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΙΟΥΛΙΕΤΤΑ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΜΗΝΑ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, ΑΘΗΝΑ ΝΙΚΟΛΑ, ΦΙΛΟΜΗΛΑ ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗ, ΙΑΣΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, ΔΩΡΟΣ ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ, ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΚΑΡΥΔΑΣ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΜΥΡΛΗ, ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΟΥ, ΑΓΑΘΗ ΜΑΧΛΟΥΖΑΡΙΔΟΥ

398

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
Ἀνδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία ἢ Ταχ. Θυρ. 27355, 1644 Λευκωσία
Τηλ. 22764900

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ: Ἀνδρούλα Ἡλιοφώτου, Μαρούλα Βιολάρη-Ἰακωβίδου,
Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, Κίκα Ὀλυμπίου, Νίκος Παναγιώτου, Γιώργος Ν. Χατζηκωστής,
Παῦλος Κ. Χατζημάρκος

Ἐτήσια συνδρομή	Κ€5.00
Ἐτήσια συνδρομή Ἑλλάδος	20 ΕΥΡΩ
Ἐτήσια συνδρομή ἔξωτερικῶν	\$25 (δολλάρια)
Τιμή τεύχους	Κ€2.00
Γιὰ βιβλιοθήκες	Κ€8.00

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Φωτογραφίες ἐπιστρέφονται. Ἀνάτυπα
πληρώνονται στὸν τυπογράφο.

Για τοὺς συνδρομητὲς Ἑλλάδος:

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - Λογαριασμός 080/51260530
στο ὄνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.

Αιτιολογία: Συνδρομὴ Περιοδικῶν «Πνευματικὴ Κύπρος»
καὶ νὰ ἀποστέλλεται στο περιοδικὸ ἢ ἀπόδειξη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Michele Iannelli:</i> Ἐξάισια ποιητικὴ φωνή	67
<i>Κύπρος Χρυσάνθης:</i> Θερινὴ ἱστορία, Ὁραῖο νὰ ζῆς, (Ἐκεῖ στὸ ἡλιοβασιλεμα)	68
<i>Δανάη Παπαστράτου:</i> Κερύνεια, πόλη Ἑλληνίδα	68
<i>Χρυσόθεμις Χατζηπαναγιῆ:</i> Ἀναζήτηση	69
<i>Τάσος Ἀριστοτέλους:</i> Πρόσφυγες, Εἶχε ἓνα γιό, Στοὺς μικροὺς μαθητὲς τῆς Κύπρου	70
<i>Ανδρέας Χατζηχαμητῆς:</i> Ἡ Ξυλόπορτα	71
<i>Βασιλικὴ Κ. Λεονταρίτη:</i> Κεντρικὲς Φυλακὲς Λευκωσίας	73
<i>Κώστας Σαρδελῆς:</i> Μεσολογιτικὸ	74
<i>Χρ. Δ. Στρατηγόπουλος:</i> Θὰ ῥθουν	74
<i>Ἀνδρέας Κουρτέλλας:</i> Στὸ μοναστήρι, Γιὰ το χαμό του, τῆς Κυριακῆς	75
<i>Βέρα Κορφιώτη:</i> Δὲν ἐγχαρεῖ Δια-τι	76
<i>Λίνα Γαρυφαλάκη - Νικολάου:</i> Φτωχὰ τὰ λόγια	77
<i>Πόπη Σφαλαγκάκου:</i> «Τὸ τοπίο ἀπαράλλαχτα ἴδιο»	78
<i>Σοφοκλῆς Λαζάρου:</i> Στοχασμοὶ	79
<i>Ἀντώνης Πιλλᾶς:</i> Δίστιχα, Φερετροποιοὺς	80
<i>Γιόλα Δαμιανοῦ - Παπαδοπούλου:</i> Τὰ φιστίκια τοῦ φτωχοῦλη	81

(Συνέχεια στη σελ. 136)

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΜΑ'

ΜΑΪΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2001

ΑΡ. 398

ΕΞΑΪΣΙΑ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ

Του Κύπρου Χρυσάνθη

Εξαΐσια ποιητική φωνή
της πληγωμένης Κύπρου
σ' αυτή τη μαύρη μέρα,
αν πάρω ανάποδα τα χρόνια
αναπολώνοντας το χαμένο παρελθόν,
στις σκέψεις μου τις θλιμμένες
επιστρέφεις εσύ με το Νησί σου·
τί μεγάλη ευγνωμοσύνη σου χρωστώ.
Χάρη στα δικά σου πολλά έργα
τιμητική στροφή έγινε στη ζωή μου
κι αγάπησα σα νάτανε δική μου
την ωραία Πατρίδα σου τη διχασμένη
που απαρηγόρητη για σένα καυτά δάκρυα χύνει
μαζί με τη δική σου αγαπητή Τριανταφυλλένη.
Αλλ' όμως μας παρηγορεί πολύ
το να σκεφτούμε πως ο Θεός εισάκουσε
τη δική σου ευχή να καταλάβεις
μια έδρα στο σχολείο των Ουρανών
όπου από τρία χρόνια τώρα εσύ διδάσκεις
σε γλώσσα παναρχαία
πώς προβάλλει η αυγή στην Κύπρο
πώς τη χαϊδεύει ο ήλιος με τα χίλια χρώματά του.
Κι όταν θαρθεί η τελευταία μου ώρα
από τον Ύψιστο των Ποιητών θα ζητήσω
να καταλάβω, εκεί πάνω, θέση στο σχολείο
για να μαθαίνω από εσένα όλο και καλύτερα
την ιερή γλώσσα των Ελλήνων.

Salerno 7 Giugno 2001

MICHELE IANNELLI

ΘΕΡΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Μας βρήκε πρόχειρους τὸ καλοκαίρι
 καὶ μᾶς ψαλίδισε.
 Ὅμως ἐγὼ θὰ λέω στὸν ἄνεμο ποὺ θάρθει
 τὴ θερινὴ ἱστορία τῆς Κύπρου
 τοὺς στίχους ποὺ ἔγραψα στὸν ὦμο
 ἐνὸς ἐξαίσιου φεγγαριοῦ
 ποὺ μύριζε λεβάντα καὶ ψιντρό βασιλικό.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΩΡΑΙΟ ΝΑ ΖΗΣ

Ὡραῖο νὰ ζῆς τίς μέρες σου ἀγκαλιὰ μὲ τὴν ἀγάπη
 ἕμνεῖς ἀνθρώπους καὶ Θεὸ
 φέρνεις στὴ γῆ τὸν οὐρανὸ μ' ἓνα δεμάτι ἀγγέλους
 στέλλεις στ' ἀστέρια στίχους καὶ φιλίες
 καὶ μελωδίες ἀγγελικῆς
 Νὰ ζήσετε τὰ χρόνια σας μὲ ἀνθούς τοῦ Παραδείσου
 καὶ μ' ἓνα κύπελο κρασί.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

(ΕΚΕΙ ΣΤΟ ΗΛΙΟΒΑΣΙΛΕΜΑ)

Εκεῖ στὸ ἡλιοβασίλεμα βρεθήκανε τὰ μάτια μας
 ἀντικρουστὰ νὰ ὑπόσχονται καλοκαιριῆς
 κι εὐτυχισμένες συναντήσεις
 κι ἔμεινε ἡ μνήμη τους ἐκεῖ στὸ ἡλιοβασίλεμα
 σὰν τελευταία γιορτὴ τῆς ἀνοιξῆς.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΚΕΡΥΝΕΙΑ ΠΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΔΑ

Αρχαῖον πτολίεθρον, πόλη Ἑλληνίδα,
 πατρίδα μου δεν ἦσουνα, σε νιώθω σαν πατρίδα.
 Του Ζήνωνα σταυραδελφή, του Ευαγόρα κόρη,
 πάντα ἦσουν μπροστάρια στῆς Κύπρου τάνηφόρι.

Έδωσες μήνυμα τρανό, τους βάρβαρους χτυπώντας,
 στου χρόνου τα γυρίσματα τ' άδικο πολεμώντας,
 στου Πενταδάχτυλου τις κορφές και τ' άγρια περάσματα,
 πως οι πατρίδες τούτες δεν είναι για μοιράσματα.
 Προσμένοντας τώρα γι' άλλους καιρούς και χρόνους,
 το Δίκιο να έρθει, στη Γης να επικρατήσει,
 κι η Ειρήνη η χρυσοπλούμιστη παντούθε να ανθίσει,
 όταν πάψουν οι Διχόνοιες και Ομόνοια βασιλέψει –
 για τα παιδιά τ' Άλέξανδρου, του Κίμωνα, του Ομήρου.
 Τότε θα ξημερώσει η μέρα για τη θεσπέσια Λευτεριά,
 όπου τα σκότη θα διωχτούν και θ' απλωθεί η Ξαστεριά,
 στις Κύπρου το πανάρχαιο Νησί, το νηό, τάρχοντονήσι.
 Τότε και η πανώρια πόλη, με βάγια στολισμένη,
 θ' ανοίξει να υποδεχτεί τα τέκνα της, ξανά, στις αγκαλιές της,
 σαν τρέξουν νάντικρύσουνε τον αποθρώσκοντα καπνόν,
 του Νόστου τον αείζων.

ΔΑΝΑΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ
 6.12.2000

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

(στην Άννα με αγάπη)

Τη ματιά σαν καθρεφτίζεις στον ήλιο
 μπουμπουκιάζουν κόκκινα τραντάφυλλα
 κι ανθίζουν οι κήποι
 Μα σαν η συννεφιά προμηνύει τη μπόρα
 ένα γκριζο χαμόγελο διαγράφεται
 σε μετέωρα χείλη.
 Μόνο η καρδιά σου το ξέρει
 γιατί δακρύζεις
 τις ατέλειωτες ώρες της αναζήτησης
 και θέλεις να φύγεις για να προφτάσεις
 μέσα από ιδιοτισμούς και ανταύγειες
 Μα σαν πλησιάζει η στιγμή του γυρισμού
 διστάζεις και πάλι
 Γιατί τ' αγκάθια ματώνουν
 στο πέτρινο χώμα της σιωπής
 κι η άσφαλτος πνίγει την ελπίδα της μέρας
 Και μένεις να τριγυρνάς ολομόναχη
 στα έρημα μονοπάτια του φεγγαριού

Εκεί που δεν αντέχεται το κρύο
 Μήτε η επανάληψη της συνήθειας
 Ανάμεσα σε πολλά χλωμά αστέρια
 που τρεμοσβήνουν τις νύχτες
 στον απέραντο θόλο
 ας ήταν ένα μόνο αστέρι
 το πιο ζεστό και το πιο λαμπερό
 να φωτίσει τ' ατέλειωτο όνειρο
 Και τότε μεμιάς λεμονανθών ευωδιά
 Θα σκορπίσει απ' τα μαύρα μαλλιά
 στην ολόλευκη όψη.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ
 Λευκωσία, 4.2.2001

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Το σπίτι μας είναι εκεί
 Και η ψυχή μας είναι εκεί
 Και το μυαλό μας
 Και η καρδιά μας είναι εκεί
 Πέρα από τα συρματοπλέγματα
 Εμείς το ξέρουμε καλά
 Εμείς το ζούμε κάθε δευτερόλεπτο
 Με κάθε κτύπο της καρδιάς μας.

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΕΙΧΕ ΕΝΑ ΓΙΟ

Είχε ένα γιο λεβέντη
 μ' ολοκάθαρη ματιά
 μα τον πήραν ένα βράδυ
 και δεν τον ξανάδε πια.

Δεν της είπανε ποτέ
 Ζει ακόμα ή πέθανε
 Ο μονάκριβος της γιος
 Τώρα είναι ένας αριθμός.

Είχε ένα παλικάρι
Μ' ένα πρόσωπ' από φως
Το κεφάλι του φεγγάρι
Σαν ολύμπιος θεός.

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΙΚΡΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΚΥΠΡΟΥ

Να πάρετε τα τετράδιά σας μια μέρα
Και να πάτε μπροστά από τα συρματοπλέγματα
Να κάνετε μάθημα για την Ειρήνη
Να προσκαλέσετε και όλους εκείνους
Τους μεγαλόστομους πολιτικούς
Να 'ρθούν από τις τέσσερις γωνιές της γης
Να σβήσουν αν μπορέσουν
Τις οδυνηρές απορίες
Από τα αθώα μάτια σας.

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Η ΞΥΛΟΠΟΡΤΑ

Ο αυγερινός, κουρασμένος
με τις λεπτάραχνες ακτίνες του
τραβάει και τις τελευταίες πλεξίδες
των χρυσοκόκκινων ζαφειριών
που στολίζουν τα μαλιά της Ηώς,
κι έτσι της στρέφει το γελαστό της πρόσωπο σ' αυτή τη γωνιά.

Κι εγώ, πάνω σ' ένα απ' τα πράσινα κύματα της γης ξαπλωμένος,
πίσω απ' ένα παράθυρο,
βλέπω σανίδες ασυντήρητες του περασμένου αιώνα
να παρατάσσονται η μία δίπλα στην άλλη,
με τις γραμμώσεις των ξυλωδών σωλήνων τους
να γλαφυρίζουν την επιφάνεια.

Μεγάλα μάτια σχιζογράφονται,
που πιστά, αδηφάγα παρακολουθούν ακόμα το σοκκάκι.
Και τα καρφιά να κεντολογούν, να συμπληρώνουν
την ξυλόπορτα του απέναντι χαλαμάντουρου.

Πόσα στ' αλήθεια μυστικά και κλάματα και φόβους
 δεν έκρυψε μέσ' στις ουλές της, καλυμμένα με σκόνη,
 να χαθούν στ' άχρονο τοπίο.

Πόσες ψυχές και πλάσματα
 δεν τη χείδεψαν με τ' ακροδάκτυλα στο πηγαϊνέλα τους.

Κι άνεμοι σαν θέριευαν και τη λυσσομανούσαν
 σάμπως φοβήθηκε;
 Ασάλευτος ακρίτης ορθώθηκε, προστάτης, κορμαλίτης.

Και στις βροχές και τις καταπλημμύρες
 δεν βούτηξε μέσ' τα νερά της τιμωρίας
 να μας σώσει;

Πόσα τιτιβίσματα, κλαψουρίσματα,
 λιανοτράγουδα, πικροτράγουδα,
 ύμνους εθνικούς, εκκλησιαστικούς
 δεν αντιλάλησε;

Πόσες στρατιές αρματωμένων αγγέλων
 δεν σπίτωσε, δεν γλίτωσε
 κι αμέριμνοι διανύουν τώρα
 τις κορυφογραμμές της δόξης;

Κι άλλοτε,
 τ' αηδόνη σαν παιγνίδιζε
 σιμά στο χελιδόνη,
 με κρίνα και με ροδανθούς
 στεφάνια δε φορούσε,
 και πασχαλίτσες πορφυρές
 στο δρόμο δεν πετούσε;

Τώρα,
 μουλιασμένη στα κλάματα,
 σκυφτή, μοναξιασμένη,
 κούφια, παράλυτη μορφή,
 κι ολόμονη και μένει.

Ένα απλό παλιόξυλο
 στο δρόμο αραδιασμένη.

Αναρριγιάς παράλυτη
 μέσ' την αχαριστία,

παραδομένη τραγουδάς
σιγά τη νοσταλγία,
γονατιστή και ντροπαλή
ρυτιδογερασμένη.

Σ' ακούω που παρακαλείς
να μη σε βλέπουν άλλο,
κι ήσυχη να παραδοθείς
στα πέλαγα της λήθης.

Έτσι που σου την έπλεξε
ο χρόνος την παγίδα,
τροφή για νά'σαι, ο ξενιστής,
των άλλων παρασίτων.

Ξανακοιτώντας την εγώ
μια ρίζα εξακοντίζω,
μέσ' της συμπόνιας τους λαμπρούς
πράσινους αμπελώνες,
στη θύμηση του Ήλιου,
που κι όλας βασιλεύει.

Αχ γιατί μου ξυλόπορτα νά' σουνα η μόνη...

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΧΑΜΠΗΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

Νύχτα!

Και περπατούν περήφανοι
τόν δρόμο τής αγχόνης
τόν ύμνο τής ελευθεριάς
ψάλλοντες και τροπάρια...

Κι ή Ίστορία αναρριγᾶ
κι οί ἥρωες σαστίζουν
πού τὰ ἀμούστακα παιδιά
τόν θάνατ' ἀψηφᾶνε!

Μ' αὐτὸς δὲν εἶναι θάνατος.
Εἶναι Θεοῦ σημεῖον:
ἡ Ἐνωση και ἡ Ἑλλάς
νά γράφονται μέ αἷμα...

Και περπατοῦν περήφανοι
τὸν δρόμο τῆς ἀγχόνης·
κι εἶν' ἡ ψυχὴ τους ἄπαρτο
κάστρο ἐλευθερίας.
Στὴν Κύπρο ξημερώνει...

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Κ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΗ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΤΙΚΟ ΜΠΑΤΑΡΙΑΣ

Ὅμορφη πού 'ναι ἡ ζωὴ, ὁμορφα πού 'ν τὰ νιάτα
μέ τὸ Θανάση Μπαταριά ὄλο χαρὲς γεμάτα.
Ὅταν βαράει τὸ βιολὶ καὶ τὸ λαοῦτο παίζει
ὁ χάρος στὸν ἀγύριστο, τὸ κέφι στὸ τραπέξι.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΡΔΕΛΗΣ

ΘΑ 'ΡΘΟΥΝ

Κάπου ἐκεῖ στη Λεμεσό, στην πόρτα του σπιτιού της,
μα μαυροφόρα Κύπρια, περιπλανά το νου της.

Τον στέλνει πίσω στον καιρό, ἐκείνον τον ωραίο,
αναπολώντας τη ζωὴ, πριν ἔλθει το μοιραίο.

Βλέπει μπροστά της τα παιδιά, που παίζαν', που γελοῦσαν,
καὶ στις συνάξεις ὄλοι τους, που γλυκοτραγουδοῦσαν.

Γάμους θυμάται καὶ χαρὲς, καὶ ἀνθρώπους μαζεμένους,
ξωκκλήσια να γιορτάζουνε, καὶ κήπους ἀνθισμένους.

Κάποια στιγμή μες του μυαλοῦ ἐρχονται στην οθόνη,
οὐ σταυρωτήδες του νησιού, που την ἀφήσαν' μόνη.

Θυμάται τον βομβαρδισμό, την εἰσβολὴ θυμάται,
που δίχως ἀντρα ἔμεινε, καὶ μοναχὴ κοιμάται.

Αδελφια, φίλοι, συγγενεῖς, ἀιχμάλωτοι πιαστήκαν',
κι ἀπ' το νησί τα ἴχνη τους, εσβήσαν καὶ χαθήκαν.

Ὅμως, ποτέ της κοπελιάς, δεν χάθη ἡ ἐλπίδα,
ὀλονυχτὶς να καρτερεῖ, πολλές φορές την εἶδα.

Είδα και στο τραπέζι της, πιάτα γι' αυτούς να βάζει,
και περιμένοντας να 'ρθούν, να κλαίει, να στενάζει.

Χρόνια πολλά τους καρτερεί, και δεν το βάζει κάτω,
μιά μέρα όμως έβαλε, παραπανίσιο πιάτο.

Μα τι σημάδι είναι αυτό; Γιατί να κάνω λάθος;
λέει, και βγάζει στεναγμό, απ' της ψυχής το βάθος.

Πριν τελειώσει ο σπαραγμός, που βγήκ' απ' την ψυχή της,
κάτι φωνές ακούστηκαν, στην ασπρισμένη αυλή της

Βγαίνει στο παραθύρι της, κοιτάζει στην αυλή της,
και μπρος στη θέα, σύγκροτο, καλύπτει το κορμί της.

Βγάζει φωνή τρομακτική, και στην αυλή σαλτάρει,
τον άνδρα της πιο γρήγορα, στην αγκαλιά να πάρει.

Στα χέρια τους την έπιασαν, πριν στην αυλή της πέσει,
τριγύρω της βρεθήκανε, κι η κοπελιά στη μέση.

Το τι επακολούθησε, δεν θα σας περιγράψω,
γιατί τα χέρια τρέμουνε, και δε μπορώ να γράψω.

Άλλη φορά 'θε να σας πω, τι άκουσα, τι είδα,
αφού ποτέ δεν χάθηκε, για ΚΕΙΝΟΥΣ η ελπίδα.

ΧΡ. Δ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ
Τρίπολη Πελοπόννησος

ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

Τ' αποθέματα πίστης
ψάχνω,
σε κάποιο αναλόγιο,
στο κάθισμα τηςγωνιάς
με τον πιστό βυθισμένο
στις προσευχές,
στη φλόγα του κεριού και
στο μαύρο που τυλίγει
τα πάντα.

ΓΙΑ ΤΟ ΧΑΜΟ ΤΟΥ...

Σε κορνίζα βάλαμε τις αναμνήσεις
 που μας άφησες
 και το δάκρυ μας κύλησε στο κενό.
 Το ράπισμα που δεκτήκαμε
 από την καταιγίδα
 δεν επιτρέπει την πολυτέλεια
 για άλλη ανθοφορία.
 Αρκεστήκαμε στα ακούσματα
 της σιωπής.

ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ...

Μάζεψες ό,τι απέμεινε
 απ' της Κυριακής τ' αντίδωρο
 και το 'κανες ελπίδα
 Μα δε λογάριασες καλά
 πόσο αδύναμες είναι οι
 ανθρώπινες ψυχές
 μπροστά στο φόβο και
 βάρεσες το σήμαντρο
 για σύναξη ξανά.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΡΤΕΛΛΑΣ

ΔΕΝ ΕΓΧΩΡΕΙ ΔΙΑ-ΤΙ

Μέ τις άμφιβολίες
 που επιτρέπουν
 τόσο τὰ τεκμήρια
 σέ μιὰ υπόθεση
 όσο και τὰ παραμύθια
 ξμοιαζα μ' ένα σκαρί
 που άφηνότανε
 νά βυθιστεί
 στην πρώτη έαρινή
 ύπόσχεση.

Έδω που είμαι
 είμαι άνεπιστορεπί

Τὸ θαῦμα πρόπει νὰ μένει
σὲ μεγάλο βαθμὸ
ἀνερμήνευτο.

Ἄδυνατῶ νὰ χωθῶ
στό λαβύρινθο
τῶν ἐκδοχῶν.

ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ

ΦΤΩΧΑ ΤΑ ΛΟΓΙΑ...

Φτωχὰ τα λόγια...
Κι ο πόνος της καρδιάς ανείπωτος.
Σφραγίζουν τα χεῖλη γοερὰ οι λυγμοὶ
και το αθέατο αιμάτινο δάκρυ
ρέει ποταμός, απ' την ψυχὴ των Ελλήνων.
Ριγὰ η γαλανόλευκη
και γονατίζει περήφανη
μπρος στην ηρωικὴ θυσία
των δύο νέων μαρτύρων της κυπριακῆς γης
που πότισαν μ' αχνιστὸ αἷμα
για μια ἀκόμη φορὰ
το δένδρο της Ελευθερίας.
Ισαάκ! Σολωμέ! αναφωνεῖ η ψυχὴ του Θεοῦ
ἀπὸ τον Πενταδάκτυλο
μέχρι το Μοναστήρι του αποστόλου Ανδρέα
κι ο αντίλαλός της ὅλη την Κύπρο αγκαλιάζει...
Η θυσία σας δεν πήγε χαμένη...
Εἶν' ἀδικο να κωφεύουν
οι ισχυροὶ της γης
στης Ρωμιοσύνης το δίκαιο αἶτημα.
Ελευθερία στην Κύπρο
Ελευθερία για κάθε σκλάβο
των ἀνθρώπων συμφερόντων...
Ελευθερία στον ἄνθρωπο.
Ἦγγικε γὰρ η Βασιλεία των Ουρανῶν
και το θέλημα του Θεοῦ
θα υπερισχύσει της κατασχύνης.

ΛΙΝΑ ΓΑΡΥΦΑΛΛΑΚΗ - ΝΙΚΟΛΑΟΥ

«ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΑΠΑΡΑΛΛΑΧΤΑ ΙΔΙΟ»

Η ελιά που δε φιλήθηκε ποτέ
 είναι ακόμη εκεί στις ερημιές του στήθους
 που ακόμα δε ρυτίδωσε.
 Ίσως να φταίνε τ' αναφυλλητά
 της μοναξιάς
 που το κρατάνε γεμάτο
 πικρούς χυμούς λαχτάρας.
 Της μοναξιάς
 που ποτέ δε συνεπήρε
 ο ερωτικός χείμαρρος
 να τη συντρίψει
 στα βαθειά του πάθους πέλαγα.
 Κι έτσι, το τοπίο απaráλλαχτα ίδιο
 προδωμένο απ' τα χρόνια,
 γερνάει
 προσμένοντας την ύστατη στιγμή
 το θαύμα ενός φιλιού...

ΠΟΠΗ ΣΦΑΛΛΑΓΚΑΚΟΥ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Η καρδιά μου δε θρηνεί ούτε και φοβάται μέσα στο αδιέξοδο σκοτάδι· πονάει γιατί η φλόγα της είναι αδύνατη και πνίγεται. Κι ο δρόμος πρέπει να περπατηθεί.

★ ★ ★

Το χαμόγελο θωπεύει την ψυχή όπως μια ηλιαχτίδα χειμωνιάτικη θωπεύει το κουρασμένο πρόσωπο· χαμογέλα.

★ ★ ★

Ο άνθρωπος που έπεσε, σκουντούφλησε στα σφάλματά του· βοήθησέ τον να σηκωθεί, μα πιο πολύ βοήθησέ τον να βλέπει!

★ ★ ★

Στον ίσκιο του σηκωμένου φορνικού χειριού η καρδιά μου τραγουδάει τον ύμνο της αγάπης. Η ασπίδα της με προστατεύει.

★ ★ ★

Κοιτάξτε τον με πόση ευφροσύνη ζει παρέα με τα σφάλματά του σαν παιδί που παίζει αμέριμνο με τα παιχνίδια του! Αν κάνεις πως τον πλησιάζεις, θα μαζευτεί απ' τον φόβο για τον κίνδυνο που απειλεί τον πλούτο του!

★ ★ ★

Μη θυμώνεις με τις ατέλειες των ανθρώπων. Να τους κατανοείς και να τους ανέχεσαι. Η ωριμότητα έχει την ώρα της· θα 'ρθει όπως έρχεται η μέρα ύστερα από την νύχτα.

★ ★ ★

Το χέρι της Μοίρας είναι βαρύ μα δίκαιο και δείχνει σαν οδοδείχτης το δρόμο.

★ ★ ★

Οι στοχασμοί είναι σαν αύρες καλοκαιρινές που ξαφνικά τις νιώθεις στο πρόσωπο ανάλαφρες μα δεν ξέρεις πόθεν κίνησαν και πού πάνε· τους νιώθεις κι ύστερα γίνονται μνήμη ακαθόριστη στους οριζόντες του δικού σου ουρανού.

★ ★ ★

Ο ναός του σώματός μας ιερουργεί καθημερινά. Η ψυχή μας μπροστά στην Αγία Τράπεζα της καρδιάς ψαλμωδεί ακατάπανστα την ευλάβειά της στο Θεό. Ψαλμωδεί και χτυπάει το σήμαντρο για κάλεσμα, όμως τ' αυτιά μας είναι κλειστά.

★ ★ ★

Οι πιο πολλοί άνθρωποι σταθμίζουν την αξία αυτών που παίρνουν και αυτών που δίνουν με σταθμά υλικά. Για την ψυχή δεν έχουν σταθμά. Πρόσεχε σε ποιον προσφέρεις πολύτιμα πράγματα ψυχής, γιατί θα πληγωθείς άσκοπα και θα χάσεις κρυφές δυνάμεις ανυποψίαστες. Ο Ιησούς μίλησε καθαρά: «Μη δώτε τα άγια τοις κυσί μηδέ βάλητε τους μαργαρίτας υμών ενώπιον των χοίρων».

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΔΙΣΤΙΧΑ

Όπως αλλάσσουν τῶν δεντρῶν τὰ φύλλα τζιαί μαθκιούσιν
στο χῶμαν ἔτσι τζι οί γεννιές φεύκουσιν τζιαί τζυλουῦσιν.

Ἐν τοῦ μωροῦ παιδκιοῦ ἡ καρκιὰ Θεοῦ ἡ κατοικία
μέ πεθυμᾶ, μέ ἀξούλεψεν πλούτη τζιαί μεγαλεῖα.

Δύσκολον πολλά ν' ἀνοίξει τῆς ἀνάγκης φατισημένη
πόρτα, γιά κουφή ἔν νᾶνι γιά διπλομανταλωμένη.

Τὸ γελοῦν της ἔν δρόσος μέσ στήν κάψαν πού μέ δρόσισεν
τζι ἡ θωρκά της ἔν σιηπέττος πὸν ἀστόσισησεν.

Ἄμαν νεφάνει τοῦ στενοῦ σγιάν τ' ἄστρον ἔν πού μοιάζει,
τζεῖνον τὸ ἄστρον τ' οὐρανοῦ ἀντᾶν γλυκοχαράζει.

Πόφευκε τζείνους πού μιλοῦν πολλά τζι οὔλλον τζιαί τάσσουν
τζιαί πού τοὺς φουσανέμηες πού εὐτύς γνώμην ἀλλάσσουν.

ΦΕΡΕΤΡΟΠΟΙΟΣ

Μάστρος πού ἔμέν καλλίτερος φαίνεσαι μὸν εὐρέθη(ν)
οὔτ' ἕνας πού ὄσους ἔσασα ἔν μοῦ παραπονέθη(ν).

Να' σιεν ἀγάπην στήν καρκιάν
νά ἴθῶρες ἴντα ὁμορκιάν!

(Ἀπό τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ «Λαλέουσα»)

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΤΑ ΦΙΣΤΙΚΙΑ ΤΟΥ ΦΤΩΧΟΥΛΗ

Το αυτοκίνητο αργόφευγε απάνω στην εναέρια γέφυρα του Λάγους, μέσα στον αδιάκοπο συνωστισμό μηχανοκινήτων και πεζών. Ένα ζευγάρι μάτια εισέβαλαν ξαφνικά μέσ' από το τζάμι του αυτοκινήτου. Ήταν ένα βλέμμα βαθύ, παρακαλεστικό που δεν είχα τη δύναμη ν' αγνοήσω. Χανόταν δευτερόλεπτα μονάχα και νάτην πάλιν η ματιά να τρυπάει το τζάμι με μια δύναμη, μια ικεσία που με τρέλαινε.

—«Κυρία, πάρε φιστίκια. Είναι γλυκά... είναι φρέσκα».

Η γέφυρα συνωστιζόταν από χαμίνια κι ένα σωρό άλλους μικροπωλητές – εμπόρους της πιάτσας – που κουβαλούσαν τιςπραμάτειες στο κεφάλι ή στα χέρια. Ό,τι φανταστές, τσατσάρες, κατσαβίδια, κουζινικά, κάλτσες, τσιγάρα. Παρακαλούσαν τρεχαλητά πίσω από τα αυτοκίνητα. Τους κοιτούσα αδιάφορα να μπερδεύονται ανάμεσα στα οχήματα. Το μαυράκι ξεμάκραινε λιγάκι, αλλά πάλιν τρεχάτο μας πρόφταινε με το πανέρι τα φιστίκια καλά ισορροπημένο στο κεφάλι.

—«Κυρία, τα φιστίκια μου είναι φρέσκα...»

Είχε μια χροιά η ματιά του αλλιώτικη, μια επικοινωνία που τρύπωνε ξετσιπωτα ως τη ψυχή μου. Πώς ξεχώριζε έτσι ανάμεσα στ' άλλα χαμίνια; Ένα μαζεμένο βελούδο η ματιά του άφηνε χίλια ταμπήματα στην καρδιά. Μου προκαλούσε τη συνείδηση... Πώς καθόμουν έτσι αναπαυτικά στο πίσω κάθισμα του αυτοκινήτου με τον οδηγό μπροστά έτοιμο ν' ακολουθήσει το κάθε μου παράγγελμα κι αυτοί εδώ οι άνθρωποι να τρέχουν μ' ένα πανέρι στο κεφάλι να πουλήσουν μια τσατσάρα, μια χούφτα φιστίκια! Πού ξεχάστηκαν τα όνειρα, πού κρύφτηκε η ελπίδα αυτών εδώ των παιδιών που αγωνίζονται για ένα κομμάτι ψωμί;

—«Κυρία πάρε φιστίκια», επέμενε ασταμάτητα η βελούδινη ματιά και το τσίμπημα στην καρδιά με τρέλαινε. Έκανα αυθόρμητα ν' ανοίξω το τζάμι ν' αγοράσω μια χούφτα φιστίκια να ησυχάσω το πανηγύρι της καρδιάς που με προκαλούσε. Αλλά αμέσως η λογική με πρόφτασε. Θυμήθηκα τις κλειδωμένες με ασφάλεια πόρτες του αυτοκινήτου και το παράγγελμα «*μην διασχίζετε τις γέφυρες του Λάγους βράδυ, κινδυνεύει η ζωή σας*». Έπρεπε να είμαστε πολύ προσεκτικοί. Με το πρώτο άνοιγμα του παραθύρου ίσως η τσάντα κάνει φτερά.

Το λακούν κάτω απ' τη γέφυρα γκρίζο σαν βάλτος. Τα κανό αραδιασμένα στην άκρη κι ένα σωρό ιθαγενείς να περιφέρονται ύποπτα.

Όλες οι διακινήσεις κλοπιμαίων και μαυραγοριτών γινόντουσαν μ' αυτά τα κανό. Νάναι αυτό αγώνας επιβίωσης η μια τάση τυχοδιωκτισμού;

Η γέφυρα ατέλειωτη κρεμαστή κι άλλες γέφυρες να τη διασταυρώνουν ενώνοντας τα μικρά νησάκια που αποτελούν το Λάγος. Ένα παιδάκι στάθηκε για μερικά λεπτά ατενίζοντας με παρακαλεστικά, με το χέρι προτεταμένο σ' ελεημοσύνη. Εκτελούσε

χρέη οδηγού κάποιου τυφλού που τον ακολουθούσε έχοντας το χέρι ακουμπισμένο στον ώμο του παιδιού και σεργιανούσε μέσα στο χαμό του αυτοκινητόδρομου. Η βροχή έπεφτε σαν δροσιά στην καυτή άσφαλτο. Στο πεζοδρόμιο μια γυναίκα σερόνταν ανάμεσα στο πλήθος χωρίς πόδια. Η ματιά της ένας θρήνος επίκλησης. Πιο πέρα το αμαξάκι ενός ανάπηρου αφημένο στη μέση του δρόμου ανάμεσα στα οχήματα και το καυσαέριο. Προκαλεί οίκτο. Κάποια γυναίκα προβάλλει το σκελετωμένο μωράκι της δείχνοντας μου το άδειο μπιμπερό. Η χούφτα του ζητιάνου απλωμένη. Εκατοντάδες χούφτες φράζουν το δρόμο. Κραυγές που τις σέρνουν τα μεσημέρια και τις διαλαλεί ο αγέρας. Η καρδιά σπαράζει... Το βλέμμα ντροπιασμένο συγκεντρώθηκε σ' ένα τόσο δα σκουπιδάκι. Κάνω νόημα στον οδηγό κι ανοίγει λίγα εκατοστά μονάχα το τζάμι και ρίχνει λίγα κέρματα.

Βιαστικοί οδηγοί μας προσπερνούν. Ακριβά αυτοκίνητα με επίχρυσες πινακίδες που αστράφτουν στην αντανάκλαση του ήλιου. Οι οδηγοί ντόπιοι ιθαγενείς. Βρισκόμαστε στη χώρα των αντιθέσεων.

Στο τέλος της γέφυρας ένα ανθρώπινο κουφάρι ξεχασμένο στην άσφαλτο. Κανείς δεν το κοιτάει. Εκατοντάδες άνθρωποι το προσπερνούν χωρίς ένα βλέμμα συγκίνησης να το ζεστάνει. Η γυάλινη ματιά έμεινε ακίνητη στο κενό. Μοναδική διαμαρτυρία η μυρωδιά της αποσύνθεσης. Βουβό το παράπονο *«υπάρχει κανείς να με περιμαζέψει»;*

Η βελούδινη ματιά του αγοριού με πρόφτασε. Πόσα μίλια να διένυσε προσπαθώντας να με προφτάσει!

—*«Κυρία πάρε από τα δικά μου φιστίκια...»*

Ανοίγω λιγάκι το τζάμι και του βγάξω ένα χαρτονόμισμα. Οι χούφτες του γιομίζουν φιστίκια. Το μποτιλιάρισμα του δρόμου αραίωσε κι ο οδηγός ανάπτυξε ταχύτητα. Το μαυράκι χάθηκε. Η ματιά του φλύαρη, ζεστή φωλιάζει μέσ' τη ψυχή μου. Την κουβαλάω μέρες τώρα στις ατέλειωτες ώρες της μοναξιάς που με συντροφεύει...

ΓΙΟΛΑ ΔΑΜΙΑΝΟΥ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΚΙΣΣΟΣ

«Ουφ» ξεφύσησε με ανακούφιση. Μόλις που είχε προλάβει το τραίνο, χάρις βέβαια και στις υπεράνθρωπες προσπάθειες και τις μανούβρες του ταξιτζή. Είχε πια τακτοποιηθεί στη θέση του στο παράθυρο του τραίνου που έβλεπε προς τα μπρος, να μη νιώθει πως πάει ανάποδα. Οι τσάντες του, ταξίδευε με δύο, μια μικρή και μια μεγάλη, είχαν πάρει κι αυτές τη θέση τους στις ειδικές θήκες πάνω από το κεφάλι του και τώρα ικανοποιημένος, γιατί ένιωθε ελεύθερος, άρχισε να σκέφτεται.

Απέναντί του καθόταν ένας κύριος, τον οποίο δεν είχε προλάβει καν να δει, γιατί μόλις κάθισε κρύφτηκε πίσω από την εφημερίδα του αδιαφορώντας για όλους και για όλα. «Ωρραία», σκέφτηκε, γιατί δεν είχε και πολλή όρεξη για κουβέντα για την ώρα. Μόλις είχε αποχαιρετήσει τη μάνα του, που τον τρέλλανε στις συμβουλές και στις επαναλήψεις. «Να προσέχεις, παιδί μου, εκεί που πας, τις παρέες σου, να τρως καλά, να

μην αρρωστήσεις, να μελετάς, να περνάς καλά με τον συγγατοικό σου». Και τα άλλα τα γνωστά, που οι μητέρες νιώθουν την ανάγκη να πουν, όταν αποχωρίζονται το βλαστάρι τους για πρώτη φορά.

Είχε περάσει σε μια σχολή των Οικονομικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Κομοτηνής, Κοινωνικής Διοίκησης λέγεται, και μολονότι δεν τον τραβούσε αυτή η επιστήμη, άσε που δεν είχε ιδέα περί τίνος επρόκειτο, αναγκάστηκε, μάλλον τον ανάγκασε η μητέρα του να δεχθεί τη θέση.

Ο συγγατοικός του, ένα παιδί, Αθηναίος κι αυτός, που το γνώρισε μπροστά στις πινακίδες με τ' αποτελέσματα, πέρασε στη Νομική. Αυτός του πρότεινε να συγκατοικήσουν, κι αφού κουβέντιασαν αρκετά ο Μιχάλης σκέφτηκε πως δεν έπρεπε να χάσει την ευκαιρία. Όταν θα έφτανε στην Κομοτηνή, θα εύρισκε το διαμέρισμα έτοιμο να τον δεχτεί, γιατί ο συγγατοικός του είχε πάει μια βδομάδα πριν με τον πατέρα του και τη μητέρα του και τα τακτοποίησαν όλα. Βρήκαν διαμέρισμα κοντά στο Πανεπιστήμιο, το επίπλωσαν με τα απαραίτητα και το καθάρισαν. «Όλα καλά», σκέφτηκε, «μόνο που δεν μου αρέσουν τα Οικονομικά ή Κοινωνική Διοίκηση, ό,τι και να είναι αυτό».

Ξαφνικά το τραίνο άρχισε να κινείται. Αφηρημένα κοίταξε έξω από το παράθυρο και τότε είδε τη μάνα του, που δεν είχε φύγει ακόμα από το Σταθμό Λαρίσης. Περίμενε το τραίνο να ξεκινήσει και του κούνησε το χέρι για αποχαλρετισμό. Μια μοναχική φιγούρα ανάμεσα σε αγνώστους. Συγκινήθηκε κι ένιωσε τύψεις. Αυτές τις τύψεις που νιώθουν πάντα τ' αγόρια, όταν εγκαταλείπουν τη μητέρα τους είτε φεύγοντας για σπουδές, είτε παντρεύονται, είτε ξενιτεύονται.

Στην περίπτωση του μάλιστα ήταν πιο δύσκολα τα πράγματα, γιατί δεν είχε πατέρα. Είχε σκοτωθεί σ' ένα ατύχημα στην οικοδομή, ήταν οικοδόμος και από τους καλούς μάλιστα, όταν ο Μιχάλης ήταν πολύ μικρός. Από τότε πήρε τα νηία η μητέρα. Την αποζημίωση που της έδωσαν δεν την πείραξε. Την έβαλε όλη στην τράπεζα για τις σπουδές του παιδιού κι αυτή έρριξε έναν τοίχο της πρόσοψης του σπιτιού της κι έκανε ένα μικρό μαγαζί, ψιλικατζήδικο. Έτσι δούλευε χωρίς να χρειάζεται να φεύγει από το σπίτι. Να ξαναπαντρευτεί δε θέλησε κι αφοσιώθηκε στην ανατροφή του παιδιού της.

Τα χρόνια πέρασαν χωρίς να του λείψει, είναι αλήθεια, τίποτε. Ήταν καλός μαθητής, έκανε και τα φροντιστήριά του και μπήκε στο Πανεπιστήμιο. Βέβαια αυτός είχε άλλα όνειρα. Μικρός όταν ήταν έβλεπε εκείνα τα στενά δρομάκια στους πρόποδες του λόφου του Στρέφη όλο ανηφόρες και κατηφόρες κι ονειρευότανε να φτιάξει δρόμους.

Δρόμους μεγάλους, ίσους, φαρδιούς με ωραία πεζοδρόμια να περπατήσει ο κόσμος. Ήθελε να γίνει πολιτικός μηχανικός, πολεοδόμος.

Η μητέρα του όμως, πρακτική γυναίκα, είχε ακούσει πως τα Οικονομικά είναι η επιστήμη του μέλλοντος και πες πες τον έπεισε και έδωσε σ' αυτό τον κλάδο με βαριά καρδιά.

Ο κύριος απέναντι, αφού ρούφηξε την εφημερίδα μέχρι την τελευταία γραμμή, έβγαλε ένα βιβλίο από την τσέπη του και πριν το ανοίξει του έρριξε μια ματιά. «Φοιτητάκος ε;» του έκανε. Ο Μιχάλης συγκατένευσε. Αφού του έκανε όλες τις ερωτήσεις γύρο από το θέμα των σπουδών, όταν έμαθε πως πηγαίνει στην Κομοτηνή, «θα δούμε

και το βιότοπο του Νέστου», του είπε, «Μοναδικό θέαμα». Ο ίδιος πήγαινε στην Αλεξανδρούπολη να δει τα εγγονάκια του. Έκανε τρεις φορές το χρόνο αυτή τη διαδρομή με το τραίνο, γιατί φοβόταν το αεροπλάνο. Η συζήτηση ξεψύχησε κι ο κύριος βυθίστηκε στην ανάγνωση. Ο Μιχάλης έβγαλε το walkman από την τσάντα, έβαλε μια κασέττα, στερέωσε τα ακουστικά στ' αυτιά του και πήρε μια πιο αναπαυτική στάση στο κάθισμα ν' ακούσει την αγαπημένη του μουσική ροκ.

Το τραίνο έτρεχε, κόσμος κατέβαινε κι ανέβαινε στους διάφορους σταθμούς. Όχι όμως πολύς. Δεν το προτιμούν πια πολλοί το τραίνο, όπως του είπε και ο συνταξιδιώτης του. Κουράστηκε ν' ακούει μουσική. Έβγαλε από την τσάντα ένα μυθιστόρημα «Το εργαζόμενο αγόρι». Του το δάνεισε ένας φίλος του. «Πάρτο», του είπε, «θα σε διασκεδάσει στο ταξίδι».

Οι ώρες περνούσαν. Κάποτε έφτασαν και στο σταθμό της Θεσσαλονίκης. Εδώ η κίνηση ήταν πιο πυκνή. «Ξέρεις», του είπε ο ηλικιωμένος κυριος, «στη Μακεδονία το τοπίο αλλάζει, ποτάμια, νερά».

Κάποτε έφτασαν και στο βιότοπο του Νέστου. Και τότε είδε τους κισσούς. Τον έπιασε σύγκρυο κι ένιωσε έναν κόμπο στο λαιμό. Πνιγόταν.

Τα δέντρα με γυμνά τα κλαδιά υψωμένα στον ουρανό σαν σε ικεσία και οι κισσοί σφικτά, πνικτικά τυλιγμένοι στον κορμό τους. «Βλέπεις τους κισσούς;» Είπε ο κύριος απέναντι. «Είναι η αιώνια αγάπη και αφοσίωση, λένε οι ποιητές». Ούτε που τον άκουσε. Αυτός ήταν αλλού. Ξαφνικά το μυαλό του ξαστέρωσε. Κατάλαβε γιατί ένιωσε τέτοια δυσφορία. Μπροστά του ξετυλίχτηκε ολόκληρη η ζωή του των δεκαοκτώ του χρόνων, αυτή που τουλάχιστον θυμόταν. Είδε την ασφυκτική αφοσίωση της μάνας του. Θυσία την έλεγε ο κόσμος και τη θαύμαζαν που ενώ ήταν τόσο νέα, όταν χήρεψε, δε θέλησε να ξαναπαντρευτεί για χάρη του παιδιού της. Αυτή όμως η αφοσίωση τον έπνιγε. Πάντα γινόταν ό,τι ήθελε αυτή. Τους φίλους του και τις φίλες του αυτή τους διάλεγε, τις σπουδές του πάλι αυτή. Όλες τις κινήσεις του τις παρακολουθούσε. Τον κατασκόπευε, τον ανάκρινε με τον τρόπο της. Την αγαπούσε πολύ τη μάνα του και δεν της ενατιωνόταν. Ανάκρινε ακόμα και τους φίλους του μήπως της ξέφυγε κάτι.

Πετάχτηκε πάνω. Δεν άντεχε άλλο να βλέπει τους κισσούς. Βγήκε από το βαγόνι και πέρασε σε κείνο τον μικρό χώρο ανάμεσα στα δύο βαγόνια, όπου βρίσκονται οι πόρτες της εισόδου και της εξόδου και που οι επιβάτες τον χρησιμοποιούν για καπνιστήριο. Κοίταξε από την πόρτα του τραινίου στην απέναντι πλευρά, να μη βλέπει τον βιότοπο και πήρε τις αποφάσεις του. Δεν θα πάει στην Κομοτηνή. Στον επόμενο σταθμό θα κατέβει. Θα κάνει δυο τηλεφωνήματα. Έναν στον συγκάτοικό του να μην τον περιμένει κι ένα στη μάνα του ότι γυρίζει πίσω. Ήξερε τώρα τι να κάνει. Θα καταταγόταν στο στρατό κι αφού τέλειωνε με το στρατιωτικό θ' αποφάσιζε ΜΟΝΟΣ του τι θέλει να κάνει με τη ζωή του. Ήθελε να φτιάχνει δρόμους, να γίνει πολιτικός μηχανικός, πολεοδόμος. Θα έκανε φροντιστήριο, θα έδινε στο Πολυτεχνείο κι αν δεν έμπαινε, θα δούλευε, θα πήγαινε σε όποια ξένη χώρα θα τον δεχόταν. Θα δούλευε και θα σπούδαζε, να πραγματοποιήσει το όνειρό του. Η μάνα του ήταν νέα, ούτε σαράντα χρονών, θα έπρεπε να ξαναπαντρευτεί. Έτσι θα αποδεσμευόντουσαν και οι δύο. Το δέντρο θα απελευθερωνόταν από τον κισσό.

Μόλις έκανε αυτές τις σκέψεις ηρέμησε. Έμεινε όρθιος εκεί στο διαχωριστικό των δύο βαγονιών κι όταν πλησίασαν στον επόμενο μικρό σταθμό, έτρεξε στο βαγόνι, άρπαξε σιγοσφυρίζοντας τις τσάντες του και μπροστά στα γουρλωμένα από την απορία μάτια του συνταξιδιώτη του έτρεξε στα σκαλιά της εξόδου. Ρούφηξε τον αέρα με αγαλλίαση. Τώρα ένιωθε πραγματικά ελεύθερος.

ΙΟΥΛΙΕΤΤΑ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΜΗΝΑ

ΣΤΟΝ ΗΡΩΑ ΑΝΘΥΠΙΛΑΡΧΟ
ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΠΟΥ ΕΠΕΣΕ ΗΡΩΪΚΩΣ ΜΑΧΟΜΕΝΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΟΥ ΕΙΣΒΟΛΕΑ ΣΤΙΣ 16.8.1974

ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΑ

*Δεν πρόπουνε στους ήρωες τα κλάματα κι οι θρήνοι
Ηλιοπερίχυτοι περνούν στην αγκαλιά του Άδη
Μέθη της νιότης άφθιτη. Κι η δόξα στεφανώνει
Ηδέως όσους σκόρπισαν το ζοφερό σκοτάδι
Των τρισαρβάρων Αττιλών της στυγερής Ασίας.
Ριγά κι ο Π ενταδάκτυλος, μα στους αιώνες μένει
Ημίθεους να προσκυνά κρασί αθανασίας
Σε τάφους πάνω νιόσκαφτους, της λευτεριάς ταμένοι.*

*Στα διάσελα των λογισμών ρόδο της Μοίρας θάλλει
Το πάλεμα του Διγενή στον κόσμο να θυμίζει
Ανέσπερη μαρμαρυγή και πάλι ξεπροβάλλει.
Υπομονή! Της Λευτεριάς η χαραυγή ροδίζει.
Ρήγισσα φθάνει λαμπερή κι αρχίζει το γιορτάσι
Όσων πολύ καρτέρεψαν τη μέρα τη μεγάλη
Υποκλιθείτε! Κι έκαστος μ' Ονήσιλον ας μοιάσει.*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΘΗΝΑ

ΚΑΣΤΕΛΛΟ ΓΚΡΕΚΟ

“Α! αυτό δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε παράξενο, ἀλλὰ ἦταν γοητευτικό, κάτι πὸν βλέπαμε πῶς καὶ αὐτὸς ὁ ἔχθρὸς τὸ ὁμολογεῖ. Τὸ συζητοῦσαν οἱ ἀξιωματικοὶ – οἱ περισσότεροὶ ἔφεδροι – στὴ σκηνὴ τοῦ ταγματάρχη, βράδῃ, ἀπόβραδο, ὁ τελευταῖος μῆνας τοῦ 1940, στὸ Μετωπο τῆς Βορείου Ἡπείρου. Ἔχομε τώρα πολὺ προχωρήσει, σειρὰ ἔχει ἡ περιοχή τῆς Χειμάρρας μὲ τὰ ἐννιά Ἑλληνικὰ χωριά της, ἡ ἀντεπίθεση θὰ συνεχισθεῖ. Μπροστά μας ὁ φοβερὸς ὄρεινὸς ὄγκος, ἀκριβῶς δίπλα στὴ θάλασσα πὸν κλείνει τὴν εἴσοδο τῆς ἀρχαιότατης αὐτῆς Ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, πάντα ἄξιας καὶ πρώτης σὲ Ἑλληνοσύνη. Δεξιά, καθὼς ἐρχόμαστε ἀπὸ τὸ Νότο, βλέπουμε τὰ ἀπόκρημνα βουνά, τὰ ψηλότερα, ὄροσειρὲς πὸν ἀνεβαίνουν στὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ, βόρεια, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Αὐλώνα. Σὲ μιὰ ὥρα μακριὰ ἢ θάλασσα, ὅλο θάλασσα ἀριστερά μας στὴν ἄκρη, ὄχι μακριὰ τὰ Ἀκροκεραύνεια, ψηλὰ καὶ αὐστηρὰ βουνά πὸν μᾶς βλέπουν πάντοτε μὲ τὸ μαγνητισμὸ τους.

“Ὅλοι στὴ σκηνὴ εἶναι σκυμμένοι στὸν ξαπλωμένο μπροστὰ σὲ ὄλους ἐπιτελικὸ χάρτη ὄλου τοῦ τομέα καὶ μελετοῦν μὲ ἐπιμονή, γιατί αὔριο πολὺ πρῶι τὸ τάγμα παίρνει θέσεις μάχης, θὰ γίνῃ ἡ ἐπίθεση κατὰ πρόσωπο στὸν ὄρεινὸ ὄγκο τῆς παραλίας, πὸν εἴπαμε, τὸ βουνὸ τοῦ Κηπαροῦ εἶναι τὸ Ἑλληνικὸ χωριὸ ἀπὸ πίσω του, (Μάλ ε Κηπαριόιτ τὸ λένε καὶ οἱ Ἀρβανίτες, ἐμεῖς τὸ λέμε πρόχειρα ὕψωμα 615μ.). Εἶναι γυμνὸ, ἄδεντρο, ὅλο βράχια καὶ σπηλιές, ἐκεῖ πὸν εἶναι γαντζωμένοι οἱ Ἴταλοὶ γιὰ ν’ ἀμυνθοῦν – ὀλόκληρη μιὰ Μεραρχία τους.

“Ὁ ἐπιτελικὸς χάρτης δείχνει μέχρι ποῦ φθάνει ἡ ἐπικράτειά του. Στὴν ἄκρη τῆ δική μας πρὸς τὴν ἀνατολὴ σημειώνει: Καστέλλο Γκρέκο κι αὐτὸ εἶναι πὸν μᾶς σταματᾷ, αὐτὸ πὸν μᾶς παραξενεύει. Ὁ χάρτης αὐτὸς δὲν εἶναι δικὸς μας καὶ ὁμως αὐτὸν χρησιμοποιοῦμε καὶ οἱ Ἴταλοὶ κι ἐμεῖς. Εἶναι αὐστριακὸς, ὄχι πολὺ παλιὸς καὶ εἶναι ὁ ἀκριβέστερος. Ἀπὸ τίς πρῶτες ἡμέρες τοῦ πολέμου, ἐνωρίς, προλάβουμε καὶ τὸν πήραμε ἀπὸ τοὺς Ἴταλοὺς. Τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ὑπουργείου στὴν Ἀθήνα κλείστηκε γιὰ δυὸ καὶ τρεῖς ἡμέρες καὶ τὸν ἀνατύπωσε σὲ ἑκατοντάδες ἀντίτυπα καὶ γιὰ ὄλους τοὺς τομεῖς. Ἐφοδιάσθηκαν ὅλες οἱ μονάδες, πεζικοῦ, πυροβολικοῦ. Καὶ βλέπουμε στὸ χάρτη αὐτὸ πῶς τὸ τάγμα θὰ κινηθεῖ γιὰ τὸ Καστέλλο Γκρέκο, ἔτσι ἀπὸ τὰ Ἴταλικά τὸ παρουσιάζει ὁ ξένος χάρτης πὸν τώρα εἶναι καὶ δικὸς μας.

— Ἐχει καὶ μάρμαρα, προσθέτει ὁ ταγματάρχης, πρόφθασε τὸ βράδῃ καὶ τὰ εἶδε μὲ τὰ κυάλια. Τὴν ἔχομε ἤδη τὴν πληροφορία καὶ ἀπὸ δικούς μας. Ὁ ἐπιτελὴς ἀξιωματικὸς χαμογελάει εὐχαριστημένος. Κοιτάζει ὄλους στὴ σκηνή. Θὰ συστηθοῦμε ποιοὶ εἴμαστε: ὁ Ταγματάρχης εἶναι Σμυρνιὸς, ὁ διοικητὴς τοῦ Συντάγματος πὸν ἔρχεται Κύπριος συνταγματάρχης, ὁ ἐπιτελὴς τῆς Μεραρχίας πὸν τὸν φιλοξενοῦμε στὴ σκηνὴ Πόντιος λοχαγός, τῆς Ἀκαδημίας Πολέμου (ὅταν ἐτελείωσε ὁ πόλεμος ἦταν ἀντισυνταγματάρχης). Οἱ ὀπλίτες, Πελοποννήσιοι, Ζακυνθινοὶ καὶ Κεφαλλονῖτες, εἶχαμε καὶ μερικὸς Ρουμελιῶτες καὶ Κρητικούς.

“Ὁ χάρτης, λεπτομερέστατος, τὸ δείχνει. Πιὸ μπροστὰ μας εἶναι ἓνα ὀχύρωμα παλιό, ἀρκετὰ εὐρὺ, τὸ δείχνουν οἱ τελεῖες, ἀλλὰ ἀκριβῶς πίσω του εἶναι ἓνα ὀχύρωμα ἀκόμη πιὸ παλιό, πιὸ εὐρύτερο, χωράει μιὰ πόλη ἀκόμη, τὴν περικλείει, τὴν προστα-

τεύει, αυτό είναι τὸ Καστέλλο Γκρέκο, ἐπεξηγεῖ ὁ ἐπιτελής. Τὸ μέρος, γενικά, τὸ λένε οἱ ντόπιοι καὶ Σοπωτό, τοπωνύμιο γνωστὸ ὅπου ὑπάρχει ὑγρὸ ἔδαφος, εἰσόποτον. Σοπωτό εἶναι καὶ στὰ Καλάβρυτα, εἶναι καὶ θέση ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Πάτρα, στὴ Στερεά, στὸ μέρος τοῦ Ἀντιρρίου. Τὰ μάρμαρα σὲ μιὰ μεριά τοῦ τείχους μὴ σᾶς κάνουν ἐντύπωση. Οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν στὶς ἀκροπόλεις τους, στὰ φρούριά τους καὶ ἓνα ναό, ἐνὸς προστάτη θεοῦ. Καὶ ἦταν στὰ ἀρχαιότατα Ἑλληνικὰ χρόνια μεγάλη ἐκείνη ἡ πολιτεία, τὴν ἔλεγαν Ὀλπη, ἄλλοι συγγραφεῖς τὴ λένε Ἑκατόπεδον, ἴσως νὰ ἦταν ἡ Χαονία, ἔτσι ἐλεγόταν στὴν ἀρχαιότητα αὐτὴ ἡ περιοχὴ.

Εἶχε τελειώσει ἡ στρατιωτικὴ συνομιλία. Ὁ καθένας ἔπαιρνε τὶς θέσεις του.

— Λοιπὸν, ἐσφράγιζε τὴ συζήτηση ὁ ταγματάρχης. Σὲ ὅλα προσοχὴ καὶ στὸ Καστέλλο Γκρέκο. Ὁ λόχος πολυβόλων νὰ προσέξει περισσότερο. Ὅχι σφαῖρες ἀπάνω στὰ μάρμαρα. Γι' αὐτὰ τὰ μάρμαρα πολεμάμε. Κτυπᾶτε τὸν ἐχθρό, εἴτε ἀραιωμένος εἶναι, εἴτε μαζευτός. Ἀλλὰ προσπαθεῖστε νὰ ἀπομακρυνθεῖ ὁ πόλεμος ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο τόπο. Θὰ συγκεντρώσουμε τὴν προσοχὴ τοῦ πυροβολικοῦ μας. Προτιμεῖσθε τὴν ξιφολόγη, αὐτὸ τὸ ἐπιτρέπει ἡ ἀπόσταση. Νὰ τοὺς διώξουμε ἀπὸ τὸ Καστέλλο Γκρέκο τοῦς Ἴταλους. Τὸ βλέπω, ὁ ἀγώνας θὰ κριθεῖ ἀπάνω στὸ βουνό, σ' αὐτὸ θ' ἀνεβοῦμε, ἀφοῦ ἡσυχάσουμε ἀπὸ τὸ Καστέλλο. Δὲ θὰ ἔχουν δυνάμεις ἐκεῖ οἱ Ἴταλοί. Στὸ 613 θὰ δοθεῖ ἡ μάχη, ἐκεῖ θὰ μαζευθοῦμε ὅλοι. Κοιτάξτε πού οἱ Ἴταλοὶ ἀναψαν καὶ σκορποῦν τὸ φῶς ἀπὸ τὸν προβολέα πού ἔχουν στὴν κορυφὴ του. Τὰ τμήματά μας κινοῦνται μὲ περισκεψη, μὲ προσοχὴ. Θὰ τοὺς αἰφνιδιάσουμε. Θὰ δώσουμε τὴ μάχη ἐκεῖ πού ἐμεῖς θέλουμε, ὄχι σὲ κάμπους, σὲ ἰσώματα· στὰ βουνά, στὶς κορυφές. Ἐκεῖ δὲν φτάνουν τὰ ἄρματα μάχης, δὲν κάνουν τίποτα τὰ ἀεροπλάνα, σῶμα μὲ σῶμα, σπηλιά σὲ σπηλιά. Ἐμεῖς νὰ ἀνεβαίνουμε, νὰ εἴμαστε ἀπὸ πάνω τους.

Ἡ συγκέντρωση δὲν ἔχει πιὰ ὑπηρεσιακὴ ἀυστηρότητα καὶ ἄς ἐτοιμαζόμαστε ὅλοι γιὰ τὴ μάχη. Κατέληγε μιὰ οἰκογενειακὴ σύναξη. Ὁ ταγματάρχης ἔβλεπε τοὺς ἀξιωματικούς του, τὰ νέα παιδιά, δικά του παιδιά. Τόσο πού ὄταν τοὺς ἀποχαιρετοῦσε ἓνα ἓνα καὶ ἔσφιγγε τὰ χέρια τους, τοὺς ὑπενθύμιζε καὶ

—Τὰ μάρμαρα, παιδιά ὅπως εἶπαμε. Καὶ μᾶς σκιάζει τίποτα. Ὁ ἐχθρὸς εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀνέβει στὸ βουνό, αὐτὸ τοῦ Κηφαροῦ, ἐκεῖ ἔχει τὴν ὀχύρωσή του, τὰ μεγάλα ὄπλα του. Ἐδῶ κάτω εἶναι κάμποι ἄλλωστε, ὅλο χαλίκι, ἴσωμα, ὅλο χαλίκι, θὰ τὰ δεῖτε αὔριο πρωί.

Καὶ τὰ εἶδαν τὸ ἄλλο πρωὶ ξημερώνοντας τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, μόλις ἐφώτισε λίγο. Τὸ Σύνταγμα ἐφορμοῦσε. Οἱ πιὸ αὐθόρμητοι καὶ ἀσυγκράτητοι ξεκινοῦσαν. Ὁ ταγματάρχης, ὁ ἐπιτελής, οἱ λοχαγοὶ μπροστά, ἀνάμεσα στοὺς ὀπλίτες. Ἄν γύριζες λίγο τὸ κεφάλι, καθὼς ἀνέβαινες τὰ κατσάβραχα τοῦ 613, ἔβλεπες ἓνα τοπίο ἀλλοιώτικο, μιὰν ἀπέραντη – χιλιόμετρα τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος – ἄσπρη ἔκταση ἀπὸ ἄσπρα χαλίκια. Μιὰν ἔρημο ἀπὸ τὶς κατεβασιές τοῦ ποταμοῦ, ὅλη ἡ ἄλλοτε πεδιάδα μὲ κήπους καὶ περιβόλια ἀπὸ τὰ σημερινὰ χωριά Μπόρσι ἔως Πικέρι, κανένα ἔργο νὰ ἀνασχεθεῖ, νὰ τιθασευθεῖ τὸν χειμῶνα τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ, καμμιὰ φροντίδα, ἐγκατάλειψη, μόνον ἓνα γεφύρι κοντὰ στὴ θάλασσα πού τὸ περάσαμε ὅλοι – τρία - τέσσερα βήματα καὶ ἀκίνητοι, νὰ περάσει ἐπάνω μας ὁ ἰταλικὸς προβολέας ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ 613μ – καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἓνας πορτοκαλιώνας, αὐτὸ ἦταν, ἄλλο τίποτα, τόσα χρόνια πού οἱ Μεγάλοι εἶχαν χαρίσει στοὺς Ἀρβανῖτες τὴ μισὴ Ἠπειρο καὶ οἱ Ἀρβανῖτες μᾶς πολεμοῦν τώρα

μαζί με τούς Ίταλούς, δέκα τέσσερα τάγματα όλόκληρα πεζικού τους στο Μετωπό μας. Ἡ ἀποκάλυψη εἶναι φοβερή.

Ἡ μετακίνηση τῶν μονάδων μας πρὸς τὸ 613μ. ἔγινε νύκτα, μιὰ ὥρα πρὶν τὸ ὅποι-οδήποτε φῶς. Οἱ Ίταλοί ἀπάντησαν στὰ πρῶτα μας βόλια. Τὸ Καστέλλο Γκρέκο μόνο σιγοῦσε. Λίγο ἀργότερα μᾶς ξάφνιασε, πολυβόλο ἀπὸ τὸ μέρος του. Ἦταν μόνο του.

—Εἶναι ὀπισθοφυλακή, τὸς καθησύχασε ὁ ταγματάρχης: ἀπέναντι. Ἔδινε συνεχῶς ὁδηγίες:

— Σεῖς τραβηχθῆτε ὄλο ἀριστερά, πρὸς τὸ 613, πρὸς τὴ βάση τους. Δίπλα στοὺς δικούς μας λόχους.

Οἱ Ἕλληνες μαχητές, οἱ ἐφεδροὶ στρατιῶτες καὶ οἱ διμοιριῖτες ἀνθυπολοχαγοί, εἶναι οἱ πιὸ δημοκράτες τοῦ κόσμου. Καὶ ἂν δὲν ὑποδείξουν τρόπους καὶ ἐνέργειες, τίς βάζουν ὅλες στὸ μυαλό τους, μελετοῦν καὶ ἐνεργοῦν πολλὲς φορὲς μόνοι. Ὅλο γιὰ μπροστά, γιὰ προέλαση, μὴν τοὺς πείς γιὰ πίσω, γιὰ ἐλιγμούς. Ἔβαλαν καὶ στὴν περιοχὴ, ἐκτύπησαν καὶ τὸ πολυβόλο. Σχεδὸν τὸ ἀπομόνωσαν.

—Δὲν ἔχομε μεμονωμένους στόχους. Μᾶς φεύγουν οἱ στρατιῶτες. Τὸ πολυβόλο θὰ μείνει μόνο του.

Ὁ ταγματάρχης φωνάζει ἀπὸ τὸ τηλέφωνο:

—Ὅλοι πρὸς τὸ 613. Νὰ κόψουμε ὄλο τὸ ἀριστερά τους. Νὰ προφθάσουμε. Συγκεντρώνετε τις διμοιρίες.

—Τὰ παλιά κάστρα εἶναι ἔρημα.

—Προσέξτε καμμιά περιπολία μὴν ἐμφανισθεῖ. Σ' αὐτὴ ὄχι στὰ μάρμαρα. Το εἶπαμε.

—Τὸ πολυβόλο νὰ ρίξει στὸ Καστέλλο Γκρέκο; Τότε εἶναι νὰ πάω νὰ πνιγῶ.

Ἀκούεται ἄλλη φωνή:

— Τὸ Καστέλλο Γκρέκο ἔχει τὸ πολυβόλο του. Βάλλει κάθε τόσο αἰφνιδιαστικά. Κι ἔπειτα σωπαίνει.

—Ἐπήρατε διαταγὴ, ἀπαντᾷ τὸ τηλέφωνο, ὁ ἴδιος ὁ ταγματάρχης. Προχωρεῖτε ἀριστερά. Σταθεῖτε στὸ μονοπάτι. Θέλω αἰχμαλώτους.

—Θὰ ψάχνουμε στὰ βράχια τοῦ Καστέλλο νὰ τοὺς βρῖσκουμε.

Ἐδῶ οἱ στρατιῶτες ἔκαναν καὶ πνεῦμα. Εἶχαν μάθει τι ἐστὶ Καστέλλο Γκρέκο. Τώρα τὸ ἔβλεπαν ἀπὸ κοντά. Περνᾷ λίγη ὥρα.

—Νὰ ρίξουμε πέντε ἔξι ὄπλα μαζί. Στὸ πολυβόλο, στὸ σκοπευτὴ. Θὰ κάνει δουλειὰ δικού μας πολυβόλου. Νὰ τὸ ἐξουδετερώσουμε.

—Ὅχι καὶ στὰ μάρμαρα, εἶπαμε. Θὰ συγκεντρῶσουμε τὴν προσοχὴ τοῦ πυροβολικοῦ. Καὶ τοῦ δικού μας.

Ἦταν ζήτημα λίγου χρόνου. Τὸ ἰταλικὸ πολυβόλο ἀποσύρθηκε.

Τὸ κυνηγούμε. Δὲν θὰ προφθάσει νὰ φθάσει τὸ 613. Οὔτε τὰ κράσπεδά του.

Τρία ἡμερονύκτια διαρκεῖ ἡ μάχη. Τὸ μεσημέρι τῆς τρίτης ἐορτῆ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ὁ ἀγώνας εἶχε κριθεῖ. Οἱ δικοὶ μας ἔφθασαν στὴν κορυφῆ τοῦ 613. Στὶς τρεῖς τὸ μεσημέρι φθάνει ὁ Ἰταλικὸς στόλος, δύο θωρηκτὰ καὶ δύο νεότατα ἀντιτορπιλικὰ ἀνοικτῆς θαλάσσης. Ρίχνουν μὲ ὄλα τὰ πυροβόλα τους. Ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ χωριὰ καὶ φθάνουν ὡς τὴν κορυφῆ τοῦ βουνοῦ. Ἔρχονται καὶ τὰ ἀεροπλάνα. Ἔρχονται, ἐπὶ τέλους, καὶ τὰ δικά μας. Ἀερομαχία, κατακόρυφα ψηλὰ ἀπὸ τὸ 613. Πρὸς τὸ ἀπομεσήμερο, ὄλα φεύγουν. Εἴμαστε κύριοι τοῦ βουνοῦ ἀπὸ ἄκρη σὲ ἄκρη. Τὸ βουνὸ γιόμισε ἀπὸ στρατιῶτες μας. Οἱ λόχοι, οἱ μονάδες ἀνακατώνονται, ὁ καθένας ζητᾷ νὰ βρεῖ κι ἓνα δικό του, συγγενῆ, φίλο, πατριώτη, στὸ πανηγύρι. Πάνω στὴν κορυφῆ ποῦ ἦταν ὁ ἐγκαταλειμμένος πιά προβολέας τοῦ ἐχθροῦ, ὁ τυραννικὸς, μαζεύονται οἱ πιὸ πολλοί, ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίτες. Ἕνας στρατιώτης, ἀπὸ ἄλλο τάγμα, ποῦ τὴν εἶχε κρυμμένη στὴ χλαίνη μιὰν Ἑλληνικὴ σημαία ξηρᾶς, παλιὰ πολὺ; Βρῆκε ἓνα ξερὸ κλάδο κάπως ἴσιο, δένει τὴ σημαία καὶ στήνει τὸ κοντάρι τῆς ἀπάνω στὰ βράχια, τὸ στερεώνει μὲ πέτρες. Ἡ σημαία μὲ τὸ ἀεράκι τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς θάλασσας ποῦ μᾶς περικυκλώνει, κυματίζει τρελλά. Ἕνας Πατρινὸς δικηγόρος, ὀπλίτης, μακαρίτης τώρα, παίρνει μιὰ μεγάλη πέτρα καὶ σπάζει τὸ μεγάλο φακὸ τοῦ προβολέα. Τὸ εἶχε ἄχι. Τὸ εἶχαμε ὄλοι.

Αὐτὴ τὴν ὥρα συναντιῶνται καὶ πάλι ὁ ταγματάρχης μας μὲ τὸ ἐπιτελεῖο τῆς Μεραρχίας. Ἦταν ἐδῶ μέσα ἀνακατωμένος σ' ὄλη τὴν παράταξη. Ἀλλὰ τὴ μεγάλη αὐτὴν ὥρα τοὺς ἀξίζει νὰ συναντηθοῦν. Ἀγκαλιάστηκαν ὅπως οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς. Κοιτάζουν τὴ σημαία.

—Καὶ νέο Καστέλλο Γκρέκο, κύριε ταγματάρχα. Τὸ τρίτο, νομίζω, πιὸ κοντὰ στὴ θάλασσα.

Ὁ Σμυρνιὸς ταγματάρχης μας τὸ θυμᾶται αὐτό:

—Ἐπεὶ βωμῶν καὶ ἐστιῶν κι αὐτό, κυριε λοχαγέ. Νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών.

Ἐπῆρχεν εὐφορία ψυχῆς. Στὴν ἐργήγορση τῆς μνήμης τους παρασύρθηκαν καὶ οἱ δύο νὰ δώσουν καὶ γεωγραφικὴ ἐρμηνεία στὸ θεσπέσιο στίχο τοῦ Αἰσχύλου.

—Ἡ θάλασσα, τὸ Ἴονιο, τὸ Αἰγαῖο, γιὰ δὲς τὴ σημαία ποῦ χαιρετίζει ἀπέναντί μας τὸ Ὀτραντο, τὴν ἀρχαία Ἐδρουντα. Τὸ Ἴονιο, τὸ Αἰγαῖο, τὴν Ἀδριατικὴ.

Ἀπὸ χαμηλὰ πολὺ ἀκούοταν ἓνας θόρυβος. Κοίταζαν μὲ τὰ κυάλια τους. Ἐρχόταν ὁ Ἑλληνας ἐφημέριος τοῦ διπλανοῦ χωριοῦ Πικέρνι, ὁ καλὸς Παπαθανάσης – εἶχαμε μείνει σπῆτι του – φοροῦσε τὸ πετραχήλι ἐπίσημα καὶ κρατοῦσε ψηλὰ ἓνα σταυρὸ ἀγιασμοῦ. Οἱ στρατιῶτες μας τὸν ὑποδέχθηκαν ψάλλοντας τὸν ἐθνικὸ ἕμνο. Δὲν ἀκούοταν παρὰ λίγα λόγια: «καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη...». Οἱ δύο ἀξιωματικοὶ στάθηκαν καὶ ἔφεραν τὸ χέρι στὸ κράνος δεξιὰ.

Ἀπὸ κάπως μακρὰ πάλι ἀκούστηκε ἡ σάλπιγγα. Ὁ διοικητὴς τοῦ Συντάγματος διατάσσει συγκέντρωση λόχων. Κάθε λόχος μὲ τὴ σάλπιγγά του καλεῖ τὸν καθένα στὴ θέση του. Πολλὲς σάλπιγγες μαζί. Πάντα ἓνα μεγάλο πανηγύρι.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ

(Αφιερωμένο, σ' όλες τις φωτεινές μορφές)

Πώς αφέθηκα να φτάσω και πάλι σ' αυτό το αδιέξοδο; Αφού το δρόμο τούτο, τον γνωρίζω πολύ καλά!... Πάντα, με οδηγεί εδώ. Στο ίδιο σημείο. Εδώ. Όπου βουλιάζοντας στα δάκρυά μου, μετρώ την φτωχή μου την ύπαρξη. Θλίψη... κι αδράνεια θανάτου.

Απελπισία... Πέτρα βαρειά. Φράζει τη γλυκειά πηγή της ζωής μου: Την αγάπη μου, για μένα και για κάθε τι πέρα από μένα. Η ίδια μυστική πηγή που έχει δοθεί στον καθένα... να δροσίζει εκείνο που καταφέρνει να τη διατηρεί κι όλους, όσους βρίσκονται γύρω του. Με κυριεύει ο φόβος. Αναζητώ το λάθος. Πού; Πότε ξεχάστηκα κι άφησα παραμελημένο ένα τέτοιο θείο δώρο;

Πονώ... Όλα με πονούν...

Μα πώς έχω φτάσει μέχρι εδώ; Δεν πάει άλλο!

«Αποσύνδεση». Η τελευταία οδηγία πούχει να δώσει το μυαλό μου. Υπακούω, κάθε φορά – αλλοίμονο αν κάποτε δεν υπακούω – κι αποσυνδέομαι από το τώρα μου.

Αλλάζω πορεία. Ανοίγω την πόρτα του δικού μου μικρόκοσμου. Αναζητώ στα συρτάρια της μνήμης – τα σκονισμένα – εκείνο το ένα απ' το οποίο, ξέρω, θα αντλήσω κουράγιο και δύναμη, ώστε να ελευθερώσω την αγάπη μου που την έχει παγιευμένη η απελπισία.

Αυτό να είναι;... Ανταποκρίνεται με τριγμούς στην πίεση που ασκώ πάνω του, καθώς προσπαθώ να τ' ανοίξω... Από μέσα ξεχύνεται φως. Αντικρίζω φωτεινές μορφές με γνώριμα ανθρώπινα χείλη – τριαντάφυλλα αμάραντα. Χείλη που ήξεραν να μιλούν με γλυκύτητα: επιδοκιμάζοντας ή αποδοκιμάζοντας πράξεις κι εκφραζόμενες σκέψεις μου. Ήξεραν να σιωπούν. Ήξεραν να διακρίνουν – τα δυσδιάκριτα ίσως γι' άλλους – θετικά στοιχεία στον χαρακτήρα μου, που πλαθόταν ακόμη. Έκαναν αναφορά σ' εκείνα και μόνο. Δεν έπεσαν – πράγμα δύσκολο κι όμως το κατόρθωσαν – σε τέτοιες παγίδες. Αν τόνιζαν τ' αρνητικά στοιχεία στον χαρακτήρα μου, θάταν, σαν να λίπαιναν σ' ένα κήπο τ' αγριόχορτα αντί τα λουλούδια...

... Τώρα διακρίνω καλά και τα μάτια στις μορφές που λίγο-λίγο σκορπούν τα σκοτάδια τ' αδιεξόδου που είχα βρεθεί. Μάτια... Δεν αντελήφθηκα ποτέ να είχαν οποιοδήποτε ιδιαίτερο λόγο κι όμως με κάλυπταν σαν τα συναντούσα μ' ένα πανέμορφο διπλούφασμένο μανδύα αγάπης, σαν χάδι ανάλαφρο. Οι κλωστίτσες με τις οποίες υφάνθηκε – αν είναι απαραίτητο να μετρηθούν στα μέτρα του υλικού κόσμου μας: ασήμι και χρυσάφι. Η μια αναγνώριση και στην ελάχιστη των προσπαθειών μου για επίτευξη του καλύτερου. Αποδοχή της διαφορετικότητάς μου η άλλη. Μοναδική τους έγνοια λες, να με προστατέψουν – συνειδητά άραγε; – από το χάος και την αδιαφορία των χρόνων που θ' ακολουθούσαν...

Τέλος στο ίδιο συρτάρι – που ολόφωτο πια, σαν δωμάτιο, γιορτινά στολισμένο φαντάζει – η ελπίδα μαζεμένη στη γωνίτσα της.

«Εσένα, κάπου σε ξέρω» της λέω. «Κάπου σ' έχω ξαναδεί». Κι αυτή τινάζει τα φτεράκια της και φτερουγίζει ολόχαρη – σαν μικρό παιδί που επιτέλους του δίνουν σημασία και παίζουν μαζί του. Κάθεται στον ώμο μου χαδιάρικα. Μου χαμογελά, ακολουπώντας το κεφαλάκι της στο μάγουλό μου.

«Επιτέλους! Τα κατάφερες. Με βρήκες και τώρα. Είμαι ευχαριστημένη», μου λέει.

«Κι εγώ...» της απαντώ. Δίνει άλλο ένα γύρο. Με το νέο τίναγμα των φτερών της, σκόνη γίνεται η πέτρα της απελπισίας μου!

Επίλογος, ίδιος πάντα.

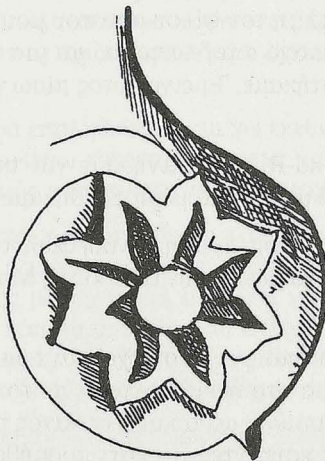
Χείλη μου τριαντάφυλα - αμάραντα αγαπημένα, μάτια μου λατρεμένα, στοργικά, σας ευχαριστώ. Ευχαριστώ που περιμαζέψατε και μου τη θρέψατε με τη δροσό της αγάπης σας κι αυτή τη φορά την ελπίδα μου. Μη χαθεί και χαθώ στην ξηρασία που σκορπά η απελπισία. Ευχαριστώ που υπήρξατε στη ζωή μου, ώστε να μπορώ, ακόμα και στο μακρινό μου τώρα, να σας ξαναταμώνω. Να παίρνω απ' το βλέμμα σας το χάδι κι απ' το γλυκό σας λόγο το φιλή: Ασπίδες μου πια σ' όποια βέλη μπορεί, οποιαδήποτε ώρα να ριφθούν εναντίον μου. Έτσι μπορώ να γυρνάω στο παρών μου όρθια.

Τώρα σαν κάθε φορά που ταξιδεύω σ' αυτές τις ίδιες διαδρομές, το μυαλό μου μου δίνει νεότερες οδηγίες:

«Επανασύνδεση».

Επανασυνδέομαι αλλάζοντας και πάλι πορεία. Βγαίνω απ' τ' αδιέξοδο Ζω!

ΑΘΗΝΑ ΝΙΚΟΛΑ

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Το σχεδιάζα από καιρό. Το σκεφτόμουν πολύ, χωρίς να τολμώ για αποφάσεις. Τα πράγματα έγιναν δυσκολότερα μετά την εγχείριση και το πρόβλημα στα πόδια. Η επιθυμία όμως εκεί, δε λείπει να ξεκολλήσει από το μυαλό μου. Προσκύνημα στο Άγιον Όρος και συγκεκριμένα στη Μονή Βατοπαιδίου.

Αυτό συζητούσα με τους φίλους τον τελευταίο καιρό μέχρι που πήρα την απόφαση, μετά από ένα τηλεφώνημα ενός φίλου με τον οποίο σχεδιάζα την όλη υπόθεση.

— Εγώ κόβω το εισιτήριο και ξεκινάω, αν θέλεις έλα μαζί μου. Μου είπε. Χωρίς μεγάλη διαδικασία βρεθήκαμε στο αεροπλάνο για τη Θεσσαλονίκη. Το βράδυ μας φιλοξένησε η αδελφή του φίλου μου, σε ένα ζεστό διαμερισματάκι, ήταν κι αυτό μια ευκολία για μένα, και πρωί-πρωί πήραμε το λεωφορείο για την Ουρανούπολη. Δυό ώρες ταξίδι, περίπου, αλλά σκεφτόμουν μόνο τον προορισμό. Διαμονητήρια, πλοιαράκι, ταξίδι μέχρι τη Μονή, για όλα αυτά φρόντισαν αρκετοί φίλοι και εγώ ετοιμαζόμουν, για νάμαι ειλικρινής και για μια κάποιου είδους υποδοχή, σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενά τους. Έτσι πάντα σκέφτομαι και θέλω να πιστεύω ότι είναι η ζωή και οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων.

Εν πάση περιπτώσει, με λίγη ταλαιπωρία στην Ουρανούπολη κατάφερα και με τη βοήθεια του φίλου μου, ν' ανέβω στο πλοιαράκι και μετά από ένα μαγευτικό ταξίδι δυο ωρών φτάσαμε στη Δάφνη. Τρεχάτοι κι εμείς μόλις τα καταφέραμε και πήραμε το λεωφορείο για τις Καρυές. Εδώ αναμονή για τα αυτοκίνητα της Μονής.

Σε λίγο φάνηκε ένας μοναχός, αλλά προσπαθούσε να φροντίσει κάποιους άλλους, δε γνωρίζω αν υπήρχε διαδικασία και σ' αυτό.

Τότε άρχισε στο μυαλό μου να τριγυρνούν οι συστάσεις των φίλων, η υποσχόμενη ειδική φροντίδα και άλλα. Εγώ να μη μπορώ να σταθώ στα πόδια μου, ας είναι καλά, έλεγα και ξανάλεγα, η αδελφή του φίλου μου που μου έδωσε μπαστούνι. Πιο πέρα ο φίλος να παρακαλάει το μοναχό απεγνωσμένα, για μια θέση, ξανά και ξανά. Στο τέλος τα κατάφερε, αλλά χωριστήκαμε. Έμεινε αυτός πίσω γιατί μια θέση εξασφαλίσαμε και αυτή την πήρα εγώ.

Στοιβαγμένοι σ' ένα Land-Rover ξεκινήσαμε για τη Μονή Βατοπαιδίου. Μετά από μία ώρα δρόμο μέσα από μαγευτικά μέρη, βρεθήκαμε τελικά κοντά στο όνειρο.

Κατέβηκα σιγά-σιγά, και με την πρώτη βολική θέση που βρήκα κάθησα. Δεν ήθελα να κάνω ούτε ένα βήμα, μόνο να βλέπω την είσοδο της Μονής και να περιμένω τον φίλο μου.

Με βλέπει ο μοναχός που έπαιρνε τα στοιχεία αυτών που έμπαιναν στη Μονή και με φωνάζει, μου δίνει κάθισμα στο δωμάτιο που είχε το γραφείο του και αρχίζει τις ερωτήσεις. Τη στιγμή εκείνη μπαίνει μέσα και ο μοναχός που οδηγούσε το Land-Rover και αντάλλαξαν μαζί μερικές κουβέντες για κάτι προμήθειες που έφερε. Η όλη στιχομυθία που έφτασε στ' αυτιά μου ήταν αρκετή για να ντύσει την πρώτη εντύπωση με απογοήτευση.

Δεν ξέρω γιατί δίνω μεγάλη σημασία στην αρχή μιας πορείας, στην πρώτη κίνηση και στον σχηματισμό της αρχικής εικόνας. Κράτησα όμως αυτό το περιστατικό και τόβαλα σε μια άκρη.

Δε θέλησα να μείνω περισσότερο εκεί και μου έδειξαν τις σκάλες που οδηγούν στα δωμάτια. Σκέφτηκα να προλάβω κανένα «καλό» δωμάτιο μέχρι ναρθεί ο φίλος μου. Έτσι μου μπήκε αυτή η ιδέα, το πέρασα για ξενοδοχείο αφελής. Ο μοναχός εδώ με περιποιήθηκε αρκετά καλά, μάλιστα απολογήθηκε γιατί δεν είχε δωμάτιο που να με βολεύει καλύτερα, βλέποντας το πρόβλημά μου. Σε λίγο φθάνει και ο φίλος μου και βολευόμαστε σ' ένα δωμάτιο με τρία κρεβάτια, με θέα τη θάλασσα.

Δε θέλω να σταθώ πολύ στη διαμονή μας στο μοναστήρι, αυτή εξ άλλου ήταν μόνο για δυο βράδια, αλλά θέλω να σημειώσω μονάχα τούτο. Βαθειά χαραγμένο μένει το γεγονός ότι παρακολουθούσα λειτουργία με τις ώρες χωρίς να βαριέμαι, εξομολογήθηκα, ουσιαστικά για πρώτη φορά στη ζωή μου, και εντυπωσιάστηκα από την όλη διαδικασία που επικρατούσε την ώρα του φαγητού.

Η Μονή Βατοπαιδίου τελικά θέλει μεγάλη πίστη και εγώ πήγα εκεί σε αναζήτησή της. Έπρεπε να υπάρξει προετοιμασία, αρκετή μάλιστα προετοιμασία.

Πηγαίνοντας εκεί πήραμε μαζί μας και τις βροχές. Μα τι βροχές Θεέ μου! Κατακλυσμός. Κι εγώ να ανησυχώ για τον γυρισμό και ο φίλος μου να με καθησυχάζει.

Θα σταματήσει η βροχή, μου έλεγε κάθε τόσο, και θαρθεί το πλοιαράκι να το δεις. Να σημειώσω εδώ ότι, όταν ο καιρός είναι καλός πλησιάζει στη μονή και πλοιαράκι κι έτσι δεν ταλαιπωρείσαι στη διαδρομή τόσο.

Κυριακή πρωί. Η μέρα του γυρισμού. Πρωί-πρωί, στις πέντε η ώρα το γνωστό πια κύπτημα στην πόρτα για τον Όρθρο και τη μεγάλη λειτουργία. Ξύπνησα όπως πάντα πρώτος και ήθελα να ξυπνήσω και τον φίλο μου, του οποίου το ροχαλητό προσπαθούσε να κάνει κάποια συγχορδία με τον ήχο των κυμάτων ή έστω να συντονιστεί ρυθμικά.

Μετά από παρακολούθηση τεσσάρων ωρών λειτουργίας, γύρω στις δέκα η ώρα, η βροχή σταμάτησε. Αυτό ήταν το πρώτο αισιόδοξο μήνυμα. Το δεύτερο ήταν ότι θαρθεί και το πλοιαράκι.

Ο φίλος μου μέχρι τώρα επαληθεύεται και γω εκεί αγύριστο κεφάλι με μυαλό πάντα καχύποπτο, να μην πιστεύω τίποτα. Αντίθετα να ακούω ότι οι δρόμοι έγιναν αδιάβατοι, και έγινε χαλασμός κόσμου στη γύρω περιοχή.

Έντεκα η ώρα και έρχεται η πρώτη είδηση η οποία ανασκευάζει την υπόθεση πλοιαρίου. Τελικά δε θα έρθει, έμεινε στα μισά της διαδρομής, είπε κάποιος μοναχός. Τότε με πλησιάζει κάποιος άλλος μοναχός και μου λέει να ετοιμαστούμε και θα επιστρέψουμε με αυτοκίνητο. Μια κάποια ανακούφιση υπήρξε, δεν μπορώ να το κρύψω, γιατί μ' ενδιέφερε πολύ ο γυρισμός. Την άλλη μέρα «πετούσα». Ο φίλος μου θα έμενε στη Θεσσαλονίκη για μια ακόμα βδομάδα. Αυτός ήταν ήσυχος και ήρεμος και καλά έκανε.

Μπήκαμε τελικά σε δυο αυτοκίνητα, περίπου δώδεκα άτομα και οι εντολές ήταν να πάμε προς τη Μονή Αγίου Ξενοφώντος (πιάνει το πλοιαράκι της επιστροφής εκεί), γιατί ο δρόμος από Καρυές προς Δάφνη ήταν κλειστός. Τώρα με ποια λογική ο δρόμος αυτός που είναι ο κύριος δρόμος να είναι κλειστός και οι άλλοι δρόμοι (χωματό-

δρομοι όλοι), να είναι προσπελάσιμοι δεν ξέρω. Μπήκαν αρκετές μαύρες σκέψεις στο μυαλό μου αλλά δεν ήθελα να τις σκέφτομαι. Εγώ έβλεπα την επιστροφή και μόνο. Μάλιστα θύμωσα λίγο με τον μοναχό – οδηγό ο οποίος δυσανασχετούσε. Αυτός κάτι ήξερε παραπάνω από εμάς. Εμείς εκεί να τον παρασύρουμε μέσα σε δρόμους που ούτε φαινόταν, ούτε βατοί από κανονικά οχήματα ήταν. Μετατράπηκαν σε ποτάμια, με πέτρες και ξύλα. Εμείς εκεί, με κίνδυνο πια ορατό, να συνεχίζουμε να παροτρύνουμε τον μοναχό για επιχειρήσεις σαν σε κινηματογραφική ταινία. Προχωρήσαμε για αρκετή ώρα μέχρι που ο δρόμος δεν υπήρχε, παρά μόνο πέτρες και ξύλα. Το Land-Rover πέρασε, το δικό μας έμεινε να κοιτάζει, ανίκανο να προχωρήσει.

—Όλοι κάτω, φωνάζει κάποιος, θα προχωρήσουμε με τα πόδια. Ήταν αποφασισμένοι. Εγώ να φωνάζω στον οδηγό του Land-Rover να με περιμένει γιατί ούτε συζήτηση για περπάτημα, αλλά ούτε και για το συγκεκριμένο σημείο μπορούσα να το περάσω.

Δεν ξέρω πώς, με μιας βρέθηκα στα χέρια δύο ανθρώπων από την ομάδα, που είχαν ήδη βγάλει τα παπούτσια, και με πέρασαν απέναντι. Στη φόρα τους απάνω, πέρασαν και το φίλο μου, ο οποίος κρατούσε και τις αποσκευές και των δυο μας (είχε κάνει και εγχείρηση καρδιάς πρόσφατα).

Μπήκαμε στο Land-Rover και προχωρήσαμε σε δύσβατους δρόμους, με κίνδυνο από στιγμή σε στιγμή να βρεθούμε σε κανένα χαντάκι ή χαράδρα ή να σπάσει το αυτοκίνητο. Με λίγα λόγια φανταστείτε ένα αυτοκίνητο να κινείται στην κοίτη ενός ποταμού με νερό περίπου μισό μέτρο βάθος. Το αυτοκίνητο προχωρούσε πιο αργά από τους πεζούς, οι οποίοι κάθε τόσο χρειάζονταν να το σπρώχνουν ή να τοποθετούν πέτρες και ξύλα στο νερό, για να μπορεί να περάσει. Και αυτό το εγχείρημα έμελλε να μείνει χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, γιατί ούτε το Land-Rover πέρα από ένα σημείο δεν μπορούσε να προχωρήσει με τίποτα.

—Κάτω όλοι πάλι, στα χέρια εγώ, ξανά, των «Καλών Σαμαρειτών» και να περιμένουμε μας είπαν κάποιο μικρότερο Land-Rover της αστυνομίας, το οποίο ακολουθούσε. Μπήκα τελικά σ' αυτό μόνο εγώ και ο φίλος μου και όλες οι αποσκευές των υπολοίπων. Τέτοια πάλη αυτοκινήτου με τη φύση, δεν είχα ξαναδεί και να βγαίνει το καμημένο κερδισμένο, μέχρι σε κάποιο πάλι σημείο και να μένει. Με τίποτα δεν προχωρούσε.

Ο αστυνομικός αποφάσισε να γυρίσει πίσω. Δεν περνούσε, γιατί το νερό ήταν αρκετό και άγνωστο το τι κουβαλούσε. Από την άλλη μεριά βρισκόταν ένα αυτοκίνητο και κάποιος μοναχός, τον οποίο παρακάλεσε ο αστυνομικός να μας βοηθήσει. Πέρασαμε απέναντι (τώρα πώς πέρασα εγώ μόνο ο Θεός το ξέρει και νομίζω ότι Αυτός παρακολουθούσε βήμα με βήμα την περιπέτειά μας). Ανεβήκαμε στο αυτοκίνητο και συνεχίσαμε το γολγοθά, με τον μοναχό να με καθησυχάζει και να με ρωτά κάθε τόσο αν είμαι καλά.

—Η χάρη της Παναγίας μου έλεγε θα μας βοηθήσει, δεν είμαστε μακριά από τον τελικό μας προορισμό. Για νάμαι ειλικρινής ηρέμησα λίγο, γιατί ο μοναχός αυτός ήταν πολύ αισιόδοξος και φάνηκε να γνωρίζει καλά την περιοχή, και γιατί όπως μάθαμε εκ των υστέρων, έμενε εκεί σε μια Σκήτη.

Συνεχίσαμε το ταξίδι του γυρισμού ευχόμενοι πως όλα θα τελειώσουν, όταν ξαφνικά βρεθήκαμε σε μια στροφή, μπροστά σε άλλη έκπληξη. Κάποιο αυτοκίνητο, στην

προσπάθειά του να αποφύγει ένα δέντρο που έπεσε και έκλεισε το δρόμο, σφηνώθηκε στην πλαγιά του βουνού. Δέντρο και χώμα να κλείνουν το δρόμο και να μένει κάποιος πέρασμα, μόλις που χωρούσε ένα άτομο και κάτω χάος, κρημνός αρκετά μέτρα βάθος. Και οι ελπίδες να εξανεμίζονται και η ηρεμία να μετατρέπεται σε αγωνία και απόγνωση όταν περνώντας με τα πόδια έστω, και την ψυχή στο στόμα, διαπιστώνεται ότι μόλις πιο κάτω έπεσε η γέφυρα και το νερό σε στυλ καταρράχτη απειλούσε όποιον έκανε απόπειρα να το διαβεί.

Τι γίνεται τώρα. Να βλέπεις τη θάλασσα πιο κάτω, να είσαι μόνο δέκα λεπτά μακριά από τη λύτρωση και να μη μπορείς να κάνεις τίποτα. Μπροστά στη φύση και τη δύναμή της να γίνεσαι αδύναμος και να μικραίνεις και να χάνεσαι.

Οι τολμηροί της παρέας κάθησαν και έκαναν σχέδια για καταδρομικές ενέργειες. Εγώ και ο φίλος μου δεν είχαμε άλλη εκλογή από το γυρισμό και γυρισμό για πού.

Το στενό πέρασμα δεν αποφάσιζα να το ξαναπεράσω, είτε λόγω κούρασης, είτε γιατί ήταν προς ένα γυρισμό που δεν τον ήθελα, είτε γιατί ήταν η ματαιώση όλων των προσπαθειών, δεν ξέρω, μ' έπιασε ρίγος και φόβος μεγάλος. Στηριγμένος στον μοναχό και στον φίλο μου, σέρνοντας το ένα πόδι που επαναστάτησε. Γιατί σωματικά ήμουν ράκος από πριν, τώρα όμως προστέθηκε και η ψυχική διάθεση και όλα να εξελίσσονται σε ένα μαρτύριο. Τελικά τα κατάφερα και το πέρασα.

Η απόφαση του μοναχού ήταν να μπούμε ξανά στο αυτοκίνητο και να μας πάει πίσω, στη Σκήτη του Αγίου Ξενοφώντος, και να περιμένουμε, αφού πρώτα εξαντλήσουμε τις πιθανότητες να μας βοηθήσουν κάποιои, μετά από μερικά τηλεφωνήματα. Άλλη εκλογή δεν υπήρχε. Εγώ άρχισα να χάνω κάθε ελπίδα και πολύ περισσότερο κάθε δύναμη για οτιδήποτε. Ο φίλος πάντα εκεί, να με εμπνώνει και συνεχώς να επαναλαμβάνει ότι κάτι θα γίνει ή το πολύ να μείνουμε εκεί δυο τρεις μέρες. Ούτε μήνας δεν αρκούσε, για να διορθωθούν οι δρόμοι και μάλιστα ο δρόμος που ακολουθήσαμε, ο οποίος δεν χρησιμοποιείται και πολύ. Γυρίσαμε πίσω στο σημείο που μας πήρε ο μοναχός και κατεβήκαμε.

Για τη Σκήτη είχε περπάτημα και γω να καίγομαι ψυχικά και να πεθαίνω σωματικά, με τα πόδια κομμένα να σέρνομαι στον δρόμο. Ο φίλος μου φορτωμένος τις αποσκευές και γω να ακουμπώ στον ώμο του, για να προχωρώ έστω ένα βήμα και να αναζητώ κάθισμα. Κάθισμα για άντληση αντοχής και ευκαιρία να ξεσπώ σε δάκρυα και να λέω, Θεέ μου σώσε μας, δεν αντέχω άλλη δοκιμασία στη ζωή μου, αυτή ήταν το αποκορύφωμα.

Φώναξε ο μοναχός τους εργάτες που δούλευαν στη Σκήτη να με βοηθήσουν. Ήρθαν σαν Καλοί Σαμαρείτες (αυτοί κι αν ήταν), με σήκωσαν στα χέρια, με κατέβασαν κάτω μερικά σκαλιά και μου πρόσφεραν τα πάντα. Ετοίμασαν δωμάτιο, φαγητό και ό,τι άλλο χρειαζόταν, γιατί είτε το θέλαμε είτε όχι θα μέναμε εκεί. Εγώ είχα γίνει μούσκεμα στον ιδρώτα. Ευτυχώς είχα άλλα ρούχα, άλλαξα και πέταξα τα βρεγμένα, νομίζοντας έτσι ότι εκδικούμουν ίσως τη μοίρα μου, ο αφελής.

Άρχισε τα τηλεφωνήματα ο μοναχός. Πρώτα στην αστυνομία και μου τόδωσε να μιλήσω εγώ. Τους εξήγησα τι συνέβηκε και έτσι ψυχρά, σαν τελειωτικό κτύπημα, μου απάντησαν. – «Να καλέσετε αυτούς που σας πήραν εκεί να σας βοηθήσουν». Ε! τότε, δεν λειτουργούσα με τίποτα. Χάθηκαν τα πάντα για μένα. Η τελευταία ελπίδα, το μοναστήρι, έσβησε και αυτή γιατί κόπηκαν οι γραμμές.

Το δάκρυ τότε κύλυσε εσωτερικά και η φωνή μου χάθηκε. Πού να φάω, αν και οι άνθρωποι εκεί ήσαν τόσο φιλικοί που σε σκλάβωσαν από την πρώτη στιγμή με τη συμπεριφορά τους. Ο φίλος εκεί να προσπαθεί και να ελπίζει ακόμα. Δεν ξέρω πού βρήκε τέτοια αποθέματα. Κάθε λίγο και λιγάκι να μου λέει. «Να δεις που θα περάσει κάποιος, να δεις που θα μας βοηθήσει Εκείνος». Πού τέτοια πίστη εγώ, τόχουμε ξαναπεί, εγώ έψαχνα για ελπίδα, έψαχνα για πίστη.

Καθώς προσπαθούσαν οι γύρω να μας πείσουν να φάμε κάτι και να πιούμε λίγο ποτό, πετάγεται ένας απάνω και λέει. «Αν αυτός που ακούω τώρα να έρχεται, δεν μπορεί να μας βοηθήσει, τότε κανείς δεν θα τα καταφέρει».

Κάποιο αυτοκίνητο έκαμε την εμφάνισή του. Ερχόταν για να βοηθήσει το αυτοκίνητο που εγκλωβίστηκε πιο κάτω.

Στην επιστροφή τον σταμάτησαν οι άνθρωποι που μας βοήθησαν και οι μοναχοί. Τον παρακάλεσαν να μας πάει πίσω στις Καρυές ή στη Δάφνη. Αυτός τίποτα, δεν ήθελε να υποβληθεί σε τέτοια δοκιμασία. Μετά από αρκετή προσπάθεια τα καταφέραμε και νάμαστε εγώ και ο φίλος μου στο αυτοκίνητο, που φάνταζε σαν θηρίο, για την επιστροφή, της επιστροφής που δεν έγινε. Αυτοκίνητο και οδηγός ήταν το ίδιο. Ένας τύπος με γενειάδα (αυτό μας σύγχυσε λίγο και τον πήραμε προς στιγμή για μοναχό), φορούσε φόρμες γυμναστικής, πληθωρικός, των εκατόν τριάντα κιλών και βάλε, γραφικός συνάμα και για μένα ο σωτήρας. Αυτό είχε σημασία για την ώρα. Σωτήρας από τη στιγμή που μπήκα στο αυτοκίνητο του. «Πού θέλετε να πάτε, μου λέει. Στις Καρυές, του λέω, μάθαμε ότι ο δρόμος είναι ανοιχτός, αν όμως μπορείτε για Δάφνη και έχει και πλοιαράκι τόσο το καλύτερο για μας.

Τώρα είναι 2:15 το πλοιαράκι φεύγει από τη Δάφνη στις 3:15, εγώ θα σας πάω εκεί ό,τι και να συμβαίνει. Μας είπε. Ε! Τότε ήταν σαν να μου χάρισε τα πάντα και αποφάσισα ό,τι λεφτά είχα και δεν είχα, θα του τάδινα. Να μην επαναλαμβάνω τη διαδρομή. Αυτός δε λογάριάζε τίποτα, μέχρι και προσπεράσματα όπου χρειάστηκε έκανε. Να λούζεται το αυτοκίνητο στις λάσπες, να κτυπά κάτω, πίσω, μπροστά και να κρατά το τιμόνι με το ένα χέρι και το κινητό με το άλλο. Προσπαθούσε να ειδοποιήσει το λιμεναρχείο να μας περιμένουν μήπως και δεν προλάβουμε. Σε σαράντα πέντε λεπτά περίπου φθάσαμε στον προορισμό για το πλοιαράκι. Παρ' όλα τα κτυπήματα στην πλάτη και τα φοβερά κουνήματα τίποτα δεν με πονούσε. Πού καιρός για τέτοια τώρα.

Οι ευχαριστίες όσες και νάταν, ήταν λίγες, ο λυτρωμός για μένα γεγονός και οι προσευχές για το τέλος της δοκιμασίας σιωπηρές αλλά κραυγαλέες από μετάνοια και ανακούφιση. Ο ερχομός του πλοιαρίου σε δέκα λεπτά ήταν το επιστέγασμα. Τότε είναι που πίστεψα ότι γίνονται και θαύματα. Τότε βρήκα το κουράγιο να κρίνω τον εαυτό μου και να τον βρω ευάλωτο, χωρίς αντοχή και έρμαιο των κακών σκέψεων και μόνο.

Θεέ μου τι ευχάριστη διαδρομή ήταν αυτή με το πλοιαράκι και τι γλυκειά γεύση που είχε πάρει ο γυρισμός!...

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΡΤΕΛΛΑΣ

Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΝ ΑΥΓΗ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Η γέννηση και η ραγδαία ανάπτυξη της μετα-βιομηχανικής και της μετα-μοντέρνας κοινωνίας, που συνέβη εξαιτίας της εισβολής και εξάπλωσης της Πληροφορικής και των νέων τεχνολογιών, μας έφερε αυτόματα σε επαφή με κάθε περιοχή του πλανήτη, όσο μακρινή και αν είναι αυτή, και μας έδωσε σχεδόν άμεση πρόσβαση σε όλα τα κέντρα της γνώσης στις αναπτυγμένες χώρες, πράγμα που άμεσα ή έμμεσα συντείνει στην παγκοσμιοποίηση. Ο κόσμος έγινε ένα «μεγάλο χωριό». Ο πολιτισμός γνωρίζει βαθιές αλλαγές, οι συνέπειες των οποίων μας είναι ακόμα άγνωστες. Σ' αυτές τις ανακατατάξεις ενεπλάκησαν αναγκαστικά και τα Πανεπιστήμια. Στους εννιά αιώνες ύπαρξής τους τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα έχουν αποδείξει πόσο πολύ αφουγκράζονται τα μηνύματα των καιρών, είτε από πεποίθηση είτε κάτω από την πίεση των γεγονότων, προβαίνοντας σχεδόν πάντα στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να μπορούν να συμβαδίσουν με την εποχή τους.

Αυτονομία του Πανεπιστημίου και κρατικός παρεμβατισμός

Για να δώσει κανείς οποιαδήποτε απάντηση που αφορά στο στίγμα του Πανεπιστημίου πρέπει πρώτα και διαρκώς να ορίζει την έννοιά του: Τι είναι το Πανεπιστήμιο, ποιος ο ρόλος και ο σκοπός του, ποιοι οι πόροι που έχει στη διάθεσή του για να εκπληρώσει την αποστολή του. Το παρελθόν δεν μπορεί να μας δώσει την απάντηση-κλειδί αλλά μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε το παρόν και να προετοιμάσουμε το μέλλον, εφόσον βέβαια έχουμε τη διάθεση να σταθούμε κριτικά απέναντι στα πράγματα και έχουμε τη σύνεση να ακούμε, την τόλμη να ρωτάμε και τη γενναιότητα να κάνουμε νέες απόπειρες.

Το Πανεπιστήμιο υπάρχει για τους ανθρώπους και την κοινωνία, όχι για τον ίδιο του εαυτό. Υπό αυτή την έννοια, αν δεν εξυπηρετεί την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας, σε διάφορα επίπεδα, δεν έχει λόγο ύπαρξης. Γι' αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, να προσπαθήσει κανείς να ορίσει τον θεμελιώδη ρόλο και τα βασικά στοιχεία που κάνουν ένα Ίδρυμα Ανώτατης Εκπαίδευσης αληθινό Πανεπιστήμιο και όχι απλά ένα κέντρο εξειδικευμένων γνώσεων: βασικός στόχος του Πανεπιστημίου πρέπει να είναι η αναζήτηση της αλήθειας, ο πολλαπλασιασμός και η διασπορά των γνώσεων.

Δύο είναι τα πράγματα που συνιστούν αυτό που ονομάζουμε αναζήτηση της αλήθειας και πρόοδο της γνώσης: η αναγνώριση μιας κάποιας αυτονομίας του Πανεπιστημίου και ο σεβασμός της βασικής ακαδημαϊκής του ελευθερίας. Πράγματι, η αναζήτηση της αλήθειας προϋποθέτει ελευθερία σκέψης και τη δυνατότητα, το δικαίωμα και την υποχρέωση αμφισβήτησης και κριτικής, όταν είναι αναγκαίο, του ευρύτερου κατεστημένου μιας κοινωνίας.

Μεγάλη είναι η συζήτηση που γίνεται γύρω από την μορφή και την έκταση του κρατικού παρεμβατισμού στη λειτουργία των Πανεπιστημίων. Η τεράστια αύξηση των δαπανών για την Ανώτατη Εκπαίδευση και έρευνα οδηγεί αναπόφευκτα σε έναν αυξανόμενο παρεμβατισμό του Κράτους, συχνά σε βάρος της παραδοσιακής αυτονομίας

του Πανεπιστημίου, αφού το Κράτος καλείται να διανείμει τεράστια χρηματικά ποσά και σε άλλους χώρους πλην της Ανώτατης Εκπαίδευσης (για παράδειγμα στο δημόσιο σύστημα υγείας, την κοινωνική περίθαλψη και σε άλλους ζωτικούς τομείς στα πλαίσια του σύγχρονου «κράτους πρόνοιας»). Από τους άλλους αυτούς χώρους κατά κανόνα ελέγχεται και επικρίνεται για τις επιλογές του, αφού και εκείνοι επίσης διεκδικούν τα μερίδια του λέοντος των χρηματοδοτήσεών του. Ωστόσο, πρόσφατα, έχει αρχίσει να δημιουργείται ένα κοινό μέτρο και μια κοινή αίσθηση, τουλάχιστον στη Δυτική Ευρώπη, για το τι συνιστά ακαδημαϊκή ελευθερία: το Κράτος συνεισφέρει οικονομικά με τον ανάλογο προϋπολογισμό και τα Ιδρύματα Ανώτατης Εκπαίδευσης αποφασίζουν μόνα τους, κατά βούληση, πώς θα χειριστούν τα κονδύλια, ανάλογα με τις προτεραιότητές τους. Το Κράτος φυσικά παραμένει «κυρίαρχος του παιχνιδιού», αφού, ως γνωστό, οι χρηματοδοτήσεις του αποτελούν την κινητήριου δύναμη, και ως εκ τούτου ασκεί έμμεσο έλεγχο. Αυτή του η λειτουργία τείνει να γίνει αποδεκτή, εφόσον ο έλεγχος αυτός είναι *a posteriori* και δεν παρεμβαίνει για να καθορίσει ποιοι τομείς έρευνας και γνώσης είναι «χρήσιμοι» υπό το πρίσμα των οικονομικών οφελών.

Η χρυσή τομή πρέπει να αναζητηθεί στην εξισορρόπηση των τριών δυνάμεων που παρεμβαίνουν στη χάραξη της πολιτικής των Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης: των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών, των άμεσων και έμμεσων προσδοκιών του Κράτους και της πανεπιστημιακής αυτονομίας.

Τα Πανεπιστήμια πρέπει να εξακολουθήσουν να αποτελούν κοιτίδα της κριτικής σκέψης και πηγή επινοητικότητας και εφευρετικότητας. Παράλληλα με την αναζήτηση της αλήθειας, στόχος τους πρέπει να γίνει ο αληθινός εκδημοκρατισμός, η εξασφάλιση, ανεξαρτήτως κοινωνικής προέλευσης, της πρόσβασης στην Ανώτατη Εκπαίδευση και τέλος η διατήρηση και ενίσχυση της ποιότητας, όπως και αν αυτή νοηθεί και σε όποια διάσταση. Αν θέλουμε να διατηρηθεί το υψηλό επίπεδο της Ανώτατης Εκπαίδευσης, η αποδοχή ενός κάποιου «ελιτισμού» είναι αναπόφευκτη. Αρκεί ο ελιτισμός αυτός να προέρχεται ως επακόλουθο της αξιολόγησης της σκληρής δουλειάς, της αφοσίωσης και των ικανοτήτων των εμπλεκομένων και να μη βασίζεται στην κοινωνική τους προέλευση, αποκλείοντάς τους εκ προοιμίου από την «πανεπιστημιακή αρένα». Διαφορετικά η Ανώτατη Εκπαίδευση θα μείνει Ανώτατη μόνο κατ' όνομα και όχι κατ' ουσία.

Το Πανεπιστήμιο εδώ και εννιακόσια χρόνια παγκόσμιας παρουσίας αναδιπλώνεται και διαρκώς αναπροσαρμόζεται, για να ανταποκριθεί στο ρόλο του στις νέες συνθήκες. Το ίδιο αναμένεται να κάνει και στην αυγή του 21ου αιώνα.

ΦΙΛΟΜΗΛΑ ΜΟΥΥΓΟΓΙΑΝΝΗ*

ΣΧΕΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Cabal, A.B. (1993), *The University as an Institution Today*, UNESCO, Paris, and I. D.R.C., Ottawa.
 Husén, T. (Ed.) (1994), *The role of the University: a Global Perspective*. The United Nations University.
 Russel, C., (1993) *Academic Freedom*. Routledge, London.
 Thorens, J. (1993) *Autonomie universitaire et libertés académiques: le mythe, le dogme et les réalités*. In *Academic Freedom and University Autonomy*. CEPES, UNESCO, Bucharest.

* Η Φιλομήλα Μουυγιάννη είναι φιλόλογος, με μεταπτυχιακές σπουδές στη Συγκριτική Παιδαγωγική.

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Η σοβαρότητα και η ιερότητα της ανθρώπινης δημιουργίας γενικά – και ειδικότερα της καλλιτεχνικής δημιουργίας – προϋποτίθεται απ' το γεγονός ότι κάτω από τη δημιουργία διαφαίνεται μια τάση εναγώνια, λύτρωσης και αθανασίας. Ο πλατωνικός «τόκος έν τώ αγαθώ» με απώτερο στόχο την επιβίωση του πνευματικού δημιουργήματος, χαρακτηρίζει και σηματοδοτεί την ιστορικότητα του ανθρώπινου προσώπου, που μόνον αυτή οικοδομεί πολιτισμό.

Μαζί με την καλλιτεχνική δημιουργία γεννήθηκαν και τα ερωτήματα που θέτει ο ίδιος ο δημιουργός νους, σχετικά με τα κίνητρα αυτής της δημιουργίας. Γιατί ζωγραφίζει ο άνθρωπος; Γιατί γράφει; Γιατί συνθέτει; Και θέτει ο νους τα ερωτήματα αυτά σε περιόδους αυτοενοδοσκόπησης και αυτοανάλυσης, τότε που ο στοχασμός γίνεται γονιμότερος και η επιθυμία των απαντήσεων πιο επιτακτική. Αλλά κι ο απλός φιλότεχνος, κι ο απλός πνευματικός άνθρωπος θέτει συχνά αυτές τις ερωτήσεις, γιατί το πολυδιάστατο θέμα της δημιουργίας έχει όλους εκείνους τους χαρακτήρες ενός αδιερεύνητου μυστηρίου, όλα εκείνα τα βαθύτερα στοιχεία του ενδιαφέροντος που δεν αφήνουν ένα φιλέρενο πνεύμα να τα προσπεράσει ανώδυνα. «Αυτό το θαύμα του ότι γεννιέται κάτι από το τίποτα κι ωστόσο αφηγά τον χρόνο, μας δόθηκε να το ζούμε κάθε τόσο μέσα σε μια σφαίρα: την Τέχνη. Απ' όλα τα μυστικά του κόσμου το πιο μυστηριώδες είναι η δημιουργία. Γι' αυτό οι λαοί και οι θρησκείες είχαν ομόθυμα συνδέσει το φαινόμενο της δημιουργίας με την ιδέα του θείου» λέει ο Τσβάιχ. Είναι όμως το να εμβαθύνουμε στο μηχανισμό της καλλιτεχνικής δημιουργίας μελετώντας φιλοσοφικά, ψυχολογικά, αισθητικά, βιολογικά, κοινωνικά και ιστορικά το φαινόμενο, κατανοούμε με πληρέστερα το έργο με το οποίο ερχόμαστε σε επαφή. «Γνωρίζει κανείς τα έργα τέχνης μόνο όταν είναι τελειωμένα. Πρέπει όμως να τα γνωρίσει και κατά το στάδιο που εξυφαίνονται κατά τη διάρκεια της δημιουργίας τους. Μόνον όποιος μπήκε στο μυστήριο της δημιουργίας μπορεί να καταλάβει ακριβώς τι δημιούργησε ο καλλιτέχνης» τονίζει ο Γκαίτε. Γι' αυτό δεν είναι λίγοι εκείνοι που για να κάνουν κτήμα τους ένα έργο τέχνης ανατρέχουν σε βιογραφίες και μουσεία, σε αρχεία και εργαστήρια, με τον σκοπό να μελετήσουν και να παρακολουθήσουν μέσα στα πρόχειρα και διορθωμένα «δοκίμια» των καλλιτεχνών όλη την επώδυνη πορεία της δημιουργίας τους, σε κάθε μια φάση της, απ' την αρχή ως το τέλος. Η αναδίφηση αυτή του καλλιτεχνικού έργου κάνει αυτούς τους ερευνητές να μπαίνουν στην καρδιά του έργου και να συμμετέχουν ενεργητικά στη διαδικασία της δημιουργίας, έτσι που η αισθητική τους απόλαυση και η αγάπη τους προς το έργο να πολλαπλασιάζεται.

Για να ανιχνεύσει κανείς και να προσδιορίσει τα κίνητρα της καλλιτεχνικής δημιουργίας θα πρέπει να ξεκινήσει από πολύ μακριά: απ' την πανάρχαια εκείνη εποχή που ο άνθρωπος άρχισε να εκφράζεται αισθητικά – έστω και με τον πιο υποτυπώδη τρόπο – και να αρθρώνει τα πρώτα του ψελλίσματα στον χώρο της Τέχνης. Οι ερευνητές και ιστορικοί της τέχνης, έφεραν σε φως πολλά και διαφορετικά κίνητρα της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Τα περισσότερα είναι σε όλους μας γνωστά: η έμφυτη καλλιτεχνική ροπή, η χρησιμοθηρία, η μίμηση, το παιχνίδι, η κάθαρση των παθών, η μυθοπλασία, η εξιδανίκευση, η τελειοθηρία, η ηδονή της δράσης, το συναίσθημα διακρίσεως, ο πόθος αθανασίας, κ.ά. Αλλά με το να γνωρίσει κανείς το περιεχόμενο όλων αυτών των πιο χαρακτηριστικών κινήτρων της καλλιτεχνικής δημιουργίας, δεν εξαντλεί

το πολυδιάστατο αυτό θέμα. Τα δημιουργικά κίνητρα σ' όλες τους τις αποχρώσεις θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι τόσα όσα και οι καλλιτέχνες. Και όπως κάθε τέχνη έχει ένα πλήθος από προσμίξεις ετερόκλητες και εξωαισθητικές, έτσι και η καλλιτεχνική δημιουργία έχει ένα πλήθος από κίνητρα που διαπλέκονται σαν τις διακοσμητικές γραμμές σ' ένα αραβούργημα. Μπορούμε με υπομονή ν' απομονώσουμε μεθοδικά κάποια γραμμή του σχεδίου και να παρακολουθήσουμε την πορεία της, αλλά για λίγο. Όσο προχωρούμε, τόσο η γραμμή αυτή διαπλέκεται αξεχώριστα σ' ένα λαβύρινθο με τις διπλανές της και τη χάνουμε. Η ψυχή του δημιουργού είναι μια αβυθομέτρητη άβυσσος. Πηγή ανεξιχνίαστων δυνάμεων ακόμα και για τον ίδιο που τρομάζει μπροστά στο άπειρο βάθος της εσωτερικότητας. Το μυστικό της συμπαντικής δημιουργίας και της ζωής είναι τόσο απρόσιτο όσο και το μυστικό της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Κι αυτό γιατί δε φτάσαμε στην επιστημονική εκείνη θέση να γνωρίζουμε την πολυσύνθετη λειτουργία του νου. Το βέβαιο είναι πως ο δημιουργός μέσα στην ιερή του υπερένταση, επιστρατεύει κάθε στοιχείο του ψυχικού του βίου και το χρησιμοποιεί σαν εφόδιο του αγώνα του. Γιατί ο αγώνας είναι σκληρός και μεγάλος είναι αγώνας για τη ζωή και την αθανασία. Ψυχή του ανθρώπου είναι το δημιουργικό του έργο που μένει στην αθανασία. Και το έργο αυτό είναι καρπός ενός άνισου αγώνα του ανθρώπου με τον καταλύτη χρόνο. Το λυτρωτικό συναίσθημα, αυτή η πολυσήμαντη δωρεά της δημιουργίας, αν και φευγαλέα και σχετική, είναι μια υπόσχεση κι ένα αντίδωρο για την μεγάλη νίκη που οραματίζεται ο δημιουργός. Αν ο θάνατος μηδενίζει τη ζωή μας την ατομική, δεν έχει τη δύναμη να μηδενίζει την ιστορική μας υπόσταση που αποθανατίζεται με τη δημιουργία. Τι θα είμασταν εμείς χωρίς τη δημιουργική κληρονομιά των προγόνων μας; Κι ακόμα, τι πρόσωπο θα είχε το μέλλον χωρίς τη δική μας δημιουργική παρακαταθήκη; Βέβαια, το νήμα της ζωής των πιο πολλών ανθρώπων ξετυλίγεται, χωρίς η άκρη του να τυλίγεται στο αδράχτι της ιστορίας σα δημιουργία. Μόνον αραιά και που, ξεπροβάλλει ο μεγάλος δημιουργός που σφραγίζει με τη φυσιογνωμία του την ιστορία του πολιτισμού. Και στέκεται για ένα μεγάλο πλήθος ταπεινών φιλότεχνων η αστείρευτη πηγή στην οποία θα ξεδιψάσουν και θ' απαλύνουν την οδύνη τους – για πολλούς αιώνες – όλοι αυτοί οι «πεινώντες και διψώντες» το κάλλος.

Προδωμένος ο άνθρωπος απ' τους κάθε λογής «σεισμούς» και τις πυρηνικές τεχνολογίες απογοητευμένος από την απανθρωπιά των ισχυρών και την αδικία της καθημερινότητας, καταφεύγει στο μεθυστικό ηδύποτο της τέχνης. Υλοποιεί το όνειρο της ευδαιμονίας του στην Τέχνη. Με την Τέχνη ντύνει κι αυτό ακόμα το κακό μ' ένα περιβλημα ομορφιάς για να μην τον τρομάζει. Έτσι κατορθώνει και αντλεί ευφροσύνη κι απ' αυτούς ακόμα τους ματωμένους ήρωες που έπλασε: του Οδυσσέα, του Δον Κιχώτη, του Άμλετ, του Φάουστ. Ή ακόμα κι απ' τα σύγχρονα τέρατα: τους διαστημικούς σούπερμαν κ.λ.π. Η δημιουργική του φαντασία αγγίζει με το μαγικό της ραβδί τ' αγάθια και τ' αμεταβάλλει σε άνθη.

Η Τέχνη πέτυχε πάντα να συζεύξει αρμονικά το συναίσθημα και τη λογική, το ένστικτο και την πνευματικότητα, το ορμέμφυτο και τη συνείδηση, το όνειρο και την πραγματικότητα. Η τέχνη έγινε άνθιση βίου, για να προσφέρει στον άνθρωπο την ευδαιμονία που του αρνήθηκαν οι θεοί.

ΑΝΔΡΟΥΛΑ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΜΟΥΖΟΥΡΟΥ

Είκοσι χρόνια δημιουργίας

Με το τελευταίο της βιβλίο «Ανάστα Κύπρος» (Λευκωσία, 1999), κλείνουν είκοσι χρόνια δημιουργίας για την Ανδρούλα Νεοφύτου - Μούζουρου. Το πρώτο της βιβλίο «Κύπρος, Γλυκό Νησί» (Λευκωσία), το εξέδωσε το 1979. Έκτοτε με σταθερούς ρυθμούς εμπλουτίζει την πνευματική δημιουργία της Κύπρου με νέα βιβλία κάθε 2-3 χρόνια, ώστε σήμερα τα εκδομένα της ν' ανέρχονται σε οκτώ, μερικά σε δεύτερη έκδοση. Σ' αυτά τα είκοσι χρόνια, με συνέπεια, με πίστη, μ' επιμονή και με την αρετή των ολίγων, τη σεμνότητα, κέρδισε με το έργο της μια θέση στην παιδική ποίηση της Κύπρου και χάρισε σε μικρούς και μεγάλους που τη διαβάζουν εικόνες από τη φύση του τόπου μας, τη ζωή των παιδιών, την παράδοση, τις χαρές και τους καημούς της Κύπρου που η ίδια την αγαπά βαθιά. Δεν σας κρύβω ότι στην Ανδρούλα Μούζουρου οφείλω τη συμπάθειά μου για τα λουλούδια της κάππαρης. Οι εικόνες στο ποίημά της «Το παράπονο της Κάππαρης» («Ακτιδούλες», Λευκωσία 1986), «Λάμπει ανθός στα καταρράχια/, σαν λευκό περιστεράκι/, τέσσερα άνθινα φτερά/ Και στη μέση όλο κλωστίτσες/με λιλά και μωβ φωτίτσες/κι ένα ύπερο ως εκεί/σαν κολόνα ιωνική» μου προκάλεσαν την περιέργεια για τις ομορφιές της κάππαρης και η δική της ευαισθησία βοήθησε τη δική μου.

Η τιμητική παρουσίαση του έργου της Ανδρούλας Νεοφύτου - Μούζουρου στην αποψινή συγκέντρωση, μέρες μάλιστα που τιμούμε την προσφορά της Γυναίκας, είναι μια οφειλόμενη τιμή. Γι' αυτό ευχαριστώ την Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών για την πρόσκλησή της να το πράξω εγώ.

Γεννημένη στα περίχωρα της Λευκωσίας λίγο πριν τη δεκαετία του '40, σπούδασε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο και το Διδασκαλικό Κολλέγιο και εργάστηκε όλα τα χρόνια της επαγγελματικής της σταδιοδρομίας στα δημοτικά σχολεία, όπου ολοκλήρωσε ως διευθύντρια. Πρέπει να ήταν ευτυχισμένη με τη ζωή της, γιατί απ' αυτήν παίρνει τα θέματά της σε τρεις θεματικούς πυρήνες στα βιβλία της: η Κύπρος του '40 και του '50, η Λευκωσία και τα περίχωρα της την ίδια εποχή και η αγάπη για τα παιδιά, θέματα που επανέρχονται έντονα και στα αφηγήματα του τελευταίου της βιβλίου «Ανάστα, Κύπρος».

Την αγάπη της για το γράψιμο από πολύ μικρή ηλικία εξομολογείται η Ανδρούλα Νεοφύτου - Μούζουρου σε συνέντευξή της στον Γ. Κιτρομηλίδη (1990):

Από τον καιρό που ήμουν στο Νηπιαγωγείο προσπαθούσα να ταιριάσω ποίημα. Με μάγευε η ομοιοκαταληξία. Το ίδιο έκανα και στο Δημοτικό Σχολείο. Στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, είδα τα πρώτα μου ποιήματα δημοσιευμένα στο περιοδικό του σχολείου, τη «Μαθητική Εστία». Συνέχισα να γράφω και στο Διδασκαλικό Κολλέγιο.

Την πρώτη της ποιητική συλλογή όμως δημοσίευσε μόλις το 1979, σε ηλικία 42 χρονών.

Από τα οκτώ εκδομένα μέχρι στιγμής βιβλία της, ένα, η ποιητική συλλογή «Απάνθισμα» (1996), απευθύνεται στους μεγάλους. Τα υπόλοιπα επτά τα έγραψε για τα παι-

διά. Απ' αυτά πάλι μόνο ένα, το τελευταίο της «Ανάστα Κύπρος» (1999), είναι πεζό· τα άλλα έξι είναι ποιητικές συλλογές: «Κύπρος, γλυκό νησί» 1979, «Λιανά Ανθοκλάδια» (1982), «Αχτιδούλες» (1986), «Ροδοδάφνες, Παναγιές» (1988), «Ανασασμοί της Πλάσης» (1993) και «Του σταφυλιού το αίμα» (1997).

Για τη συλλογή «Λιανά Ανθοκλάδια» έγινε εύφημη μνεία στον διαγωνισμό του Κ.Σ.Π.Ν.Β., ενώ στη συλλογή «Αχτιδούλες» απονεμήθηκε Α' Βραβείο στο διαγωνισμό του Ε.Π.Ο.Κ. Το ποίημά της «Κερύνια να 'μουν» από το πρώτο της βιβλίο έχει μελοποιηθεί από τον Μιχάλη Χριστοδουλίδη κι έχει περιληφθεί στον Δίσκο των Αθανάτων το 1994. Άλλα ποιήματά της έχουν επίσης μελοποιηθεί και ακούονται σε σχολικές γιορτές. Στη φροντισμένη εμφάνιση των βιβλίων της συνέβαλλε πάντοτε και η εικονογράφηση. Δυο από τα πρώτα της εικονογράφησε ο Φιλής Καραβιώτης, σε δύο συνέθεσε τη μακέτα του εξωφύλλου ο Νεόφυτος Νεοφύτου και σ' όλα τα άλλα την εικονογράφηση έκανε η Ανδρούλα Εμπεδοκλέους.

Είναι φανερό ότι η Ανδρούλα Νεοφύτου - Μούζουρου είναι, βασικά, ποιήτρια που γράφει για παιδιά. Στην ίδια συνέντευξη, που ανέφερα πιο πάνω, εξομολογείται την έλξη της στην ποίηση:

Η ποίηση πιστεύω πως είναι γεμάτη ομορφιά, και εσωτερική και εξωτερική. Και μόνο η θέα ενός ποιήματος με συναρπάζει!...

Η ομοιοκαταληξία, ο εσωτερικός ρυθμός, η μουσικότητα του στίχου σε κάνουν να νιώθεις πιο ζεστά και πιο αέρινα, ξυπνούν κάθε στοιχείο λυρισμού μέσα σου και απηχούν μια μελωδία στην ψυχή σου. Ξεφεύγεις πιο ψηλά από τα γήινα, γίνεσαι ανθρωπινότερος. Πιστεύω ότι αυτό τον ρόλο διαδραματίζει και στην αγνή παιδική ψυχή η ποίηση.

Μετά την Ορθοδοξία και την πίστη της στον Άνθρωπο, «τρίτη θρησκεία» της χαρακτηρίζει την ποίηση, γιατί η ποίηση συναρπάζει, εξαυλώνει, ανεβάζει σε ύψη πάνω από τα γήινα και φέρνει την εσωτερική ισορροπία στην τεχνοκρατούμενη εποχή μας.

Θα μπορούσαμε να εντάξουμε τα πολυάριθμα ποιήματά της για παιδιά, με όση αυθαιρεσία επιτρέπεται για σκοπούς κάποιων γενικεύσεων, σε τέσσερις γενικούς θεματικούς κύκλους: Ο τόπος μας, η φύση, τα παιδιά, η Ορθοδοξία. Επειδή η ποιήτρια άρχισε να δημοσιεύει τις ποιητικές συλλογές της ώριμη πια και κατασταλαγμένη, τα θέματα αυτά έχουν μια σταθερή παρουσία στην εικοσαετία που μεσολάβησε έκτοτε. Ενδεικτικό είναι ότι η τελευταία της ποιητική συλλογή «Του σταφυλιού το αίμα» (1997) περιλαμβάνει τέσσερις ενότητες ποιημάτων με τους τίτλους: Α. Από τη φύση, Β. Της Ορθοδοξίας, Γ. Κύπρος - Ελλάδα, Δ. Από τη ζωή των παιδιών. Αυτός είναι ο κόσμος της ποιήτριας, αυτά είναι τα θέματα που μόνιμα την συγκινούν.

Ο τόπος μας

«Υμνήστε τον τόπο μας που ολάκερος είναι ένα ποίημα. Αγαπάτε τον τόπο μας και υμνήστε τον. Είναι κι αυτό μια μορφή αγώνα» έγραψε σε μήνυμά της προς τα παιδιά σε παιδική στήλη εφημερίδας (18.3.1992). Η φύση της Κύπρου, ο κόσμος της Κύπρου, η παράδοσή μας, οι περασμένες δεκαετίες, η ελληνικότητα και η Ορθοδοξία μας, οι καημοί και οι ελπίδες μας μετά την κατοχή και προσφυγιά του '74 έρχονται κι επα-

νέρχονται στην ποίηση της Ανδρούλας Νεοφύτου - Μουζουρού. Η ευαισθησία της είναι δοσμένη στον τόπο της. Απ' αυτή την άποψη θα την κατέτασσα στους κυπροκεντρικούς συγγραφείς, σ' αυτούς που όχι μόνο η έμπνευση και η ευαισθησία τους, αλλά και το γράψιμό τους, το ύφος, η γλώσσα, τα αισθήματά τους έχουν κάτι το ιδιαίτερα κυπριακό. Μ' αυτά τα θέματα και σ' αυτό το κλίμα εκδίδει την πρώτη της ποιητική συλλογή για παιδιά «Κύπρος, Γλυκό Νησί» (1979). Αρχή από τον τόπο, την παράδοσή του, τους καημούς του από την πρόσφατη τότε τραγωδία του '74. Ο πόνος για το σήμερα, η νοσταλγία για αγαπημένους τόπους στα κατεχόμενα - σκλαβωμένα μέρη, η αγάπη για τα παιδιά βγαίνει μέσα από την «αξιοπρόσεκτη ποιητική συλλογή», όπως παρατήρησε τότε και ο Στέφανος Ζυμπουλάκης. Κυρίαρχος στίχος ο παραδοσιακός δεκαπεντασύλλαβος με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία. Γνήσιο λυρισμό και βαθύ αίσθημα, που επιστεγάζεται από μια εικονοπλαστική διάθεση επισήμανε στην ίδια συλλογή ο Γιώργος Λυσιώτης (3.1.1980). Ελλαδική κριτική εξάλλου παρατηρεί ότι με τη συλλογή αυτή η ποιήτρια «θέλει να δείξει ότι η Κύπρος φύλαξε και λάτρεψε μέσα στο διάβα του χρόνου όλα τα είδωλα και σεβάσματα της Ρωμιούσνης» (1980). Ενδεικτικά, διαβάζω από τη συλλογή το ποίημα «Κερύνια, να 'μουν...»

ΚΕΡΥΝΙΑ, ΝΑ 'ΜΟΥΝ...

*Κερύνια, στα μπαλκόνια σου, ψηλά στ' αρχοντικά σου,
νά 'μουν πουλί ν' αγροίκαγα το θρήνο της καρδιάς σου.
Γλάρος ν' αλαφροπέταγα, να σμίγω στον αφρό σου,
τον ήλιο σου να χαιρετώ, να λιώνω το άγιο φως σου!*

*Στ' όμορφο λιμανάκι σου, ψαρόβαρκα για νά 'μουν,
να γέρω να λικνίζομαι, στο φλοίσβο του πελάγου.
Και δίκτυα ομορφοπλέξουδα, νά 'ριχνα στα βυθά σου,
ψάρια χρυσά ν' απίθωνα, μες στην ξανθή αμμουδιά σου.*

*Νά 'μωνα στην Γλυκιώτισσα χαλίμι στ' ακρογιαλιά.
Και στην Αχειροποίητο λαμπάδα στο μανουάλι,
ψηφίδα στ' Αντιφωνητή την πλουμισμένη εικόνα,
στ' Αρχάγγελου την εκκλησιά στολίδι στην κολόνα!*

*Νά 'μουν μπαξές στις ρούγες σου, τουλίπα στις αυλές σου,
για να ρουφά απ' την πάστρα σου, ν' ανθώ στις ευωδιές σου.
Να πνίγω ανάσα της σκλαβιάς και τ' άδικου τη ζήση,
για να σβηστεί συθέμελα, κι αυγή για να ροδίσει!...*

Ο κόσμος της Κύπρου επανέρχεται και σ' άλλες συλλογές της. Ιδιαίτερα στην τέταρτη, «Ροδοδάφνες, Παναγιές», (1988), το Β' Μέρος - ποιητική ενότητα με τον τίτλο «Κυπριακά Ριζίτικα» έχει θέματα από το λαϊκό μας πολιτισμό, τις θρησκευτικές μας γιορτές, τα έθιμα του γάμου, τις ασχολίες του θερισμού, του τρύγου, που τα θεωρεί ως τις «ρίζες της φυλής μας» (ποίημα «Λεύκαρα - Λευκαρίτικα»). Μεγάλες ενότητες στον

κόσμο της Κύπρου αφιερώνει επίσης στη μοναδική συλλογή της για μεγάλους «Απάνθισμα» (1996), όπου ολόκληρο το Β' Μέρος με τίτλο «Τα μύρα της ελπίδας» τραγουδά για αγαπημένους τόπους της ελεύθερης και της κατεχόμενης πατρίδας, για το ιστορικό πρόσωπο της Κύπρου, για τις θρησκευτικές της γιορτές. Απ' αυτά μαζεύει την ελπίδα, ξανανθίζει η ζωή μέσα της και «ξαναβρίσκει τη φωνή, να τραγουδήσει». Επίσης, όλα σχεδόν τα πεζά αφηγήματά της στο τελευταίο της βιβλίο «Ανάστα, Κύπρος» (1999), έχουν θέματα για τον τόπο μας. Στο Α', και μεγαλύτερο, Μέρος με τίτλο «Αναμνήσεις - Γεγονότα» αναβιώνει μνήμες από τη ζωή στην Κύπρο του '40 και του '50 στη Λευκωσία και στα περίχωρά της. Στο Β' Μέρος, υπό μορφή διηγημάτων ή θρύλων και παραδόσεων για κατεχόμενα μέρη.

Στο θέμα αυτό η Ανδρούλα Νεοφύτου - Μούζουρου είναι, κατά ένα τρόπο, στρατευμένη: αισθάνεται ότι η δική της αγάπη για τη φύση, ο πλούσιος κόσμος της παράδοσης πρέπει να χωρέσει μέσα στα ποιήματά της για τα παιδιά. Μια άλλη σημαντική παρατήρηση που νομίζω πως πρέπει να γίνει εδώ, είναι ότι την πατρίδα, τη φυλή, την παράδοση, την βλέπει όχι ως αφηρημένες έννοιες αλλά στο συγκεκριμένο. Φυλή, πατρίδα, παράδοση είναι τα Λεύκαρα και τα λευκαρίτικα κεντήματα, ο αργαλειός και τα φοιθικιώτικα υφαντά, το ρέσι και ο χορός του δραπανιού, τα Φώτα, οι Σήκωσες και η Αποκρηά, η πηλοπλαστική, η καλαθοπλεκτική και η αργυροχοΐα. Είτε σχετικά η ίδια:

Η στροφή στις ρίζες μας τονίζει στα παιδιά την κυπριακή μας ταυτότητα, τη δική μας κυπριακή, και βέβαια ελληνική, υπόσταση, που πρέπει να κρατήσουμε άθικτη, γιατί πολλοί κίνδυνοι μας απειλούν. Με τα ποιήματα αυτά εμφυτεύεται στα παιδιά ο σεβασμός για την παράδοση, η αγάπη για τον τόπο μας και δένονται έτσι πιο πολύ με τον ανεμοδαρμένο μας τόπο.

Η φύση

Απο τα βασικά θέματα, επίσης, της παιδικής ποίησης της Ανδρούλας Νεοφύτου - Μούζουρου είναι τα φυσιολατρικά. Τα φυτά και τα λουλούδια, τα ζώα και το ζωικό βασίλειο, αυτά τα όμορφα καλλιτεχνήματα της φύσης, που τα βλέπει ως επέκταση της θείας δημιουργίας. Έγραψε παιδικά ποιήματα για δεκάδες λουλούδια και δέντρα και φρούτα και πουλιά και ζώακια. Με πραγματική ευαισθησία προσπάθησε να δώσει στα παιδιά εικονοπλαστικά την απροσμέτρητη ποικιλία χρωμάτων και σχημάτων της γύρω μας φύσης. Το ματσικόρδυο, ο βασιλικός, το φούλι, το γιασεμί, η γλώσσα και ο κατηφές, η ορτανσία, η ροδιά, η κερασιά και η μυγδαλιά, το μαντορίνι και το καρπούζι, η λεμονιά, η φοινικιά κι η κολοκυθιά, η κάππαρη, το κυδώνι, η αγριακακία και η δάλια, το θυμάρι κι ο κρίνος, η μέλισσα, η πεταλούδα, η τουλίπα, η μαργαρίτα και το ζυμπούλι, το σπουργίτι και το τριανταφυλλάκι, η πέρδικα, η γατούλα και η κατσιούλα είναι μερικά από τα πιο όμορφα όντα της γύρω μας φύσης, που ζωγραφίζει ποιητικά για τα παιδιά. Μ' ένα πραγματικό ανάβρυσμα εικονοπλασίας ξυπνά στα παιδιά τον κόσμο των αισθήσεων, της όρασης, της όσφρησης, της γεύσης. Πρέπει να επισημάνουμε εδώ ότι τα ποιήματα αυτού του κύκλου ακολουθεί μια ανανεωμένη γραφή στην παιδική ποίηση. Χαρακτηριστικά της είναι οι αλλεπάλληλες εικόνες με τις οποίες κτίζεται το ποίημα, οι αλλέγροι ρυθμοί και γενικά μια εξπρεσιονιστική διάθεση και γραφή. Τέτοια παιδική ποίηση στην Ελλάδα έγραψε πρώτη η Ρένα Καρθαίου κι ακολού-

θησαν άλλοι όπως η Χαρτιάτη, ο Μανθόπουλος, η Χατζηνικολάου, φέροντας μια ανανέωση στην ελληνική παιδική ποίηση. Κι αυτό το κάνει με κέφι, με ζωντάνια, με γρήγορους ρυθμούς, που δημιουργούν το αίσθημα της φρεσκάδας και της νιότης. Όπως λέγει και η ίδια, σκοπός της είναι να βοηθήσει τα παιδιά να μη μένουν απλοί θεατές αυτής της ομορφιάς που απλώνεται γύρω μας. Να ανοίξουν διάπλατα τα μάτια του σώματος και ακόμη πιο πολύ τα μάτια της ψυχής, να βλέπουν, να ενορώνται. Έτσι γίνονται πιο εκλεπτυσμένοι άνθρωποι, βλέπουν πιο πλατιά, με σωστό μάτι τον γύρω κόσμο, το περιβάλλον, τους ανθρώπους.

Τρεις από τις συλλογές της, «Λιανά Ανθοκλάδια» (1982), «Αχιτιδούλες» (1986) και «Ανασασμοί της Πλάσης» (1993), περιέχουν ποιήματα με τέτοια κυρίως θέματα κι απευθύνονται στα μικρότερα παιδιά. Αλλά και άλλες συλλογές της περιλαμβάνουν ξεχωριστές ενότητες με ανάλογα θέματα. Στις «Ροδοδάφνες, Παναγιές» (1988) η Α' ενότητα «Ροδοδάφνες», και στη συλλογή «Του Σταφυλιού το Αίμα» (1997) η Α' ενότητα «Από τη φύση». Αυτή η επιμονή να παραστήσει ποιητικά, ένα ένα ξεχωριστά και επώνυμα, τόσα πολλά όμορφα πλάσματα της φύσης, είναι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της θεματολογίας της, που δεν γνωρίζω άλλη παρόμοια περίπτωση. Σας διαβάζω δυο ποιήματα αυτού του κύκλου:

ΡΟΔΟ ΜΙΚΡΟ

*Ρόδο μικρό σε μύρισα
μυρώθηκε η ψυχή μου,
μοσχάναψε η γειτονιά,
μεθύσαν τα σοκάκια
κι από το μοσχανασαμό
λυώσανε τ' αγκαθάκια.*

Η ΡΟΔΙΑ

*Κόκκιν' άνθη όλο φωτιά
σα φανούς πετά η ροδιά,
σε μαγιάτικα δενδράκια
πο 'χουν κόκκινα κλαδάκια.*

*Τέτοιο φως, τέτοια χαρά
πεταλάκια πορφυρά
στην ψυχή ξυπνάνε μέθη
στην καρδιά σκορπούνε κέφι.*

*Δένουν ρόδια σα φωλιά
καρπουζάκια σε κλαδιά,
μύριες ρόγες στοιβαγμένες
διάφανες τριανταφυλλένιες.*

*Τέτοιες μπάλες με ουρίτσα
κοντή, εξάφυλλη φουντίτσα,*

*πώς τις παίζω στην ποδιά μου,
τις πετώ στην αγκαλιά μου.*

*Αχ, να σου 'μοιαζα ροδιά
στην κεφάλτη σου θωριά
να 'χα ανθούς παντοτεινά
σε μια ολόχαρη καρδιά.*

Τα παιδιά και ο κόσμος τους

Παιδαγωγός η ίδια, με ευτυχημένα παιδικά χρόνια, όπως φαίνεται, με αγάπη για τα παιδιά και γράφοντας γι' αυτά, ήταν φυσικό πολλά ποιήματά της ν' αναφέρονται στα παιδιά και στον κόσμο τους. Τα παιχνίδια τους, οι λειχουδιές τους, οι ασχολίες τους, οι σχολικές γιορτές, η ζωή τους μέσα στην οικογένεια, οι εκδρομές τους, οι άνθρωποι που είναι γύρω τους, είναι το περιεχόμενο ποιημάτων που δίνονται συνήθως μαζί με τα φυσιολατρικά της ποιήματα. Ο θεός, το φιλί της μανούλας, τα δίδυμα, το παιδί με το γύψινο πόδι, 1η τ' Απρίλη, σχολική αργία, τα γενέθλια, τα παιδιά στη γειτονιά, το διάλειμμα, τα πεντόβολα, τα πρώτα βήματα, το ραδιοφωνάκι, η τηλεόραση, το αεροπλάνο, η αδελφούλα, τα βιβλία, η μανούλα, είναι μέρος αυτού του θεματικού κύκλου. Δικαιολογώντας τη βράβευση της συλλογής «Αχτιδούλες» (1986) στο διαγωνισμό του ο ΕΠΟΚ παρατηρεί ότι σ' αυτή διακρίνει τεχνική αρτιότητα, ποικιλία θεμάτων και πλούσιο λεξιλόγιο. Μελωδικότητα, πλουσιο λεξιλόγιο και αίσθημα διακρίνει σ' αυτά ο Κ. Χρυσάνθης. Με την εικονοπλαστική παρουσίαση των θεμάτων από το περιβάλλον του παιδιού, όπως και στα φυσιολατρικά, προσπαθεί να οξύνει την παρατηρητικότητα τους, να τα βοηθήσει να γίνουν πιο ευαίσθητα στο άμεσο περιβάλλον τους και να τα συμφιλώσε μ' αυτό. Η παραδοσιακή στιχουργική μορφή με την τετράστιχη στροφή, τους ιαμβικούς ή τροχαϊκούς οκτασύλλαβους και επτασύλλαβους ή άλλους ολιγοσύλλαβους στίχους, και τη ζευγαρωτή ή σταυρωτή ομοιοκαταληξία είναι η πιο σταθερή φόρμα στα ποιήματά της για πιο μικρά παιδιά. Γνώριμοι ρυθμοί για τα παιδιά, σίγουρο ξεκίνημα.

Διαβάζω ενδεικτικά το ποίημα «Τα πρώτα βήματα» που είχε αρέσει και στον Κύπρο Χρυσανθη.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ

*Ένα δύο τα ποδαράκια,
κοριτσάκι όλο χαρά
τ' οδηγούνε τα χεράκια
της γιαγιάς τα στιβαρά.*

*Τι ευτυχία στο ματάκι,
χαμογέλια ιδές αβρά,
θρίαμβος στο μετωπάκι
αλαλάγματα χαράς.*

*Πώς πατεί τώρα στον κόσμο
σαν στρατός κατακτητής,
κατεβαίνει μες στο στίβο
της ζωής αγωνιστής.*

(«Ανασασμοί της πλάσης», 1993)

Της Θρησκείας και της Ορθοδοξίας

Η Ανδρούλα Νεοφύτου - Μουζουρου είναι βαθιά θρησκευτική φύση. Το παραδοσιακό τρίπτυχο πατρίδα - θρησκεία - οικογένεια στάθηκαν πάντοτε γι' αυτήν αξίες χωρίς αμφισβήτηση, κίνητρα δράσης και ζωής. Η ίδια ομολογεί σε κείμενά της ότι αισθάνεται ιδιαίτερη έλξη στις θρησκευτικές μελέτες και αναζητήσεις, γι' αυτό τα τελευταία χρόνια έχει στραφεί και στα θρησκευτικά ποιήματα. Με τα θρησκευτικά ποιήματά της για παιδιά θέλει να τονώσει το θρησκευτικό συναίσθημα των παιδιών.

Ουσιαστική παρουσία ποιημάτων θρησκευτικού περιεχομένου βρίσκουμε στις συλλογές της «Ροδοδάφνες - Παναγιές» (1988), όπου το Β' από τρία Μέρη έχει τίτλο «Της Θρησκείας» και στην τελευταία της ποιητική συλλογή «Του σταφυλιού το αίμα» (1997), όπου η Β' από τις τέσσερις ενότητες επιγράφεται «Της Ορθοδοξίας». Το πρόσωπο της Παναγίας και άλλοι άγιοι, τα θρησκευτικά μυστήρια και οι Άγιοι Τόποι, θρησκευτικές γιορτές, χριστιανικά σύμβολα και θεσμοί είναι τα επιμέρους θέματα στα ποιήματά της αυτά. Εδώ πρέπει να συμπληρώσω ότι στο τελευταίο της βιβλίο «Ανάστα, Κύπρος» (1999), αρκετά πεζογραφήματά της αναφέρονται σε ιστορίες, θρύλους και παραδόσεις για εκκλησίες, ξωκλήσια και μοναστήρια της Κύπρου και στην αναδίγηση θαυμάτων που της αφηγήθηκαν άνθρωποι του λαού. Σας διαβάξω ενδεικτικά ένα ποίημά της.

ΤΟ ΧΡΥΣΟ ΜΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥΔΑΚΙ

*Το χρυσό μου σταυρουδάκι
το 'χω πάντα στο λαιμό,
με φυλάει στο σταυροδρόμι,
στο χαντάκι, στον γκρεμό.*

*Μάλαμα και φως γεμάτο
όλο δύναμη θεϊκή
μου στεριώνει την αγάπη,
τη γαλήνη στην ψυχή.*

*Το χρυσό μου σταυρουδάκι
γύρω μου λαμποκοπά,
σαν στο στήθος μου ακουμπάει,
πίκρες, φόβους τα σκορπά.*

(Ροδοδάφνες, Παναγιές 1988)

Σαν ανακεφαλαίωση

Ολοκληρώνοντας αυτή την «τιμητική» συνολική παρουσίαση του λογοτεχνικού έργου της Ανδρούλας Νεοφύτου - Μουζουρου, που είναι η πρώτη απ' ότι γνωρίζω, θέλω να τονίσω τέσσερα σημεία:

Πρώτο: Την παρουσίασα σχεδόν αποκλειστικά ως ποιήτρια για παιδιά. Αυτό το έκαμα γιατί τα δυο διαφορετικά της βιβλία, η ποιητική συλλογή για μεγάλους «ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ: Ποίηση 1956-1996» και η παιδική συλλογή με πεζογραφήματα «ΑΝΑΣΤΑ, ΚΥΠΡΟΣ», δίνουν την εντύπωση ότι μ' αυτά η συγγραφέας ελευθερώνεται από παλιούς λογαριασμούς, παλαιότερες δοκιμές στο γράψιμο, παλιά βιώματα και ακούσματα, από τη ζωή στα παιδικά της χρόνια, νεανικά αισθήματα, σαν μια μαρτυρία και κατάθεση. Πάντως στο «Απάνθισμα» δεν λείπουν ούτε η ευαισθησία ούτε η μουσικότητα του στίχου. Ο χρόνος θα δείξει αν θα ασχοληθεί στο μέλλον πιο συστηματικά με την ποίηση για μεγάλους και με την πεζογραφία.

Δεύτερο: Μέσα στο ποιητικό της έργο ιδιαίτερη σημασία έχουν οι τέσσερις πρώτες συλλογές της. Οι άλλες συμπληρώνουν τις πρώτες. Η πρώτη «Κύπρος, Γλυκό Νησί», γιατί σ' αυτήν έδωσε το στίγμα του χώρου στον οποίο θα κινηθεί αργότερα και όλα σχεδόν τα ποιήματα είναι στον δεκαπεντασύλλαβο. Η δεύτερη και η τρίτη συλλογή της «Λιανά Ανθοκλάδια» και «Αχτιδούλες», γιατί σ' αυτές δίνει τα πιο παιδικά της ποιήματα, σε στιχουργικές μορφές και ρυθμούς πιο παιδικούς. Πολλαπλά αξιοπρόσεκτη είναι, τέλος, η τέταρτη συλλογή της «Ροδοδάφνες, Παναγιές», στην οποία ανανεώνει τους ρυθμούς της και δίνει την αίσθηση ωριμότερης γραφής (όπως παρατήρησε και η Μαρία Πυλιώτη). Ειδικότερα αξιοπρόσεκτη από τη συλλογή αυτή είναι η Γ' Ενότητα με τίτλο «Κυπριακά ριζίτικα», όχι μόνο για το κυπριακό θεματολόγιο της από το λαϊκό μας πολιτισμό, αλλά και γιατί η στιχουργία της γίνεται κάποτε πιο περίτεχνη κι ο λυρισμός της πιο καθαρός. «Συμβολή στον παιδικό λυρικό λόγο» χαρακτηρίζει ο Κύπρος Χρυσάνθης τα «Κυπριακά ριζίτικα» της συλλογής, παραθέτοντας ως παράδειγμα το ποίημα με τίτλο «Ρέσι». Σας διαβάζω ένα ποίημα:

ΟΙ ΣΟΥΣΕΣ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

*Να τις καμάρες, να τα κρικέλια,
σχοινιά δεμένα, ξύλα γερά,
σανίδες όμορφες για τα κοπέλια
κι οι κόρες νάτες, γεμάτες χαρά.*

*Δώθε και πέρα για ιδές κουνιούνται
μ' αλαφροπάτημα, με λεβεντιά,
λυγούν τα γόνατα, στα ύψη σειούνται
ύμνους σκορπάνε ζωής, χαρά.*

*Είναι τα νειάτα που φτερουγάνε
είν' η ζωή που γλυκοσκικτά,
μικροπειράγματα ηχολογάνε,
δίστιχα ακούονται και τσιαττιστά.*

*Είν' η Ανάσταση του Θεού μας
μέρα λαμπρή που φωτοβολά
και σειούνται οι κούνιες και σειέται η πλάση
στην πασχαλιάτικη τη χαρά...*

Τρίτο: Η εικοσάχρονη προσφορά της Ανδρούλας Νεοφύτου - Μούζουρου παρουσιάζει μια σταθερότητα στη θεματολογία της και στις στιχουργικές μορφές. Ιδιαίτερη στάθηκε η παρουσία της με εκείνα τα φυσιολατρικά της ποιήματα στα οποία εικονογραφούνται πάρα πολλά λουλούδια και φυτά του τόπου μας καθώς και με τα κυπριολογικού περιεχομένου ποιήματά της. Πνευματικοί άνθρωποι που εκφράστηκαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο για την παιδική της ποίηση, όπως ο Κ. Χρυσάνθης, ο Στ. Ζυμπουλάκης, ο Γ. Λυσιώτης, ο Γ. Πετρόπουλος, η Θ. Θεοχάρους, ο Β. Αναγνωστόπουλος, ο Θ. Κουγιάλης, η Τ. Κακουλή, ο Γ. Κιτρομηλίδης, ο Π. Ιωαννίδης, την διέκριναν για το θερμό συναισθηματικό της τόνο και τη λεπτή ευαισθησία της, την εικονοπλαστική της άνεση και διαύγεια, το λυρισμό της και τη λιτότητα στην έκφραση.

Τέταρτο: Δεν πιστεύω ότι ολοκλήρωσε οριστικά το έργο της. Αντίθετα, πιστεύω ότι, με την άνεση του χρόνου που μπορεί να έχει τώρα, θα δώσει έργο ακμής, ακόμη περισσότερο φιλτραρισμένο. Αξίζει ν' ασχοληθεί για συλλογές ποιητικές πιο ομοιογενείς και να καλλιεργήσει περισσότερο εκείνο το είδος της εικονοπλαστικής - εξπρεσιονιστικής γραφής που μας έδωσε στις πρώτες της συλλογές, επιμένοντας πάντοτε χωρίς υποχωρήσεις στο συνταίριασμα της στιχουργικής φόρμας και της γλωσσικής έκφρασης.

Ευχαριστώντας σας και πάλι όλους για την ευκαιρία που μου δώσατε, εύχομαι στην εκλεκτή φίλη Ανδρούλα Νεοφύτου - Μούζουρου τα πρώτα εικοσάχρονα της επίσημης συγγραφικής της πορείας να είναι η αρχή μιας ακόμη πιο καρποφόρας δεύτερης εικοσαετίας.

ΔΩΡΟΣ ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΝΗΜΗ ΝΙΚΟΛΑ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ

(ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΑΠΟ ΤΗΝ «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» ΠΑΦΟΥ)

Παρασκευή, 15/12/2000, 7 μ.μ.

Αίθουσα εκδηλώσεων Τράπεζας Κύπρου - Πάφος

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Η χαρά μας είναι ιδιαίτερη, γιατί η αποψινή εκδήλωση της Πολιτιστικής Εστίας Πάφου είναι αφιερωμένη στην πνευματική δημιουργία ενός εκλεκτού ανδρός της Πάφου, του Νικόλα Χατζηκωστή. Την πνευματική αυτή δημιουργία, δημοσιευμένη και αδημοσίευτη, περισυνέλεξε και, αφού επιμελήθηκε, εξέδωσε σε μεγάλο συγκεντρωτικό τόμο με τον δηλωτικό τίτλο *Μνήμης Χάρην* ο γιος του, ο καλός φίλος Γιώργος Χατζηκωστής, διαλεκτός φιλόλογος και διακεκριμένος πνευματικός άνθρωπος. Η έκδοση αυτή είναι μια προσφορά και για τούτο του αρμόζει κάθε έπαινος.

Ο Νικόλας Χατζηκωστής μπορεί να μη γεννήθηκε και να μη μεγάλωσε στην Πάφο, όμως στην Πάφο ανδρώθηκε, νυμφεύθηκε, δίδαξε και δημιούργησε. Είναι λοιπόν ένας αυθεντικός Πάφιος κι ήταν, πέραν των άλλων, υποχρέωση της Πολιτιστικής Εστίας να του αφιερώσει την αποψινή της εκδήλωση.

Τον Νικόλα Χατζηκωστή δεν μπορώ να πω ότι τον ήξερα στο σύνολό του, γιατί η παραμονή μου στην Πάφο ήταν σύντομη και συνέπεσε με τα ταραγμένα χρόνια του Αγώνα. Διορίστηκα στο Γυμνάσιο Πάφου το Σεπτέμβριο του 1955 και μετατέθηκα στη Λευκωσία το καλοκαίρι του 1962.

Τον Ν.Χ. τον πρωτογνώρισα το φθινόπωρο του 1955 και μου έδωσε την εικόνα ενός διαβασμένου δασκάλου κι ενός ευγενικού κι ευπροσήγορου ατόμου με πνευματικά ενδιαφέροντα. Μόλις είχα διοριστεί, ακόμη ήμουν ένας ξένος στο περιβάλλον και με πλησιάζει με κάποιους άλλους κι επιμένουν και καλά να κάνω διάλεξη και μάλιστα μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Έκανα τη διάλεξη με θέμα Κλασικισμός και Ρομαντισμός στο οίκημα που σήμερα στεγάζεται ο ΑΠΟΠ. Στο ίδιο οίκημα κάναμε εκδήλωση για την 28η Οκτωβρίου. Έκανα ακόμα μια διάλεξη μέσα στο Νοέμβριο περίπου στο Δημήτριο για τον Νικηφόρο Βρεττάκο. Ποιοι ήταν οι άλλοι δε θυμάμαι. Είναι μια μακρινή εικόνα όνειρο. Θυμάμαι όμως τον Ν.Χ., γιατί ήταν απλός, μελίχιος κι αθόρυβα ενθαρρυντικός, αντίθετα με κάποιο γυμνασιάρχη που φέρθηκε στην πρώτη εκείνη διάλεξη μου πολύ αντιδραστικά για να δώσει όμως την εικόνα του αδιάβαστου και ακατατόπιστου. Στην εκδήλωση για την 28η Οκτωβρίου τα κείμενα που θα διαβάζονταν τα προσκόμισε ο Ν.Χ. και ήταν κείμενα από αφιερωματικό τεύχος της Νέας Εστίας, κείμενα του Μυριβήλη και του Βενέζη, αν θυμάμαι καλά, και σκέφτηκα ότι ο δάσκαλος αυτός έπρεπε να ήταν συνδρομητής του αξιόλογου αυτού περιοδικού που η ύλη του κάλυπτε όλη σχεδόν τη νεοελληνική φιλολογία. Πρέπει, είπα μέσα μου, να αγαπούσε τα γράμματα και να μην ήταν άσχετος με τα φιλολογικά και λογοτεχνικά δρώμενα. Από τότε αναπτύχθηκε ανάμεσά μας μια σιωπηλή αλληλοεκτίμηση.

Διαβάζοντας την αποταμειυμένη στον αναφερθέντα τόμο πνευματική δουλειά του Ν.Χ. αισθάνθηκα έκπληξη για το εύρος των ενδιαφερόντων και γνώσεών του. Ιδιαίτερη και συνάμα ευχάριστη έκπληξη ένιωσα από την ελληνοκεντρικότητά του. Ήταν μια δεύτερη περίπτωση ευφυούς, πολυσχιδούς, ελληνόψυχου και φλογερού πατριώτη δασκάλου, με την πλατιά έννοια του όρου, ενός δασκάλου που φορτώθηκε στους ώμους του ως ευθύνη και ως χρέος του για την προκοπή και την εθνική λύτρωση του τόπου μας. Σ' ένα άρθρο του στην «Παναγροτική» της 15ης Ιουνίου 1945 έγγραφε: «Είναι πολλά, πάρα πολλά, τα προβλήματά μας. Η Οργάνωσή μας δεν είναι ο τελικός μας σκοπός. Είναι το μέσον. Και κατόπι το οικονομικό μας ξεσκάβωμα δε θάνατο το τέρμα. Απάνω σ' αυτό θα στηριχθούμε για την πιο ωραία εξόρμηση και την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου της αγροτιάς. Στέγη, διατροφή, καθαριότητα, υγεία, μόρφωση, ψυχαγωγία, εθνική αποκατάσταση, προπαντός εθνική αποκατάσταση. Να το τέρμα του αγώνα μας. Γιατί ούτε τα σχέδια αγροτικής αναπτύξεως, ούτε οι υγειονομικές μονάδες, ούτε, δεν ξέρω, τί άλλο, θα βελτιώσουν τη ζωή μας χωρίς μια ριζική αλλαγή στις συνθήκες διαβίωσης του αγρότη. Η ευρωστία της ράτσας, το μέλλον της φυλής απ' αυτές εξαρτάται».

Ο Ν.Χ. θεωρούσε τον αγρότη ως τη σπονδυλική στήλη του έθνους γι' αυτό και συναρτούσε τον εθνισμό με την ευημερία του. Αποψη στέρεη κι ενορατική, γιατί ο αγρότης είναι το πιο υγιές κύτταρο του έθνους και ο κατεξοχήν συντηρητής της εθνικής παράδοσης.

Η άλλη περίπτωση ήταν ο γυμνασιάρχης Π. Πασχαλίδης. Όταν τον Δεκέμβριο του 1998 διάβασα και το δικό του πνευματικό έργο που εξέδωσε συγκεντρωμένο σε πολυσέλιδο τόμο η κα Μάγδα Κιτρομηλίδου, η κόρη του, για να το παρουσιάσω, είχα εντυπωσιαστεί και συνεπαρθεί από την οξύνουα, τη φιλολογική εμβρίθεια, τη γλωσσική αυτάρκεια, από το εύρος της ψυχικής και πνευματικής του γεωγραφίας, πιο πολύ όμως από τη φλόγα της ψυχής του που ύψωνε την αλτρωτική του συνείδηση ως τα όριά της. Διαπίστωσα ότι η ζωή και η δράση του υπήρξε καθοριστική για την Πάφο. Ήταν ο εκπαιδευτικός πατέρας, ο πνευματικός και κοινωνικός της αναμορφωτής και όχι μόνο. Ήταν ο αναστηλωτής του εθνικού ονείρου των Παφίων. Ένωσα χαρά και λύπη μαζί. Λύπη, γιατί ο λαμπρός αυτός Έλληνας παιδαγωγός δε βρήκε χέρια για να παραδώσει τη σκυτάλη του. Κι όμως με το διάβασμα του «Μνήμης Χάριν» διαπίστωσα πως η σκυτάλη είχε ήδη παραδοθεί στα χέρια του Ν.Χ.

Ο Ν.Χ. ήταν πολυσχιδής. Το πνευματικό του έργο είναι εκτεταμένο και καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων: εκπαιδευτικών, παιδαγωγικών, κοινωνικών, εθνικών, πολιτισμικών, συνδικαλιστικών κ.ά., πολύτιμη μαρτυρία και υπομνηματισμός της Ιστορίας και της ζωής μιας μακριάς περιόδου του λήγοντος αιώνας. Ο ενθουσιασμός μου, τον οποίο κι εκφράζω, από την ανάγνωση του βιβλίου είναι ανυπόκριτος. Αξιοσημείωτα είναι η ευρωστία, η άνεση, η εγκυρότητα μα πιο πολύ το ήθος και το ύψος του λόγου του Ν.Χ. Διαποτίζεται από ευγένεια, καλοσύνη και πείση: «κάθησα και μάζεψα από της σκέψης μου τ' αναδέματα και της ψυχής τους κραδαμούς την ύλη να πλάσω από δαύτη το δικό μου λιβάδι και την κεροδοσιά και το μπουνκέτο με λουλούδια στη μνήμη του» (του Ευαγόρα Παλληκαρίδη). Τα κείμενά του είναι ποιητικές πρόξες.

Ανάλυση του βιβλίου θα κάνει η κα Αγγελική Σμυρλή. Η κα Σμυρλή είναι αντιπρόεδρος της Εστίας, εκπαιδευτικός και διαλεχτή συγγραφέας. Είναι συμπολίτισσα μας και δε χρειάζεται περαιτέρω σύσταση. Την ευχαριστώ για την παρουσίαση του βιβλίου αλλά και για τη δραστήρια συμμετοχή της στο Συμβούλιο της Εστίας.

Ευχαριστώ τον Πανιερότατο Μητροπολίτη Πάφου κ.κ. Χρυσόστομο για τον χαιρετισμό που θα απευθύνει καθώς και τον πρώην επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαίδευσης κ. Θεοδόσιο Καρδά για την αναφορά που θα κάνει στον Ν.Χ. όπως τον γνώρισε και τον θυμάται. Ευχαριστώ τη δασκάλα Μαρία Ιορδάνου και για την ανάγνωση που θα ακούσουμε αλλά και για την πολύτιμη βοήθεια που προσφέρει ως μέλος του Συμβουλίου της Εστίας. Ευχαριστώ τον διευθυντή της

Τράπεζας Κύπρου για την παραχώρηση της αίθουσας και τον πολιτιστικό υπεύθυνο κ. Μαυρονικόλα για την ετοιμασία της. Ευχαριστώ και σας, κυρίες και κύριοι, που τιμάτε με την παρουσία σας την εκδήλωση. Σας ευχαριστώ όλους και σας εύχομαι ως άτομο και ως πρόεδρος της Εστίας χαρούμενα Χριστούγεννα κι ευτυχημένο το Νέο Έτος με την Κύπρο απαλλαγμένη από την τουρκική κατοχή.

Μετά τα εισαγωγικά ο Πανιερότατος θα απευθύνει τον χαιρετισμό του και στη συνέχεια ο κ. Καρυδάς θα κάνει την αναφορά του. Θ' ακολουθήσει η ομιλία της κας Σμυρλή και η εκδήλωση θα κλείσει με την ανάγνωση της Μαρίας.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ

Πρόεδρος «Πολιτιστικής Έστίας Πάφου».

ΝΙΚΟΛΑΣ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Είναι με ιδιαίτερη χαρά που αποδέχθηκα την πρόσκληση της Πολιτιστικής Εστίας να μιλήσω για ένα αξέχαστο συνάδελφο εκπαιδευτικό και ένα ειλικρινή φίλο τον μακαρίτη Νικόλα Χατζηκωστή.

Όταν εμείς αναλαμβάναμε την έδρα, ο μακαρίτης Νικόλας ήταν ήδη φτασμένος και ώριμος δάσκαλος ο οποίος έχαιρε μεγάλης εκτίμησης και σεβασμού. Υπήρξε ένας άριστος εκπαιδευτικός μα πάνω από όλα «άνθρωπος» με όλη τη σημασία της λέξεως. Σ' αυτόν καταφεύγαμε εμείς οι νεαροί δάσκαλοι για συμβουλές όταν βρισκόμαστε σε δύσκολη θέση ν' αντιμετωπίσουμε τα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζαμε, είτε μέσα στα σχολεία, είτε στην κοινότητα που υπηρετούσαμε. Ήταν πάντοτε πρόθυμος να δώσει μια καλή συμβουλή, να πει ένα καλό λόγο και να συμπαρασταθεί όταν τούτο ήταν ανάγκη.

Βλέπετε την εποχή εκείνη – 50 χρόνια πριν – οι δάσκαλοι ήμασταν υποχρεωμένοι να μένουμε στις κοινότητες που υπηρετούσαμε και να οργανώνουμε τη ζωή μας κατά τρόπο που να μην προκαλεί το κοινό αίσθημα, να συμμετέχουμε στις διάφορες εκδηλώσεις και να πρωτοπορούμε στη λύση κοινοτικών προβλημάτων. Να φροντίζουμε για τον εκκλησιασμό των παιδιών και να επιβλέπουμε την όλη συμπεριφορά τους τόσο μέσα όσο και έξω από το σχολείο. Από την όλη συμπεριφορά μας οφειλόταν ο σεβασμός που έτρεφαν οι κάτοικοι για το άτομό μας. Οι δάσκαλοι ήταν παράγοντες στην κοινότητα. Σ' αυτούς κατάφευγαν για συμβουλή, για εξυπηρέτηση, για βοήθεια. Αλίμονο στο δάσκαλο που δεν ανταποκρινόταν στις προσδοκίες των ή που με τη στάση του προκαλούσε το κοινό αίσθημα.

Ο σεβασμός που έτρεφαν οι κάτοικοι προς το δάσκαλο προκαλούσε πολλές φορές την οργή αυτών που θεωρούσαν τον εαυτό τους ηγέτες της κοινότητας, αυτών που λόγω θέσεως που τους παρείχε η αποικιακή κυβέρνηση ή λόγω οικονομικής ευρωστίας ήθελαν να ποδηγετούν όλους, απλούς κατοίκους και δασκάλους.

Οι προστριβές μεταξύ δασκάλων και προυχόντων δεν έλειπαν, ιδιαίτερα όταν ο δάσκαλος υπερασπιζόταν τους απλούς κατοίκους από υπερβάσεις των κυβερνώντων ή των αντιπροσώπων αυτών. Αποτέλεσμα οι διάφορες καταγγελίες προς την προϊσταμένη αρχή και οι απειλές για μετάθεση σε δυσμενείς θέσεις. Κάτι τέτοια ήσαν στην ημερήσια διάταξη, εκτός βέβαια αν ο δάσκαλος υποτασσόταν στα κελεύσματα των προυχόντων.

Αυτό, όπως ήταν φυσικό, προκαλούσε δυσανασχέτηση και προβλήματα, ιδιαίτερα στους νεοδιόριστους και άπειρους εκπαιδευτικούς. Τότε δεν υπήρχε Οργάνωση στην οποία να κατα-

φύγει κανείς. Το μόνο καταφύγιο των κατατρεγμένων ήσαν οι παλαιοί εκπαιδευτικοί, οι οποίοι λόγω πείρας θα μπορούσαν να συμβουλευθούν, να συμπαρασταθούν και να βοηθήσουν. Τέτοι-οι συνάδελφοι τους οποίους μπορούσε κάποιος να εμπιστευθεί, χωρίς τον φόβο να οδηγηθεί σε λανθασμένες ενέργειες, ελάχιστοι υπήρχαν. Ένας από αυτούς ήταν ο Νικόλας Χατζηκωστής. Θυμάμαι με πόση προσοχή άκουε τα προβλήματα των δασκάλων και με πόση μαεστρία συμβού-λευε και έδειχνε τον τρόπο αντιμετώπισής των. Δεν δίσταζε να αναφέρεται και σε δικές του προσωπικές εμπειρίες για να πείσει περί της ορθότητας των συμβουλών του.

Αυτό και μόνο προκαλούσε απεριόριστο σεβασμό προς το άτομό του. Αφήνω ότι, πέραν από τις συμβουλές, αναλάμβανε, πολλές φορές, με διακριτικότητα πάντοτε, μεσολαβητικό ρόλο για διευθέτηση του όλου προβλήματος.

Πέραν από τα πιο πάνω ο Νικόλας υπήρξε πατριώτης. Την αγάπη του για την Ελλάδα και την αφοσίωσή του για την ιδέα της Ένωσης δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει. Υπήρξε φανατι-κός ενωτικός και όταν το όνειρό του, λόγω διαφόρων συγκυριών, στις οποίες δεν είναι του πα-ρόντος να αναφερθούμε, δεν έγινε πραγματικότητα, ένοιωθε προδομένος και δυσανασχετούσε γι' αυτό. Πολλές φορές, καθισμένος στο σαλόνι του ξενοδοχείου «Διόνυσος» και κουβεντιάζο-ντας για τα παλιά, με πολλή πίκρα αναφερόταν στα χαμένα εκείνα όνειρα του παρελθόντος και στους αγώνες να διατηρηθεί και να επεκταθεί η φλόγα της «ενώσεως». Μιλούσε ώρες ολόκληρες για τις χαμένες ευκαιρίες, τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν από τους αποικιοκράτες να πλη-γεί το εθνικό φρόνημα και τους αγώνες των δασκάλων να κρατηθεί αυτή η φλόγα αναμμένη. Θυ-μόταν τους αγώνες που οι νέοι μας έκαναν για να μπούκοτάρουν τους εορτασμούς της στέψης και τη νυκτερινή επίσκεψη στη Μητρόπολη από μια ομάδα δασκάλων για να υπογραφεί το δη-μοψήφισμα για την Ένωση.

Αυτά όλα πάνε, έλεγε με πολλή πίκρα. Το όνειρο γενεών, λόγω δικών μας κυρίως σφαλμά-των, έμεινε όνειρο.

Είχε επίσης τρομερή αδυναμία στην αγροτιά. Ίσως επειδή ο ίδιος καταγόταν από αγροτική οικογένεια, ίσως γιατί πλείστα χρόνια της υπηρεσίας του τα πέρασε στην ύπαιθρο ανάμεσα σε αγρότες και γνώρισε από κοντά τα βάσανα της αγροτικής ζωής, την εκμετάλλευση των αγροτών από διάφορους επιτήδειους, τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στη διάθεση των προϊόντων τους, ένοιωθε τρομερή συμπάθεια για τη βασανισμένη αυτή τάξη. Ένοιωθε πως έπρεπε οι αγρό-τες να οργανωθούν και να διεκδικήσουν στο μέτρο του δυνατού τα δικάια τους. Υπήρξε ο κινή-τήριος μοχλός προς την κατεύθυνση αυτή και με μερικούς προοδευτικούς αγρότες, όπως ο μα-καρίτης Χατζηχαράλαμπος από το Στρουμί, στο οποίο υπηρετούσε σαν δάσκαλος, συνέβαλε στην ίδρυση της Π.Ε.Κ. Για τον σκοπό αυτό επιστράτευσε πλείστους όσους δασκάλους οι οποί-οι βοήθησαν στα πρώτα βήματα της οργάνωσης αυτής και ίδρυσαν αγροτικές τοπικές οργανώ-σεις σε διάφορες κοινότητες. Σε μια από τις προσπάθειες του αυτές τον είχα γνωρίσει. Τότε αρ-θρογραφούσε στην εφημερίδα της Π.Ε.Κ. με το ψευδώνυμο Αγρινός. Δεν χρησιμοποιούσε το πραγματικό του όνομα για λόγους ευνόητους. Παρά ταύτα οι προσπάθειες του για την εξάπλω-ση του κινήματος στην Πάφο επιτεύχθηκε. Από τις τάξεις των τοπικών αγροτικών οργανώσεων στρατολογήθηκαν τα πρώτα μέλη της ΕΟΚΑ.

Πόσα άλλα θα μπορούσε να θυμηθεί κανείς; Η πάροδος του χρόνου όμως και η χαριστία των ανθρώπων φρόντισαν ώστε αυτά να λησμονηθούν. Ο αγώνας εκείνος της ΕΟΚΑ δεν ξεκί-νησε έτσι στα ξαφνικά. Χρειάστηκε μεγάλη προεργασία για να ετοιμαστεί το έδαφος για το με-γάλο εγχείρημα. Την προετοιμασία αυτή την έκαναν άνθρωποι σαν τον Νικόλα. Για να είμαστε αυτό που είμαστε οφειλόταν σε κάποιους αφανείς ήρωες που εργάστηκαν σιωπηλά επί χρόνια και έβαλαν τα θεμέλια ενός μεγάλου έργου χωρίς να απαιτούν αμοιβές και αξιώματα. Αυτά αφέ-θησαν στους μεταγενέστερους. Κάτι τέτοια δεν αποτελούσαν μέρος της ζωής του ανθρώπου που

τιμούμε σήμερα. Ήταν ο άνθρωπος της προσφοράς που με τις πράξεις του το παιδευτικό του έργο, την ικανότητά του για επικοινωνία με τους ανθρώπους και τους συναδέλφους του, απέκτησε κύρος και ενέπνεε σεβασμό.

Την όποια αμοιβή την έβρισκε στην ικανοποίηση που ένοιωθε ότι έκανε το καθήκον του προς την μαθητιώσα νεολαία, τον τόπο του και την πατρίδα του γενικά. Αυτός λοιπόν ήταν ο Νικόλας Χατζηκωστής.

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΚΑΡΥΔΑΣ

«ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ»

Κυρίες και Κύριοι,

Τον τελευταίο καιρό διαβάζοντας με προσοχή το βιβλίο «Μνήμης Χάριν» του Γιώργου Χατζηκωστή, όπου περισιώζονται τα κατάλοιπα του αείμνηστου πατέρα του Νικόλα Χατζηκωστή, μου δόθηκε η ευκαιρία αφενός να αισθανθώ μια ποικιλία συναισθημάτων και αφετέρου να προβληματιστώ σοβαρά πάνω στη σημασία του παιδαγωγικού έργου ενός εκπαιδευτικού.

Μια ποικιλία συναισθημάτων... Νοσταλγία για μια εποχή που έφυγε ανεπιστρεπτή δυστυχώς και όπου οι άνθρωποι εργάζονταν αφιλοκερδώς για χάρη ωραίων ιδανικών, υψηλών αρχών που πίστευαν, ανώτερων σκοπών που ήθελαν να υπηρετήσουν. Μια ψυχική ευεξία, σχεδόν παιδική, ήταν ένα άλλο συναίσθημα. Ξανάγινα παιδί, έφηβος, και παρακολούθησα πρόσωπα και έξησα γεγονότα που διαδραματίστηκαν πολλά χρόνια πριν μέσα στην πόλη μας αλλά και στην υπόλοιπη Κύπρο. Απόλαυσα ωραίες περιγραφές πόλεων και χωριών σε παλιότερες εποχές. Ξανάξησα τις Πλάτρες του παλιού καιρού, τον Αμίαντο, τη Λεμεσό, τη Λευκωσία και περισσότερο απ' όλα την Πάφο βέβαια.

Κορυφαίο όμως συναίσθημα ήταν ο θαυμασμός μου για τον άνθρωπο-δάσκαλο Νικόλα Χατζηκωστή και τους αγώνες του για την εξύψωση των ανθρώπων - μικρών και μεγάλων - στα διάφορα χωριά που η αποικιακή κυβέρνηση τον είχε κατά καιρούς τοποθετήσει. Το «θαύμασα» δεν είναι καθόλου υπερβολή. Διάβασα τις ομιλίες του των δεκαετιών του '30 και του '40, όταν ακόμη ήταν πολύ νέος, αφού γεννήθηκε το 1910, κι έμεινα έκπληκτη πραγματικά μπροστά στον πλούτο των γνώσεων ενός δασκάλου 25-30 χρόνων για θέματα ποικίλα αλλά κυρίως παιδαγωγικά, ιστορικά, θρησκευτικά. Κι εδώ ακριβώς γεννήθηκε ο προβληματισμός μου για την αποστολή και τις δυνατότητες ενός δασκάλου. Πώς δηλαδή ένας δημόσιος υπάλληλος επιφορτισμένος με ένα ωρολόγιο πρόγραμμα μπορεί να υψωθεί σε αναμορφωτή και καθοδηγητή των ανθρώπων και της περιοχής όπου τάχθηκε να υπηρετήσει.

Παρουσιάζοντας σήμερα σε σας, αγαπητοί μου, αυτό το βιβλίο θα προσπαθήσω μέσα σε λίγα λεπτά να δώσω μια μόνο γεύση απ' αυτό τον συγκεντρωμένο θησαυρό που περιέχει.

Το βιβλίο μετά το προλογικό σημείωμα του Γ. Χατζηκωστή χωρίζεται σε ομάδες θεμάτων με πρώτη μια σύντομη αυτοβιογραφία του Νικόλα Χατζηκωστή που καταλαμβάνει είκοσι σελίδες του βιβλίου. Εδώ εκτός από τις πληροφορίες που παίρνομε για τον τόπο καταγωγής και τους προγόνους του - ο παππούς του ήταν παπάς και ο πατέρας του μουκτάρης στον Άγιο Μάμα, το χωριό τους - ζούμε μαζί του σημαντικές στιγμές από τους βαλκανικούς πολέμους του '12-13 και νιώθουμε τον αντίκτυπο που είχαν στους Έλληνες της Κύπρου τότε. Ήσαν τα πρώτα χρόνια της ζωής του και, όπως ο ίδιος λέει, μεγάλωσε μέσα στα θούρια που θρέφονταν από τις νίκες εκείνης. Το ύφος του είναι γλαφυρό, η αφήγηση του παραστατική και εύκολα μας παρασύ-

ρει μαζί της στα πανηγύρια και στους εθνικούς εορτασμούς των πρώτων δεκαετιών του αιώνα. Θαυμάσια είναι στην αυτοβιογραφία του η περιγραφή της πρώτης του επίσκεψης στη Λεμεσό με ολόκληρο καραβάνι χωριανούς, για να κουβαλήσουν και να παραδώσουν στον έμπορο της πόλης το κρασί τους. Δεκαοκτώ μίλια, έξι ώρες πεζοπορία. Τότε είδε για πρώτη φορά και τη θάλασσα. «Ως τώρα με περιγραφή ήξερα τι ήταν η θάλασσα», γράφει. «Τώρα τη γνώριζα εμποτικά. Τι βάθος, τι πλάτος, τι νερό, τι καράβια...».

Κι ακολουθεί ο ενθουσιασμός για τις επιτυχίες του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία, η οδύνη για την καταστροφή, η άφιξη των προσφύγων. Από το 1922 αρχίζει η φοίτηση του στο Γυμνάσιο της Λεμεσού, που θα συνεχισθεί στο Παγκύπριο Διδασκαλείο στη Λευκωσία. Και έχουμε μια άλλη θαυμάσια περιγραφή ταξιδιού, για τη Λευκωσία αυτή τη φορά, μέσα από τα βουνά με γαϊδούρια. Ανέβηκαν την Παπούτσα και κατέβηκαν στο Παλαιχώρι, πρώτο σταθμό του ταξιδιού τους. Ο ίδιος με τον πατέρα του, και τον αδελφό του Σωκράτη, ένα χρόνο μεγαλύτερο, που θα φοιτούσε κι εκείνος στο Διδασκαλείο.

Τις σπουδές του θα τις διακόψει ο θάνατος του πατέρα, που τον είχε προαισθανθεί, όπως ο ίδιος αναφέρει. Εργασία τώρα στο αμμαντορυχείο Αμιάντου για να συντηρήσει την οικογένεια και να μπορέσει ο Σωκράτης να συνεχίσει τις σπουδές του. «Έπαιρνα πρώτο μισθό σαρανταπέντε σελίνια το μήνα και φύλαγα τα σαράντα για τις σπουδές του Σωκράτη». Ο Σωκράτης όμως τελείωσε κάποτε κι ήλθε έτσι κι η σειρά του Νικόλα να φοιτήσει στο Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας και να γίνει δάσκαλος.

Σεπτέμβριο του 1930, σε ηλικία είκοσι χρόνων δηλαδή, δέχθηκε τον πρώτο επίσημο διορισμό από το Γραφείο Παιδείας στον Ανώτατο με τέσσερις μόνο μαθητές πράγμα που τον απογοήτευσε. Τον επόμενο χρόνο όμως ήλθε ο διορισμός στην Κάτω Πάφο με εβδομήντα λίρες ετήσιο μισθό. Την άλλη μέρα 3.10.1930 έφθασε στην Πάφο, η οποία έμελλε να γίνει και η δεύτερη πατρίδα του, αφού εδώ θα παντρευτεί στις 29 Δεκεμβρίου του 1935 με την Αγγελική Πάπαδου και να δημιουργήσει την οικογένειά του. Είχε τώρα εξήντα παιδιά στο σχολείο και ήταν πολύ ικανοποιημένος.

Εδώ, διαβάζοντας την αυτοβιογραφία του, θα ζήσουμε πάλι μαζί του την εξέγερση του '31 και την καταπίεση της παλμεροκρατίας που ακολούθησε. Με τη βοήθεια του Λοΐζου Φιλίππου, που τότε ακριβώς είχε ιδρύσει τον «Κινύρα», θα ιδρύσει κι αυτός μορφωτικό Σύλλογο στην Κάτω Πάφο καθώς και συσσίτιο για τα άπορα παιδιά. *Πνευματικό σύλλογο* θα ιδρύσει και στο Στρουμπί, όπου μετατέθηκε το 1938, και ο οποίος γρήγορα άφησε εποχή με την ποικίλη δράση του, όπως ο ίδιος αναφέρει. Διαλέξεις, δράματα, δεξιώσεις των προσφύγων από την Ελλάδα με πατριωτικές εξάρσεις και παρόμοια.

Ακολουθεί απλή αναφορά της μετάθεσης του το '43 στη Μεσόγη και στο '48 για ένα μόνο χρόνο στην Τσάδα, όπου είχε μαθητή, όπως γράφει, και τον ήρωα Ευαγόρα Παλληκαρίδη και η βιογραφία τελειώνει με τη μετάθεση του το 1949, για πρώτη φορά, στο Κτήμα. Φοιτούσα τότε κι εγώ στην έκτη του Δημοτικού αλλά δεν είχα την τύχη να τον έχω δάσκαλο, γιατί δίδασκε στο άλλο τμήμα της έκτης.

Μετά τη σύντομη αυτοβιογραφία του, στο βιβλίο εκτίθενται οι αναμνήσεις του Ν. Χατζηκωστή από την παιδική του κυρίως ηλικία. Πρόκειται για μια συλλογή σύντομων αφηγημάτων που αναφέρονται σε περιστατικά που ξεκινούν από το 1914, όταν ο συγγραφέας τους ήταν μόλις τεσσάρων ετών και φθάνουν ως το 1948 που κλείνει αυτό το κεφάλαιο με αναμνήσεις του από τη μαθητική ζωή του Ευαγόρα Παλληκαρίδη στη Τσάδα. Είναι από τα πιο ελκυστικά μέρη του βιβλίου αυτά τα αφηγήματα που εξιστορούν επεισόδια ποικίλης φύσεως. Από την επίσκεψη του Δεσπότη Μελέτιου Μεταξάκη το 1915 στο χωριό του ως τις αναμνήσεις του από τις μεγάλες γιορτές, τις αταξίες μέσα στο σχολείο, μια επίσκεψη στις Πλάτρες του 1921, τη δική που έκαμε

στο χωριό του ένας άλλος Δεσπότης, ο Νικόδημος Μυλωνάς, και κατάφερε να συμφιλιώσει ένα αντρόγυνο, την παράσταση της «Αντιγόνης» του Σοφοκλέους, την άφιξη των προσφύγων της μικρασιατικής καταστροφής και πολλά άλλα.

Στο τρίτο μέρος υπάρχουν οκτώ καλογραμμένα διηγήματα, από τα οποία ξεχωρίζει «Το περίπαιχτρο ο Χαμπής». Ο Νικόλας Χατζηκωστής χειρίζεται σε όλα τα είδη του γραπτού λόγου με μαεστρία τη γλώσσα, σ' αυτό το διήγημα όμως, που δεν έχει να ζηλέψει σε τίποτε έργο δόκιμου συγγραφέα, διακρίνει κανείς εκτός από τις λογοτεχνικές ικανότητες και τον βαθύ ανθρωπισμό του συγγραφέα. Το λογοτεχνικό ταλέντο αλλά και τις εύστοχες παρατηρήσεις του συγγραφέα θα διαγνώσουμε και στην επόμενη ενότητα που αναφέρεται στα ταξίδια του: Αθήνα, Δελφοί, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Στις επόμενες πενήντα σελίδες βρίσκονται πέντε θεατρικά έργα. *Η Βηθλεέμ, Η μοίρα της Ρώμης, Εις Πάφον, Το τραουδίν του Κωσταντά, Παφίτικα παντρολογήματα*. Το τρίτο, *Εις Πάφον*, αναφέρεται στην άφιξη εδώ των Αποστόλων Βαρνάβα και Παύλου και την παρουσίαση της νέας θρησκείας ενώπιον του ανθυπάτου Σέργιου Παύλου. Ένα θέμα που με απασχόλησε και μένα προσωπικά στο τελευταίο θεατρικό μου «*Βαρνάβας και Παύλος*». Θάυμασα πραγματικά την ευρηματικότητα του Ν. Χατζηκωστή, γιατί οι πληροφορίες από τις Πράξεις των Αποστόλων για το γεγονός, είναι ελάχιστες. Θυμούμαι ότι κι εγώ προβληματίστηκα πολύ για να δημιουργήσω διάλογο μεταξύ Παύλου, Σέργιου και Ελύμα. Ο Ν. Χατζηκωστής διέθετε αξιοθαύμαστη φαντασία και εικονοπλαστική ικανότητα.

Στη συνέχεια του βιβλίου βαθυστόχαστες διαπιστώσεις και σχόλια γύρω από πολιτικά, κοινωνικά, εθνικά, θρησκευτικά θέματα, όπου διακρίνεται ο αληθινός πατριώτης και ο αμερόληπτος και αντικειμενικός κριτής. Χαρακτηριστικά που βρίσκομε και στα δεκαεννέα άρθρα του που δημοσιεύθηκαν από το 1944 έως το 1965 στην εφημερίδα *Παναγροτική* και την *Ακριτική*, την εβδομαδιαία εφημερίδα της Πάφου της οποίας υπήρξε ένας από τους τρεις εκδότες. Στην *Ακριτική* θα βρούμε και τη μάχη του Κτήματος ανάμεσα στους Έλληνες και Τούρκους, που έγινε τον Μάρτιο του 1964. Την δημοσιεύει τον επόμενο χρόνο στην πρώτη επέτειο και πρόκειται για μια εμπειριστατωμένη περιγραφή που διασώζει τα γεγονότα, με σεβασμό στην ιστορική αλήθεια. Από τις δημοσιεύσεις του, θαυμάσια κι αυτή που αφορά τις Πλάτρες και έγινε στην εφημερίδα *Σημερινή* τον Ιανουάριο του 1986. Πρόκειται για τις Πλάτρες του παλιού καιρού και ο συγγραφέας καταφέρει να προκαλέσει έντονα συναισθήματα νοσταλγίας. Τα παλιά ξενοδοχεία, οι απαράμιλλες ομορφιές του τοπίου, και κυρίως οι σημαντικές μορφές Κυπρίων που πέρασαν απ' εκεί, αφού ήταν το σπουδαιότερο θέρετρο της Κύπρου.

Και φθάνομε έτσι σ' ένα πολύ σημαντικό μέρος του βιβλίου, τις μελέτες και ομιλίες του Ν. Χατζηκωστή, όπου μας δίδεται η ευκαιρία να απολαύσουμε τον γλαφυρό ομιλητή, τον γνήσιο πατριώτη, τον ευσεβή χριστιανό, τον φωτισμένο παιδαγωγό. Και να ξαναζήσουμε την εποχή που οι άνθρωποι πίστευαν και αγωνίζονταν για τις μεγάλες αξίες. Μια ποικιλία θεμάτων πάλιν εδώ και μπροστά μας θα παρελάσουν πρώτα-πρώτα οι μεγάλοι μας ποιητές, Παλαμάς, Σολωμός, Λιπέρτης, των οποίων το έργο ο συγγραφέας έχει μελετήσει με προσοχή και έχει κατανοήσει σε βάθος. Μια άλλη ομάδα ομιλιών αφορά στις μεγάλες μας εθνικές και θρησκευτικές επετείους, *25η Μαρτίου, 28η Οκτωβρίου, Το πνεύμα της Βηθλεέμ, Χριστός Ανέστη*. Σκέψεις πρωτότυπες, εμφάνιση στο θέμα. Εκεί όμως που κινείται σε γνώριμο έδαφος και αναδεικνύεται επαρκέστως γνώστης της εποχής είναι στις ομιλίες του που αφορούν τον 4ο μ.Χ. αιώνα. Τον αιώνα δηλαδή της επικράτησης του Χριστιανισμού, τον αιώνα των μεγάλων Πατέρων της εκκλησίας. Ο Ν. Χατζηκωστής είχε μελετήσει με προσοχή το ιστορικό πλαίσιο της εποχής και το έργο των Πατέρων και συνέλαβε επιτυχώς τη σημασία της προσφοράς των. Η ομιλία του για την *Πνευματική φυσιογνωμία του 4ου αιώνα μ.Χ.* και τα μακροπρόθεσμα επιτεύγματα του αποτελεί εξαιρετικό δοκίμιο για την εποχή, πλήρως ενημερωμένο και βαθυστόχαστο. Την εμβρίθεια του μπορεί επί-

σης κανείς να θαυμάσει και στην ομιλία του, «*Η ουσία του ελληνοχριστιανικού πνεύματος*» όπου γίνεται σύγκριση χριστιανισμού και ελληνισμού και όπου μπορεί κανείς να χαρεί πρωτότυπες σκέψεις.

Μεγάλη σε έκταση ομιλία αλλά και πυκνό περιεχόμενο και φιλοσοφική σκέψη είναι μια ομιλία που έκαμε στην Πάφο το 1951 με θέμα «*Άτομο και Πολιτεία*», και όπου πραγματεύεται τη σχέση που πρέπει να διέπει αυτές τις δύο αξίες. Ακούστε τη θέση του:

«Άτομοκρατία και κοινωνιοκρατία! ... δυνάμεις που καμμά τους δεν μπορεί ν'άναί άπεριόριστη. Τό άτομο μόνο του είναι ή θερμότητα. Ή κοινωνία μόνη της είναι τό κρύο. Άν οί δύο αυτές δυνάμεις συνδυασθούνε επιδέξια, θά προβάλη ή ζωηφόρα θερμοκρασία.

Τό πρόβλημα άν στο άτομο ανήκουν τά πρωτεία ή στην πολιτεία είναι πρόβλημα άνυπαρκτο. Άν τό άτομο ύπάρχει γιά τήν πολιτεία, αυτό συμβαίνει γιατί χωρίς πολιτεία δεν μπορεί νά αξιοποιηθή τό άτομο. Άν τό άτομο δεν πρέπει νά ξεπεράση τήν πολιτεία, ούτε ή πολιτεία δεν πρέπει νά ξεπεράση τό άτομο. Τότε ύποκείμενο και άντικείμενο θά έχουν επιτύχει τή συμβίωσή των, αναπνέοντας τό όξυγόνο της ελευθερίας».

Και παρακάτω όπου βάζει την ίδια την γνήσια Πολιτεία να ομιλεί:

«Δέν ύπάρχουν τάξεις είτε κοινωνικές είτε οικονομικές είτε φυλετικές (άνώτερες ράτσες). Είναι θεωρητική, τεχνητή ή διαίρεση σε τάξεις. Ύπάρχουν τάξεις ή μάλλον άτομα διαφορετικής ψυχοσύνθεσης, ικανότητας, ιδιοσυγκρασίας, όρμης, δύναμης. Τήν πάλη των τάξεων, που τήν κάνετε άπόλυτο νόμο της ιστορίας, έγώ τήν μεταβάλλω σε ισότητα τάξεων και άμυλλα εύγενική μεταξύ των. Δέν έχω σκοπό νά επιβάλλω τήν κυριαρχία της μιάς τάξης επάνω στην άλλη. Ούτε τήν κυριαρχία της πλειοψηφίας επάνω στη μειοψηφία. Άριθμός είναι και ό μεγάλος και ό μικρός. Άριθμός είναι και ή μονάδα. Ήλεύθεροι πρέπει νάναί όλοι, γιά νάναί έλεύθεροι οί πιό άξιοι. Δέν θά στερέψω τήν πηγή της άτομικής ζωτικότητας, γιατί τότε θά στερέψη και ή δική μου ή πολιτειακή δημιουργικότητα. Θά παρέμβω σαν όλότητα, ανάλογα με τις συνθήκες κάθε εποχής, στις ένεργειες του κάθε άτόμου, αλλά γιά χάρη και της όλότητας και του άτόμου.

Ποτέ δεν θά παρέμβω στις σκέψεις και στις πεπειθήσεις κανενός, γιατί ίσως κι άπ' τις πιό παράξενες νά βγη κάτι τό νέο και ώφέλιμο γιά όλους. Ή άξία μου βρίσκεται όχι τόσο στο ό τι ή πλειοψηφία κυβερνά όσο στο ό τι ή μειοψηφία είναι έλεύθερη».

Κι αυτά το 1951!

Ενδιαφέρουσα για μας ιδιαίτερα τους Παφίτες είναι η ομιλία που έκαμε στην Πύλη Αμμοχώστου το 1983 για την πολιτιστική κίνηση στην Πάφο την τελευταία εκατονταετία. Είναι ένα θέμα πάλιν που κι εμένα με είχε απασχολήσει για τη συγγραφή του τελευταίου βιβλίου μου και μου δόθηκε έτσι η ευκαιρία να σημειώσω την πληρότητα του περιεχομένου αυτής της ομιλίας. Κατάφερε μέσα σε λίγες σελίδες να περικλείσει όλη την πολιτιστική κίνηση, τους πρωτεργάτες, τα σωματεία, τις κυριότερες δραστηριότητες, ενός ολόκληρου αιώνα.

Θα αναφέρω στη συνέχεια απλώς την επόμενη ομάδα που ακολουθεί και περιλαμβάνει προσφωνήσεις σε δεξιώσεις και σε εορτασμούς καθώς και επικήδειους και επιμνημόσυνους λόγους σε παλιούς Παφίτες, παρόλο το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που έχει, για να φθάσω στο πιο σημαντικό μέρος του βιβλίου, τους λόγους του για εκπαιδευτικά θέματα.

Ο Νικόλας Χατζηκωστής μπορεί να ήταν ένας ευρυμαθής δάσκαλος που καταπιάστηκε με ποικίλα θέματα, όπως είπαμε και στην αρχή, θρησκευτικά, εθνικά, κοινωνικά, οικολογικά κλπ., ήταν όμως πάνω απ' όλα ένας σπουδαίος παιδαγωγός. Εκατό σελίδες του βιβλίου είναι αφιερωμένες στις διάφορες παιδαγωγικές του ομιλίες σε συγκεντρώσεις δασκάλων, σε εκπαιδευτικά συνέδρια, σε ομιλίες προς γονείς και λογοδοσίες πεπραγμένων, όπου αναπτύσσεται το παιδα-

γωγικό του σύστημα. Είχε μελετήσει ξένους και Έλληνες παιδαγωγούς αλλά κυρίως δοκίμασε μέσα στην τάξη, δίδαξε και διδάχθηκε από τους μαθητές του και κατέληξε σε σοφά παιδαγωγικά συμπεράσματα. Αυτές οι εκατό σελίδες μπορεί να γίνουν κατά τη γνώμη μου σημαντικό βοήθημα για νέους κυρίως δασκάλους. Ένα βοήθημα για το δύσκολο έργο τους να διαπαιδαγωγήσουν και να μορφώσουν ανθρώπους. Ακούστε μερικά από τα θέματά του: *Κληρονομικότητα και αγωγή, Οι διανοητικές ικανότητες, Παράπονα των γονιών για τα παιδιά τους, Δάσκαλος, συνθέτης αντιθέσεων*. Σταματώ σ' αυτή την ομιλία, όπου βρίσκομε σοφές παρατηρήσεις και όπου προτείνονται τρόποι με τους οποίους ο δάσκαλος θα καταφέρει να κατακτήσει το παιδί και να το κάμει ν' αγαπήσει το σχολείο. Δυστυχώς δεν σώθηκε ολόκληρη, ακούστε όμως ένα απόσπασμα:

«Ανοίγει τὸ σχολεῖο. Τὰ παιδιά σπεύδουν σ' αὐτὸ μὲ κάποια χαρὰ, ἴσως ἐπιφανειακῆ, προσποιητῆ, μὰ περισσότερο μὲ κάποιο δέος. Ὅσα ἔρχονται πρώτη φορά, ἴσως καὶ νὰ ἔρχονται μὲ διαμετρικὰ ἀντίθετα αἰσθήματα. Δηλαδή ἄλλα πολὺ χαρούμενα, ἄλλα πολὺ φοβισμένα. Μερικὰ σύρονται μὲ τὸ ζόρι, κλαῖνε. Κάτι ἄκουσαν, κάποτε ἴσως, γιὰ τὶς τιμωρίες. Πρόκειται ν' ἀλλάξουν ζωὴ, πρόκειται νὰ κλειστοῦν. Τὸ ἐγὼ τῶν δέχεται πρωτοφανέρωτες ἐπιδράσεις, θὰ συναντηθῆ μὲ τὸ ἐγὼ τοῦ δασκάλου. Στιγμὴ πολὺτιμη, ἀνεκτίμητη. Πρώτη δοκιμὴ συμβιβασμοῦ τῶν ἀντιθέσεων. Πρώτη ἀπόπειρα συνθέσεως. Ἀλληλοκατανόηση καὶ ἀλληλοεκτίμηση. Μιά θυσία τοῦ ἐγὼ τοῦ δασκάλου χάριν τοῦ μικροῦ. Μήπως ἐκεῖνο κάμνει λίγη θυσία τοῦ ἐγὼ ν' ἀφήσῃ τὴν ἐλεύθερη ζωὴ καὶ νὰ μπῆ στὸν ἄγνωστό του, ἔστω καὶ εὐτυχισμένο, νέο κόσμο;

Ἐνα μειδίαμα, λοιπόν, σ' ὅλα καὶ στὸ καθένα χωριστά. Κι ἕνας λόγος γλυκός, ἐνθαρρυντικός, εἶναι ἡ πρώτη σύνθεση τῶν ἀντιθέτων ἐγῶ. Ἐνα τραγουδάκι, ἔτσι πρόχειρα, ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους. Κανένα παιχιδάκι πρὶν ἀκόμη ἀρχίσουν ἐγγραφές καὶ ἄνοιγμα μπρῶων. Δημοουργία δηλαδή εὐχάριστης ἀτμόσφαιρας, πρώτη ἐντύπωση στὸ παιδί πολὺ ἀγαθὴ...» Καὶ συνεχίζω με τὰ θέματα που πραγματεύεται: *«Ὅ,τι μποροῦν νὰ κάμουν οἱ γονεῖς»*. Μια καθοδήγηση πρὸς τοὺς γονεῖς με πολλὰ καὶ ἐξυπνα παραδείγματα. *«Ἡ δύναμη του παραδείγματος τῶν γονιῶν»*, *«Ὁ κόσμος του παιδιοῦ – νὰ γνωρίσῃ το παιδί, καὶ πολλὰ ἄλλα»*.

Αλλά το παιδαγωγικό του έργο εκτίθεται πληρέστερα μπορώ να πω στις λογοδοσίες του στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Εντελώς ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η λογοδοσία του το 1934, χρονιά που συμπλήρωνε τρία χρόνια δουλειάς στο Δημοτικό σχολείο της Κάτω Πάφου. *«Μιά ξαφνική μετάθεση. Πρὶν τρία χρόνια. Μ' ἔστειλε δῶ. Καὶ ξεκίνησα πρὸς τὸ ἄγνωστο μὲ τὰ πιὸ δυνατὰ καρδιοκτύπια, ὄραματιστὴς τῶν πιὸ τολμηρῶν σχεδίων γιὰ τὴ δράση μου. Μεγάλες ἀνησυχίες μὲ κυρίευαν. Εἶχα τὴ φιλοδοξία νὰ κάνω ὅ,τι οἱ ἀσθενικές μου δυνάμεις ἐπέτρεπαν γιὰ τὴν ἀνύψωση, τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς κοινότητας, γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς ζωῆς ἐδῶ μέσα ὅπως τὴν ἐνοιῶθα κι ὅπως τὴν ποθοῦσα. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ στὴ λιγὸχρονη δασκαλική μου ζωὴ ποὺ ἐρχόμουν νὰ βρῶ ὑλικὸ ἄξιο, ποὺ θὰ μοῦδινε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκδηλωθῶν ὅλοι μου οἱ ἐνθουσιασμοί, ὅλες μου οἱ προσπάθειες, νὰ πραγματοποιηθῶν τὰ σχέδιά μου, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὄνειρά μου, μὲ τὰ ὁποῖα νανουρίστηκα ἀπὸ παιδί, μὲ τὰ ὁποῖα βανκαλίστηκα χρόνια καὶ χρόνια. Γιατὶ τὸ ρόλο μου σὰ δάσκαλος τὸν νοιώθω ὄχι μια λογοκοπία μέσα στὸ σχολεῖο, μὰ ἀμφίβολη μετάδοση γνώσεων, ἀλλὰ μιὰ ἐμπρακτὴ καθοδήγηση καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων, γιὰ τὴν ἐπιτυχία, γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς ζωῆς ἄλλης ἀπ' αὐτὴ, πνευματικώτερης, ἠθικώτερης, ἀνθρωπινώτερης»*.

Τάσσω σκοπὸ μου δηλαδή ἕνα πολυμερῆ σκοπὸ. Νὰ δοῦμε στὰ παρακάτω ἂν μπόρεσα νὰ πραγματοποιήσω εἴτε λίγο εἴτε πολὺ τὰ σχέδιά μου, τὰ ὄνειρά μου, πού, μαζί μὲ τὸ λίκνισμα τοῦ αὐτοκινήτου ἐκείνη τὴ βραδυὰ τοῦ ταξιδιοῦ, ἀποτελέσανε τὸ γλυκύτερο νανούρισμα...» Μετὰ τὴν παρουσίαση του βιβλίου ἡ Μαρία θα σας διαβάσει τὸ κομμάτι ἀπὸ τὴ λογοδοσία αὐτὴ που περιγράφει πὼς δίδαξε τὸ κάθε μάθημα ξεχωριστά. Θα σας ξενίσει ἐνδεχομένως λίγο ἡ δημοτικὴ που χρησιμοποιοεῖ στη λογοδοσία αὐτὴ. Ὁ Νικόλας Χατζηκωστής εἶναι τότε μόλις 24 χρονῶν καὶ δικαιολογεῖται νὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἀκραία δημοτικὴ τῆς εποχῆς του.

Στη λογοδοσία του του 1954 στον Κάθηκα τονίζει τη σημασία καλλιέργειας θρησκευτικού συναισθήματος: «*Άς μου επιτραπῆ νά τονίσω μέ δυό λόγια ὅτι ἡ καλλιέργεια θρησκευτικοῦ αἰσθήματος δέν εἶναι κάτι περιττό. Καί βεβαίωv ὅτι ποτέ δέν θά μετανοήσῃ ὁ γονιὸς ποῦ θά ἐνθαρρύνῃ καί θά σπρώξῃ τὸ παιδί του πρὸς τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ. Μιλῶ ὄχι μόνο σάν δάσκαλος μὰ καί σάν γονιὸς ποῦ τὸ δοκίμασε στὰ παιδιά του. Ἔκουσα μέ ἐκπληξῆ κάποτε νά λέγουν ὅτι ἡ θρησκευτικότητα ἀποβλακώνει τὰ παιδιά. Λοιπὸν ἐπιμένω τὸ ἐναντίον. Ὁχι μόνο τὰ φρονηματοῖζει, τὰ ἡμερώνει, τὰ ἀποτρέπει ἀπὸ πολλὰ παραστρατήματα, ἀλλὰ καί ἀκονίζει τὸ πνεῦμα των. Γιατί μέσα στῆ χριστιανικὴ διδασκαλία ὑπάρχει ἡ ἀνώτερη φιλοσοφία ποῦ ἀνυψώνει καί ξανοίγει τὸ πνεῦμα στοὺς ὀρίζοντες τῆς σκέψης καί τῆς ἀρετῆς». Καί το 1955 στο Ἀρρεναγωγεῖο Κτήματος ἐξαίρει τὴ σημασία του σεβασμοῦ τῆς προσωπικότητας του παιδιοῦ. «*Ἄλλοτε ἔπρεπε, εἴτε μέ τὸ βούρδουλα εἴτε μέ τὸ καλό, τὰ παιδιά ὅλα νά ἀποκτήσουν ὠρισμένο ποσὸ γνώσεων. Κανένας σεβασμὸς πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ κάθε παιδιοῦ, καμμιὰ ἐκτίμηση τῶν ἰδιαιτέρων του ἱκανοτήτων. Ἦταν ἓνας ὁδοστρωτήρας ἡ ἐκπαίδευση ποῦ ἤθελε νά ἐξισώσει τίς ἀτομικότητες τῶν παιδιοῦν μέ τίς ποικίλες ἰδιομορφίες των καί τίς ἱκανότητές των. Ὁχι τί θά μᾶς ἄρρεσε ἀλλὰ τι μπορεῖ νά μάθῃ τὸ παιδί εἶναι οἱ σημερινές μᾶς ἐπιδιώξεις. Μιὰ ἰσορροπημένη προσωπικότητα, ἓνας ἥρεμος χαρακτήρας, ἓνα πνεῦμα δημιουργικό, ἓνας ἱκανὸς νά προσαρμόζεται στὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, θά ἐπιτύχῃ καλύτερα στῆ ζωὴ παρὰ ἓνας πολύξερος, ποῦ ἔμαθε νά παπαγαλίζει, ἀλλὰ ποῦ τὸν βασανίζουν ἴσως ποικίλα ψυχικὰ τραύματα καί ποικίλες καταπιέσεις».**

Σε συνέντευξη ποῦ ἔδωσε στον Ἀνδρέα Καραγιώργη το 1990 καί περιλαμβάνεται στο βιβλίο, δίνει ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τὴ ζωὴ του, τὴ μόρφωσή του, τὴν ἐργασία του. Τὴν περίοδο φοίτησής του στο Ἱεροδιδασκαλεῖο Λάρνακος, τὸν τρόπο λειτουργίας των Δημοτικῶν στίς πρώτες δεκαετίες του αἰῶνα, πὼς διδάσκονταν τὰ μαθήματα, τὴ μισθοδοσία των δασκάλων – ο ἴδιος εἶχε διορισθεῖ μέ τέσσερις λίρες τὸ μήνα –, τὴν ἀφιξὴ του στήν Κάτω Πάφο, τι βρῆκε ἐδῶ, τὰ Οκτωβριανά, τὴν Παλμεροκρατία, τὴν καταπίεση ποῦ δέχτηκε τότε ὁ δάσκαλος καί πὼς ὅλα ἀλλάξαν μετὰ τὴν ἐκδήλωση τῆς Ἑλλάδας ὑπὲρ των συμμάχων. Ἀπὸ τὴ συνέντευξη ἀκόμα ἔχουμε μιὰ σημαντικὴ πληροφορία για τὸν τρόπο ποῦ γίνονταν τότε οἱ επιθεωρήσεις στα Δημοτικά καθὼς καί τίς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα του '55-59.

Τελειώνοντας ἀναφέρει καί τὰ μέσα με τὰ οποία εἶχε καταφέρει νά διευρύνει τούς ὀρίζοντες του. «*Εἶχα ζῆλο καί ἐμελετοῦσα πολὺ*», εἶπε στον Καραγιώργη. Εἶχε στείλει στήν Ἀθήνα μέ κάποιον Κύπριο, πρῶην συνταγματάρχη του ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἓνα ποσὸ καί κείνος του γέμισε δυο κοφίνια βιβλία παιδαγωγικά, λογοτεχνικά καί ἔκαμε ἐτσι τὴν πρώτη του βιβλιοθήκη. Κι αὐτὰ τὸ 1931 ἢ τὸ '32. «*Καί ἐν τῷ μεταξύ ἐμελετοῦσα πάντοτε*», λέει. «*Ἦμουν πάντοτε συνδρομητῆς τῆς «Νέας Ἐστίας», ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς, ἔπαιρνα πάντοτε δυο τρία περιοδικά, ἔπαιρνα ἐφημερίδες, δηλαδή ξόδευα πάρα πολλὰ ἀπὸ τὰ λεφτὰ μου, μπορῶ νά πῶ για τὴν αγορά ἐντύπων».*

Αὐτὰ τὰ δύο, τὸν ζῆλο καί τὴ μελέτη τὰ διαπιστώνει κανεὶς πέραν πάσης ἀμφιβολίας διαβάζοντας τὰ κατάλοιπά του. Ἡ πολυμάθεια του ἀποδεικνύει τὴν προσωπικὴ του προσπάθεια για νά ευρύνει τίς γνώσεις του. Κι αὐτὸ γίνεται βέβαια μόνο με τὸ διάβασμα. Ἀλλὰ ἐκδηλός εἶναι καί ὁ ἀκατάβλητος ζῆλος του σε ὅλα τὰ σχολεῖα ποῦ υπηρέτησε σε χωριά καί πόλεις. Διαβάξεις τίς δραστηριότητές του καί τὸν τρόπο ποῦ τίς ἐκθέτει καί νομίζεις ὅτι πρόκειται για κανένα πρότυπο σχολεῖο σε μιὰ μεγαλοῦπολη. Καί ὁμως ἀναφέρεται στο μονοδιδασκαλο σχολεῖο κάποιου χωριοῦ. Μελέτη λοιπὸν καί ζῆλος. Μόνος του ἔδωσε τὰ χαρακτηριστικά τῆς δουλειᾶς του καί τὰ ἀφῆσε παρακαταθήκη νομίζω στους νέους δασκάλους, οἱ οποίοι μακάρι νά διαβάζουν αὐτὸ τὸ βιβλίο καί νά παραδειγματιστοῦν. «*Γιατί ὁ Ν. Χατζηκωστής*», ὁπως θυμάται ἡ Ἑλλη Γεωργίου, συνάδελφος του καί ἀργότερα διευθύντρια στο Δημοτικὸ «*υπῆρξε δάσκαλος καθοδηγητῆς καί φλογερὸς ἐμπνευστῆς για τούς νεότερους δασκάλους. Δεχτήκαμε τὴν ἀκτινοβο-*

λία της προσωπικότητας του», λέει «δίδαχτήκαμε την απέραντη αγάπη για τα παιδιά, φωτιστήκαμε από τον πλούτο των γνώσεών του, την εξαιρετική διδακτική του ικανότητα, τα σπάνια οργανωτικά και διοικητικά του προσόντα».

Αλλά και απ' όλους τους άλλους αξίζει να διαβασθούν τα κατάλοιπα του Ν. Χατζηκωστή. Γραμμένα από ένα γεννημένο λογοτέχνη διαβάζονται πολύ ευχάριστα, προκαλούν ενδιαφέρον, μορφώνουν και προπαντός ευφραίνουν πραγματικά την ψυχή με την ανθρωπιά και την αγάπη που αποπνέουν. Αγάπη για τον Θεό, την πατρίδα, τον άνθρωπο και προπαντός το παιδί. Ιδιαίτερο πραγματικά ενδιαφέρον παρουσιάζουν για μας τους Παφίτες, γιατί μέσα απ' αυτό θα δούμε να αναδύεται η Πάφος μιας άλλης εποχής τόσο κοντινής, αλλά και τόσο μακρινής, εξαιτίας των τεράστιων αλλαγών που συντελέστηκαν μετά το '74.

Ας είναι αιωνία η μνήμη του δάσκαλου Νικόλα Χατζηκωστή κι ας είναι καλά ο Γιώργος που μας περιέσωσε τα κατάλοιπά του.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Δ. ΣΜΥΡΑΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ «ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ» ΚΑΙ «ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΕΝΙΑ» ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΔΥΟ ΕΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

Αγαπητοί Φίλοι,

Δυο χρόνια συμπληρώθηκαν την περασμένη εβδομάδα απ' όπου «της ποίησης ο αθλητής και των καλών γραμμάτων»¹ ο τεχνίτης έφυγε για το «καλό ταξίδι σε γαλάζιους ουρανούς»² και τώρα «στα σκαλοπάτια κάθεται των ουρανών και καρτερεί»³.

Έφυγε ο μεγάλος μας λογοτέχνης, ο «Έλληνας μ' εύσομο τον στίχο»⁴ που «ταύτιζε τα γράμματα, τα γράμματα με την ελευθερία».⁵

Έφυγε αφήνοντας πολύτιμη κληρονομιά τα τόσα βιβλία του, για μεγάλους και για παιδιά, τα τόσα πονήματά του τα επιστημονικά, το αγαπημένο του πνευματικό περιοδικό, που τό 'χε σαν παιδί του και πάνω απ' όλα αφήνοντάς μας το παράδειγμα της ζωής και της εργατικότητάς του, γιατί πραγματικά, για πολλούς από μας τους νεότερους, υπήρξε και θα είναι ένα πρότυπο.

Έφυγε με τον στίχο στο στόμα και με το μολύβι στο χέρι να γράφει τους στίχους του και προείπε τι θα συνέβαινε εκεί στους γαλάζιους ουρανούς με το ποίημα «Ποιητής από την Κύπρο»:

*«Μπροστά στον Ύψιστο θ' ανοίξω
το βιβλίο των παρεκτροπών μου.
Πρώτα ποιητής από την Κύπρο
δρεπανοφόρος.*

*Δεύτερο των ιαμάτων λειτουργός
ειρηνοφόρος.*

*Και τρίτο των θρανίων περιεργός δάσκαλος
λεύτερος αθλοφόρος.*

*Και θ' ασπασθώ τη δεξιά του
ίσως γλυτώσω, λίγη τιμωρία».⁶*

Και για την προσφορά του στην παιδική Λογοτεχνία, τι αλήθεια να πρωτοαναφέρω; Ασφαλώς αυτή η προσφορά είναι ανεκτίμητη! Πρωτοπόρος και πρωτεργάτης τον καιρό που δεν υπήρχαν λογοτέχνες, στον τόπο μας, που να θέλουν να αφοσιωθούν στο παιδί, ο Κ. Χρυσάνθης έγραφε, για τις ανάγκες των σχολείων, θεατρικά έργα στην αρχή και αργότερα διηγήματα, μυθιστορήματα, νουβέλες και ποίηση πολλή και καταξιωμένη ποίηση. Στα 1949, σε χρόνους ανύποπτους, δίνει το πρώτο του θεατρικό έργο το ανεπανάληπτο «*Βασιλόπουλο της Βενετίας*». Το πρώτο του ποιητικό έργο ήταν τα «*Έντομα, ζώα και πουλιά*».

Την πρώτη ποιητική συλλογή ακολούθησαν άλλες 5 ως το 1996 που μας χάρισε τη συλλογή «*Ο παιδικός μας κόσμος*». Στην πεζογραφία έχει να μας παρουσιάσει 16 τίτλους βιβλίων, με πρώτο το «*Κίτρινο χρυσάνθεμο*» το 1951 και τελευταίο το «*Μικρές Ιστορίες για μεγάλα παιδιά*» το 1997. Στο θέατρο, μετά το «*Βασιλόπουλο της Βενετίας*», μας έδωσε άλλα 6 θεατρικά έργα ως το 1979 με την έκδοση του βιβλίου «*Τρία μονόπρακτα*». Σύνολο: 29 βιβλία, για τον εμπλουτισμό της παιδικής μας Λογοτεχνίας, που είναι μια εξαιρετικά γόνιμη κληρονομιά και ένα δόσιμο ψυχής και ταλέντου και πνευματικότητας. Και γι' αυτό τον ευγνωμονούμε!⁷

Σήμερα, θα μνημονεύσουμε ξανά, τον Κ. Χρυσάνθη με την αναφορά στα παιδικά του έργα, που εκδόθηκαν από τον εκδοτικό οίκο *Επιφανίου*, που είχε την καλοσύνη να οργανώσει αυτή την ωραία πνευματική σύναξη. Θα θυμηθούμε, λοιπόν, ξανά μαζί τα βιβλία του «*Δημώνασσα*» και «*Τριανταφυλλένια*».

Η «*Δημώνασσα*», έκδοση *Επιφανίου* 1991, βιβλίο σε μικρό σχήμα και με έγχρωμη εικονογράφηση της Αντρούλας Εμπειδοκλέους. Η Δημώνασσα, μια πονεμένη βασίλισσα της Κύπρου, όπως μας επεξηγεί και ο υπότιτλος του βιβλίου, είναι ένα ωραίο και ευκολοδιάβαστο αφήγημα, με συγκινητική πλοκή, ζωντανούς διάλογους και έξοχες περιγραφές.

Ο συγγραφέας, όπως το συνήθιζε, πήρε για μια ακόμη φορά, ένα θέμα ιστορικό και το ανάπλασε λογοτεχνικά. Η ιστορία, η μυθολογία, οι θρύλοι και οι παραδόσεις του τόπου μας, κατέχουν μέγα μέρος της έμπνευσης και της όλης δημιουργικής παραγωγής του Κύπρου Χρυσάνθη.

Ο καθηγητής και μελετητής του ιστορικού μυθιστορήματος Ηρακλής Καλλέργης, γράφει για το δύσκολο αυτό είδος:

«Πρέπει να τονίσουμε ότι το άξιο ιστορικό μυθιστόρημα έχει την ικανότητα να μεταδίδει στον αναγνώστη εκείνη την απροσδιόριστη γοητεία του παραμυθιού, τη γλυκιά μέθη και νοσταλγία, που – χωρίς να το καταλάβουμε – κμηδενίζουν κάθε εσωτερική μας αντίσταση και μας μεταφέρουν δέσμιους στον κόσμο της ρέμβης και του ονείρου. Αυτή τη γοητεία μόνο οι τεχνίτες του λόγου και όχι απλά οι γνώστες της ιστορίας μπορούν να μεταδώσουν».⁸

Ο αναγνώστης του βιβλίου «*Δημώνασσα*» θα διαπιστώσει ότι ισχύουν, αυτά που σημειώνει ο Καλλέργης για το ιστορικό μυθιστόρημα, κι ακόμα διαβάζοντας τα εξής, σ' άλλο σημείο του άρθρου του καθηγητή, που λέει τα πιο κάτω, θα συμφωνήσει, πως αυτά όλα συμβαίνουν στο έργο «*Δημώνασσα*»:

«Το πιο λεπτό σημείο στη συγγραφή ενός ιστορικού μυθιστορήματος είναι η επίτευξη ισορροπίας ανάμεσα στην ιστορία και στο μύθο, επειδή υπάρχει το ενδεχόμενο να υπερεκτεθή το ένα στοιχείο εις βάρος του άλλου. Όλη, λοιπόν, η επιτυχία του ιστορικού μυθιστορήματος έγκειται στην επιτυχημένη πρόσμειξη του ιστορικού με φανταστικό, του πραγματικού με το πλασματικό».⁹

Η ισορροπία, λοιπόν, αυτή υπάρχει στη «*Δημώνασσα*», αλλά και σ' άλλα βιβλία του Χρυσάνθη, που στηρίζονται στην ιστορία του τόπου μας.

Η «*Δημώνασσα*» σημειώνει και η Τούλα Κακουλλή¹⁰ στη σύντομη παρουσίαση του βιβλίου στην «*Ανέμη*», «*ήταν μια τραγική βασίλισσα του νησιού μας, που πάνω από το καθετί στον κόσμο, είχε την πατρίδα της, την αγάπη της γι' αυτήν και τον νόμο. Έτσι, μπροστά σ' αυτήν την τεράστια αγάπη, η αγάπη για τα παιδιά της και την οικογένειά της, μπαίνουν σε δεύτερη μοίρα...*»

Θα επισημάνω, ακριβώς και εγώ το επίθετο τραγική και θα προσπαθήσω, δίνοντας σας με λίγα λόγια την υπόθεση, να αισθανθείτε την τραγωδία που έζησε αυτή η βασίλισσα και όλη η οικογένειά της.

Ζούσε, λοιπόν, στο όμορφο νησί μας, η βασίλισσα Δημώνασσα, ευτυχισμένη, με τα τρία καλά παιδιά της, τους εργατικούς υπηκόους της και το μεγάλο βιος της.

Οι κάτοικοι, γεωργοί οι περισσότεροι, για να καλλιεργήσουν τη γη, χρειάζονταν τη βοήθεια των βοδιών τους. Όλα κυλούσαν ομαλά και ευτυχισμένα, ώσπου λιγότεψαν τα βόδια και η βασίλισσα, αναγκάστηκε, για να τα προστατέψει, να διατάξει να μην τα πειράζει κανένας, ποτέ. Ο νόμος, έλεγε ρητά, πως όποιος σκοτώσει βόδι πρέπει αμέσως να θανατωθεί και ο ίδιος.

Και ενώ όλα κυλούσαν όμορφα και ωραία, στην κορύφωση της ευτυχίας τους, ο γιος της Δημώναςσας, ο Στασίκυπρος, από στοργή σ' ένα βόδι που το είδε να βασανίζεται από το δάγκωμα θανατηφόρας μύγας, το σκότωσε. Όμως, ο νόμος είναι νόμος και για να έχει ισχύ, πρέπει να εφαρμόζεται από όλους και για όλους να ισχύει όμοια και δίκαια. Έτσι, η τραγική μάνα έπρεπε να εφαρμόσει το νόμο και να θανατώσει το παιδί της. Η βασίλισσα, πρέπει να ξεχάσει πως είναι και μάνα και να εκτελέσει το σκληρό καθήκον της. Ο ένοχος γιος σκοτώνεται, τα αδέρφια του απαρηγόρητα ξενιτεύονται, και η τραγική μητέρα, αυτοκτονεί.

Θα σας διαβάσω την όμορφη περιγραφή με την οποία αρχίζει το βιβλίο και το σημείο της κορύφωσης της ευτυχίας, που σε λίγο θ' ανατραπεί και θα φέρει όλη τη δυστυχία που σας έχω περιγράψει.

«Κάποτε τ' όμορφο νησί η Κύπρος, το νησί των ρόδων και των γιασεμιών, ήταν μοιρασμένο σε πολλά ευτυχισμένα βασίλεια. Σειρές πυκνά δάση και πεύκα και κυπαρίσσια χωρίζανε τούτα τα βασίλεια. Καλοστρωμένοι όμως δρόμοι τα ενώνανε. Ο κόσμος από το ένα βασίλειο πήγαινε ελεύθερος στο άλλο, εμπορευόταν, έκανε φίλους και γύριζε ήσυχος κι ευχαριστημένος στο σπιτικό του.

Ένα από τα πιο πλούσια κι ονομαστά βασίλεια του νησιού στα χρόνια εκείνα ήταν το βασίλειο της Δημώναςσας. Τούτο το βασίλειο άρχιζε από τα μισά του μεγάλου κάμπου, έφτανε ως τα δάση της βόρειας οροσειράς και τέλειωνε πέρα στην αμμουδερή και καλολίμανη παραλία.

Οι κάτοικοι του βασιλείου ζούσανε από το εμπόριο της θάλασσας κι από τα πλούσια γεννήματα του εύφορου κάμπου. Από τα μεγάλα δάση στους πρόποδες της βόρειας οροσειράς και των μικρότερων κοντά στη βόρεια μύτη της ακρογιαλιάς του παίρνανε την ξυλεία για τα γρήγορα και καλοτάξιδα τους καράβια. Με τα καράβια τούτα μεταφέρανε σάρι από τον παχύ κάμπο, αλάτι από την Αλυκή στα νότια μέρη, λάδι από τις πλούσιες ελιές του, χάλκινα αγγεία κι εργαλεία από τα χαλκορυχεία του.

Τούτο όμως, το εμπόριο πλουσίευε τους κατοίκους των παραλιακών πόλεων, που απλώνονταν στο ανατολικό και νότιο μέρος του βασιλείου.

Δεν υστερούσε, ωστόσο, κι ο πλατύς κάμπος. Όλοι οι κάτοικοι είχανε μπόλικη δική τους γη. Παντού υπήρχαν τρεχάτα νερά από τις φυσικές πηγές που ξόδευαν το καθαρό τους νερό ξεκινημένο πέραν από τη βόρεια οροσειρά. Το μεγάλο κάμπο ακόμα χώριζαν στα τέσσερα δύο μεγάλοι χείμαρροι που κατεβάζανε πολύ νερό από την οροσειρά του Τροόδους. Τους χειμωνιάτικους μήνες πλημμύριζαν τούτοι οι χείμαρροι και ποτίζανε όλο τον κάμπο για να ενωθούν σ' ένα πλατύ χείμαρρο που χυνόταν στη θάλασσα ανατολικά.

Τα άγια βόδια, με το πράο κι αγαθό τους βλέμμα και την αργή μα σταθερή τους κίνηση, βοηθούσαν στο όργωμα του κάμπου. Κάθε σπιτικό είχε το ζευγάρι τα βόδια του. Τα πιο πλούσια σπιτικά είχανε δυο και τρία ζευγάρια για να μπορούν να προλαβαίνουν τ' όργωμα των χωραφιών.

Η βασίλισσα Δημώνασσα, που διαφέντετε τούτο το βασίλειο ύστερα από τον τυχαίο θάνατο του ενάρτετου βασιλιά, συχνά επισκεπτόταν τους αγροτικούς συνοικισμούς και τα χωριά να δει τις προόδους της γεωργίας και να πει ένα καλό λόγο στους αγρότες, που τόσο μοχλούσαν για την ευτυχία του βασιλείου της. Στις επισκέψεις της αυτές έπαιρνε μαζί της και τα τρία της παιδιά, τον Ξανθό Στασίκυπρο, που ήταν ο πρωτογιός, τη Θεμιστώ με την τρυφερή έκφραση, και τον Στασίνο, το μικρό γιο με τ' ωραίο παρόσχημα.

Η Δημώνασσα καθόταν στην ολάσπρη από τα γύρω μάρμαρα αυλή της και κουβέντιαζε με τις γυναίκες του παλατιού της. Σε φυτεμένα πιθάκια εδώ κι εκεί ξεπρόβαλλαν κατακόκκινες τριανταφυλλιές, που στο ένα μέρος χαριτολογούσαν με τον χρυσαφένιο ήλιο και στο άλλο δροσολογιούνταν μες στους πυκνούς ίσκιους.

Μια γαλάζια ευτυχία άνηξε μες στο ανάκτορο. Οι πληροφορίες για τα κτήματα και τα καράβια της βασίλισσας βεβαιώνανε πως όλα πάνε καλά και το πλούτος αυξάνει. Από τα τέσσερα σημεία του βασιλείου της φτάνανε μηνύματα ευχαριστίας. Δεν είχε πουθενά παρατηρηθεί επιδημία στα ζώα ή στους ανθρώπους. Ο καιρός ήταν βοηθητικός και για τον κάμπο και για τη θάλασσα. Οι γείτονες του βασιλείου αισθάνονταν φιλία κι αδελφοσύνη προς το βασίλειο της Δημώναςσας. Δεν ήταν πουθενά ο μαύρος κίνδυνος.

Ο γέρο Λεύκιος, που δούλευε στη βασίλισσα από τα παιδικά του χρόνια, ο πιστός υπηρέτης του παλατιού, ήρθε στην αυλή μ' ένα πρόσωπο γεμάτο γέλιο κι ευχαρίστηση.

– Τι καλά μαντάτα μας φέρνεις, Λεύκιε; τον ρωτά με φιλικό τόνο η Δημώνασσα, ενώ έσιαχνε τις πτυχές του φορέματός της.

– Την ευλογία των υπηκόων σου, βασίλισσά μου. Πρώτη φορά νιώθω πόσο στέρεο είναι το έδαφος κάτω από τα ποδάρια μου. Όπου περπάτησα, όπου κάθισα, όπου μίλησα, ένιωσα τούτη την ασφάλεια που νιώθουν όλοι.

– Πολύ με κολακεύει τούτη η βεβαιώσή σου, Λεύκιε. Ο άρχοντας αισθάνεται την αρχοντιά του όταν ο λαός του ζει ασφαλισμένος κι ευτυχισμένος.

– Μακάρι βασίλισσά μου, να μη μας φθονήσει κανένας κακός δαίμονας. Γιατί εδώ που τα λέμε τρέμω τον φθόνο. Και λέω να βγάλω διαταγή μια φορά τη μέρα όλοι οι άνθρωποι του βασιλείου μου να προσεύχονται στον Απόλλωνα και να τον παρακαλούν να τους προστατεύει από τον φθόνο».

Και τώρα, σειρά έχει το παιδικό μυθιστόρημα, «Τριανταφυλλένια», έκδοση Επιφανίου 1993, σε μεγάλο σχήμα, με σκληρό δέσιμο, έγχρωμη εικονογράφηση και έκταση 60 σελίδων.

Η «Τριανταφυλλένια», θα έλεγα, είναι ένα παραμύθι. Αρχίζει, όμως μ' ένα περιγράμμα υπόθεσης, μάλλον ρεαλιστικής, όπου ένας πατέρας ξενιτεύεται για να βρει εργασία και αφήνει τη γυναίκα και τις τρεις θυγατέρες του στον τόπο μας. Πριν πάει στην Αλεξάνδρεια, όπου ήταν ο προορισμός του, ζητά από τις κόρες του, να του δηλώσουν τι θα ήθελαν να τους φέρει, όταν θα επιστρέψει. Οι δύο κόρες ζητούν φορέματα και υποδήματα και η τρίτη, η Τριανταφυλλένια, ζητά, τι άλλο, ένα τριαντάφυλλο, που δεν το είχε ακόμη στη συλλογή της.

Ως εδώ δε χρησιμοποιεί ο συγγραφέας το φανταστικό στοιχείο και το σκηνικό δε μοιάζει ακόμη μ' εκείνο του παραμυθιού. Αλλά, από τη στιγμή που ο πατέρας αποφασίζει να επιστρέψει, φέρνοντας και τα δώρα των δυο θυγατέρων και να αναζητά ακόμη το τριαντάφυλλο για την

τρίτη του κόρη, που δε το έχει βρει, αρχίζει το φανταστικό στοιχείο να πλημμυρίζει την αφήγηση. Μεταφερόμαστε σ' έναν χώρο εξωπραγματικό, γεμάτο με θάματα και μάγια, συμβαίνουν απίθανα γεγονότα και καταστάσεις, παρουσιάζονται παλάτια, μαζεμένα φίδια, φαντάσματα, γίνονται τρικυμίες και εξαφανίσεις. Η περιπέτεια του πατέρα και αργότερα της ίδιας της Τριανταφυλλένιας με το μαγεμένο φίδι, περνά από πολλές φάσεις και κορυφώσεις. Τελικά, το καλό νικά το κακό, η καλοσύνη και η ευγένεια της Τριανταφυλλένιας εκτοπίζουν τα μάγια, το φίδι ξαναγίνεται αρχοντόπουλο, η οικογένεια ξανασιμύγει, οι δύο νέοι παντρεύονται και ζουν αυτοί καλά...

Αλλά, θα σταθώ, ακόμα λίγο, στον συμβολισμό που δίνει ο συγγραφέας στο όνομα του κοριτσιού – Τριανταφυλλένια – Σύμβολο πολύ αγαπημένο του το τριαντάφυλλο, και θα αναφερθώ και σ' άλλες περιπτώσεις του έργου του που το τριαντάφυλλο ή το ρόδο κυριαρχεί:

Και αρχίζω με τη δική του την «Τριανταφυλλένια», τη δική του μεγάλη αγαπημένη, τη γλυκιά σύντροφο του βίου του την όμορφη Τριανταφυλλένη της ζωής του, τη μούσα, τη σύζυγο και σύντροφο και συνεργάτιδα, που τόσους στίχους έχει γράψει γι' αυτήν. Τριανταφυλλένη!

Στην παιδική του ποίηση, συχνά βρισκόμαστε στίχους όπως αυτούς:

*«Όλα τα πλάσματα αγαπώ
με την καλή καρδιά τους
όλους τριαντάφυλλα κερνώ
και χαίρω στη χαρά τους»¹¹*

ή

*«κόκκινη τριανταφυλλιά μου
μες τα φύλλα σου φωλιά
έκτισεν η πέριδικά μου
μπαίνει και φτεροπετά»¹²*

ή

*«Άσπρα τριαντάφυλλα στο βάζο
άγγελοι μοιάζουν σε χορό
Μήτε μ' ασήμα δεν τ' αλλάζω
μήτε μ' αφρό μεταξωτό»¹³*

ή

και στο ονειρόγραμμα «πεταλούδα και τριαντάφυλλο»¹⁴

*«ήρθα σ' εσέ τριαντάφυλλό μου
σε όμορφα φύλλα να πλαγιάσω
κρυφά να πω τον στοχασμό μου
και το κορμί να ξεκουράσω».*

Όμως, και στη λογοτεχνική παραγωγή του για ενήλικες, συχνά το τριαντάφυλλο και το ρόδο, το χρώμα το τριανταφυλλί και το ρόδινο, χρησιμοποιούνται, για να δώσουν ένα ξέχωρο συμβολισμό και όλο το λυρισμό που έκρυβε η ψυχή του ποιητή.

Διαβάξω τους στίχους, στην τύχη:

«και στην οδό των ρόδων περπατούν»¹⁵

«Είσαι μια νέα κατάκτηση την κάθε μέρα, μικρή Τριανταφυλλένη»¹⁶

«διαλέγεις φίλους που κλαδεύουν τριανταφυλλιές»¹⁷

«η ροδοδάκτυλη της ποίησης γλώσσα, καταγράφει»¹⁸

«θα πέσει τώρα η ομορφιά τριαντάφυλλο αθηναίο μες τον ξεφυλλισμό»¹⁹

Και από το κύκνειό του άσμα «Στα σκαλοπάτια των ουρανόων»

«με ένα όνειρο κατάσπαρτο τριαντάφυλλα και φώτα»²⁰

«κοντά στο μαθητή να με ρωτά για τα τριαντάφυλλα»²¹

«συνέταξες τους στίχους σου με χρώμα τριανταφυλλί σαν τα χειλάκια των απέριπτων ερώτων»²²

«Θεέ μου, να φεύγουν τα τριαντάφυλλα σαν πρόσφυγες»²³

«θα τρέξω να προφτάσω τα τριαντάφυλλα της δύσης»²⁴

Και για να γυρίσουμε από κει που ξεκινήσαμε, θα κλείσω με τα ποιήματα που διανθίζουν την υπόθεση της «Τριανταφυλλένιας» και επιβεβαιώνουν την αγάπη της λυρικής και ονειρικής ψυχής του Κύπρου Χρυσάνθη για το όμορφο αυτό λουλούδι:

Τριαντάφυλλα, τριαντάφυλλα
μαγέψανε τους τόπους
μαγέψανε τον ουρανό
κι εδώ όλους τους ανθρώπους.

Τριαντάφυλλα, τριαντάφυλλα
στολίζω το κεφάλι
κι έχω τριαντάφυλλο ανοιχτό
στα στήθη μου και θάλλει.

και πιο κάτω:

Τριανταφυλλένια, καλημέρα,
που 'σαι σαν ανατολή
μας έκανες γλυκιά τη μέρα
και τον κόσμο σαν φιλί.

και στο τέλος της υπόθεσης:

Ωρα καλή κι ώρα χρυσή
για σε Τριανταφυλλένια
βασίλισσα του τόπου μας
χρυσή, μαλαματένια.

Αγαπητοί Φίλοι,

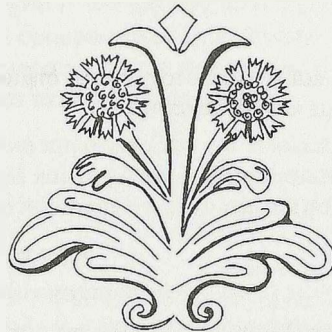
Ένα τριαντάφυλλο αγάπης και μνήμης στον μεγάλο δημιουργό και από όλους εμάς, που τον θυμόμαστε και τον διαβάζουμε και τον αγαπούμε.

Σας ευχαριστώ!

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Στίχοι από το Επιτύμβιο, που χαράχθηκε στον τάφο του
- 2 Από το ποίημα «Σ' Έλληνα ποιητή της Κύπρου»
- 3 Στίχος από το τελευταίο χειρόγραφο του ποιητή με τίτλο «Καλήν ανάμνηση στους δίκαιους ουρανούς»
- 4 Από το ποίημα «Έλληνας μ' εύοσμο τον στίχο»
- 5 ό.π.π.
- 6 Το ποίημα «Ποιητής από την Κύπρο» όπως και τα πιο πάνω ποιήματα από την τελευταία του συλλογή «Στα σκαλοπάτια των Ουρανών» τχ. 388 - 390 Πνευματική Κύπρος αφιέρωμα στον Κύπρο Χρυσάνθη.
- 7 Η παράγραφος αυτή είναι από το αφιέρωμα στη μνήμη Κ.Χ. στο περιοδικό *Ανέμη* τχ. 10, 1988, που έγραψε η Μαρία Μιχαηλίδου.
- 8 Από το βιβλίο του Ηρακλή Καλλέργη «Προσεγγίσεις στην Παιδική Λογοτεχνία», εκδ. Καστανιώτη, 1995.
- 9 ό.π.π.
- 10 Από τη σύντομη παρουσίαση της Τούλας Κακουλλή στο περιοδικό *Ανέμη* τχ. 4, 1992.
- 11 Στίχοι από το ποίημα «Τα τριαντάφυλλα». Από την Ποιητική Ανθολογία του Κ. Χρυσάνθη «Ο παιδικός μας κόσμος», 1996.
- 12 Στίχοι από το ποίημα «Η τριανταφυλλιά». Από την Ποιητική Ανθολογία του Κ. Χρυσάνθη «Ο παιδικός μας κόσμος», 1996.
- 13 Στίχοι από το ποίημα «Άσπρα τριαντάφυλλα». Από την ποιητική συλλογή του Κ. Χρυσάνθη «Ο παιδικός μας κόσμος», 1996.
- 14 Στίχοι από το ονειρόδραμα του Κ. Χρυσάνθη «Η πεταλούδα και το τριαντάφυλλο». Περιοδικό «Χαρά των Παιδιών» τχ 30 - τόμος Δ, 1956.
- 15 Από το ποίημα «Μνήμη» - Συλλογή Κ. Χρυσάνθη «Η αυτοκρατορία του Ήλιου», 1996.
- 16 Από το ποίημα «Καθημερινή κατάκτηση» - Συλλογή Κ. Χρυσάνθη «Η αυτοκρατορία του Ήλιου», 1996.
- 17 Από το ποίημα «Μεσημέρι» - Συλλογή Κ. Χρυσάνθη «Η αυτοκρατορία του Ήλιου» 1996.
- 18 Από το ποίημα «Η γλώσσα» - Συλλογή Κ. Χρυσάνθη «Η αυτοκρατορία του Ήλιου» 1996.
- 19 Από το ποίημα «Χορικό του ετοιμοθάνατου ρόδου» από το βιβλίο Κ. Μητσάκη «Ο ποιητής Κ. Χρυσάνθης», Λευκωσία 1990.
- 20 Από το ποίημα «Μισός αιώνας» - Τελευταία συλλογή Κ. Χρυσάνθη «Στα σκαλοπάτια των ουρανών» - Πνευματική Κύπρος τχ. 388-390.
- 21 Από το ποίημα «Σπατάλη» - Από την τελευταία συλλογή ό.π.π.
- 22 Από το ποίημα «Σ' έναν ποιητή της Κύπρου» - Από την τελευταία συλλογή ό.π.π.
- 23 Από το ποίημα «Μάταιος λόγος» - Από την τελευταία συλλογή ό.π.π.
- 24 Από το ποίημα «Μια δημοκρατία» - Από την τελευταία συλλογή ό.π.π.

Κλείτου Ιωαννίδη

«ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΙΔΕΕΣ»

Για άλλη μια φορά ο άοκνος ερευνητής και συγγραφέας Κλείτος Ιωαννίδης βρίσκεται στο προσκήνιο των εκδοτικών δρώμενων της Κύπρου με τον α' τόμο του αξιόλογου βιβλίου του «Πρόσωπα και Ιδέες». Το πολυσέλιδο τούτο έργο αποτελεί καρπό μιας σειράς πολύχρονων συνεντεύξεων με καταξιωμένες προσωπικότητες του τόπου μας από τον χώρο της Τέχνης, της Λογοτεχνίας και των Γραμμάτων. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται οκτώ μεγάλοι Κύπριοι μουσικοί, έξι ζωγράφοι, δεκατρείς άνθρωποι του θεάτρου και του κινηματογράφου και εικοσιένιας δημιουργοί που σχετίζονται άμεσα με την Τέχνη του Λόγου είτε στην ποιητική, πεζογραφική και θεατρική του μορφή είτε στη φιλολογική και φιλοσοφική του έκφραση.

Στο παρόν σημείωμα κρίνεται σκόπιμη η μη επιλεκτική αναφορά των ονομάτων των εξεταζομένων «Προσώπων» από κίνδυνο παράλειψης έστω και ενός, επειδή όλοι αυτοί οι σκαπανείς των Γραμμάτων και των Τεχνών, που παρελαύνουν μέσα από τις σελίδες του τόμου πρέπει να θεωρούνται σημαντικοί, όχι μόνο από την άποψη της ποιοτικής και ποσοτικής προσφοράς του καθενός στον τομέα της ενασχόλησής του αλλά και λόγω των αξιοπρόσεκτων πληροφοριών και των βιωματικών εμπειριών που συνεισφέρουν. Εξάλλου, η επώνυμη κατάθεση ενός εκάστου των πνευματικών ανθρώπων μπορεί να μεταβληθεί μέσα από την ανωνυμία σε σφαιρική και αντικειμενική αντίκριση των καταστάσεων και των γεγονότων, που συνιστούν μια εποχή στη διαδοχή των πιο καίριων και κρίσιμων χρονικών της στιγμών. Γιατί πέρα από τις ενδιαφέρουσες προσωπικές μαρτυρίες που αφορούν στο πεδίο ατομικής έκφρασης και επίδοσης υπολανθάνουν ή αποτυπώνονται ξεκάθαρα οι τόποι και τα τοπία της δράσης των δημιουργών μαζί με τον ιστορικοπολιτικό και κοινωνικό τους περίγυρο.

Πώς, όμως, τέτοια παρεμφερή και άλλα ποικιλώνυμα μηνύματα φτάνουν σε μας διεγείροντάς μας όχι μόνο την αίσθηση της απλής περιέργειας αλλά και την ολόενα αυξανόμενη φιλομάθεια να γνωρίσουμε από κοντά και να κατανοήσουμε κατά το δυνατό το έργο των αξιέπαινων συμπατριωτών μας αφενός και αφετέρου να ανατρέξουμε στην εποχή μέσα στην οποία καταξιώθηκαν τα περισσότερα δημιουργήματά τους. Θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι τούτο οφείλεται στην εσωτερική πνευματική πληρότητα και στον τρόπο αφήγησης ή περιγραφής των «Προσώπων» από τα οποία εκπορεύονται και προβάλλονται οι «Ιδέες», αλλά πιστεύουμε ακράδαντα ότι η μεστότητα, η ευγλωττία και η σαφήνεια από μόνες τους δεν επαρκούν ούτε εξαντλούν το εύρος των σημείων αναφοράς. Για να αποσπασθούν και να διατυπωθούν δομικά και αξιολογικά τα πληροφοριακά στοιχεία που ενδιαφέρουν την πλειονότητα των ακροατών - αναγνωστών χρειάζεται η έμπειρη δεξιότητα του ερωτώντος, εκείνου δηλαδή που θα εκμιαύσει τις χρήσιμες απαντήσεις με τις κατάλληλες ερωτήσεις. Επομένως, οι απομαγνητοφωνημένες αυτές συνεντεύξεις που καταχωρούνται εδώ δεν μπορεί παρά να έχουν το στίγμα μιας σοβαρής ολοκληρωμένης και επωφελούς συνομιλίας όπως είχε σχεδιαστεί και οργανωθεί από ένα ειδικό συντονιστή, τον Κλείτο Ιωαννίδη, ο οποίος εδώ και αρκετά χρόνια μας δίδει ποιοτικά τεκμήρια του είδους. Και τούτο, γιατί ο ίδιος αδιαμφισβήτητα κατέχει εις βάθος τη διαλεκτική τέχνη της σωκρατικής μεθόδου, που διαχρονικά αποδεικνύεται θεμελιακό υπόβαθρο και όργανο ενός λειτουργικού και αληθινού διαλόγου.

Οι συνομιλίες αυτές που καλύπτουν μια πλούσια θεματική επί μέρους ζητημάτων ή προβλημάτων και που εκτείνονται μεταξύ των ετών 1979-1996, έστω κι αν διεξήχθησαν στα πλαίσια μιας ζωντανής και αυθόρμητης ραδιοφωνικής εκπομπής, δεν φέρουν μόνο τη σφραγίδα μιας μεθοδικής επιστημονικής εκφοράς και της εγκυρότητας ενός πληθωρικού φάσματος πληροφοριών, αλλά και αποτελούν για τον λόγο αυτό ένα ξεχωριστό είδος αρχειακού υλικού, όπως τοπίστηκε και πιο πάνω.

Ο Κλείτος Ιωαννίδης που συνειδητοποίησε έντονα τη σπουδαιότητα και τη σημασία της Προφορικής Ιστορίας (Oral History) μέσα από τις δικές του ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, αγωνίστηκε με το ήθος ενός άρτιου συνομιλητή - συντονιστή να διασώσει σημαδιακές και σπάνιες μαρτυρίες, συγκροτώντας στη συνέχεια ένα αξιόλογο προφορικό αρχείο. Το αρχείο τούτο, ωστόσο, με την καταγραφή και τη δημοσιοποίηση των συνεντεύξεων στον εκδομένο τόμο αποκτά μια άλλη επιστημότερη διάσταση. Η ενέργεια αυτή, πράγματι, που υπερβαίνει τα «έπεα πτερόεντα» και εμπίπτει στα όρια των "scripta manent" προσδίδει όχι μόνο στο μνημειώδες τούτο έργο την έννοια του μονίμως «εσαεί κτήματος» αλλά και στους συνομιλητές απαράγραπτη και ζωηρή μνήμη. Κατ' εξοχήν, όμως, αποδίδει τα εξαιρετα εύσημα τιμής στον εμπνευσμένο οικοδεσπότη Κλείτο Ιωαννίδη, που εντόπισε, υποδέκτηκε στους ραδιοθαλάμους του Ρ.Ι.Κ. και αξιοποίησε με τον τρόπο και τα μέσα της προσέγγισής του μια πληθώρα φιλοξενουμένων. Γιατί η εμπέλεια μιας τέτοιας ικανότητας δεν ήταν απλώς προϊόν της σχετικής εμπειρίας του συνεργάτη ενός καναλιού σε αλληπάλληλες εκπομπές ζωντανού διαλόγου αλλά κάτι πολύ περισσότερο: μια εμπειριστατωμένη γνώση και μια βιοματική σύλληψη που χρονολογείται από τον καιρό των παιδικών του χρόνων και αργότερα των φοιτητικών, καθώς αποκαλύπτει ο ίδιος στο «εισαγωγικό σημείωμα» του βιβλίου, όπου εμπειρικλείει αρκετά βιογραφικά και επεξηγηματικά στοιχεία για το πρόγραμμα του «Ραδιοσκοπίου» του ένα πρόγραμμα που αποτέλεσε έναυσμα και σταθμό για την καταγραφή άγνωστων πτυχών του βίου και του έργου μεγάλων προσωπικότητων του Ελληνισμού αλλά και γενικότερα της ζωής και των συνθηκών που δοκίμασαν.

Μεταφέρουμε εδώ αυτούσιες κάποιες σκέψεις από το προλόγισμα του έργου, για να καταδείξουμε την αγάπη και τον ενθουσιασμό του δημιουργού του για την «ευαισθησία και το φως», που εκλύονται μέσα από τις ζωντανές αφηγήσεις της «Προφορικής Ιστορίας»: «Στο καφενείο μας αγάπησα την Προφορική Ιστορία (Oral History). Είδα τι σημαίνει δύναμη της αφήγησης, συναρπαστικότητα του λόγου, φαντασία, διάλογος, παραμύθι και παραμυθία. Κατάλαβα τι σημαίνει η αρχαία αγορά, η επιχειρηματολογία, η πλάνη, η ευστροφία, η καυχισιολογία, το ήθος, η εντιμότητα, η ταπεινότητα, η αρετή, η υπερηφάνια, ο εγωισμός, το ανώτερο παράδειγμα, η δύναμη της μίμησης, ο δάσκαλος, ο ιερέας και πολλά άλλα συν ή πλην του ανθρώπινου βίου.

Στο Παρίσι, όπου σπούδασα 7 χρόνια και 3 μήνες (1967-1974), άκουγα σχεδόν καθημερινά τη ραδιοφωνική εκπομπή του Jacques Chancel - "Radioscopie", όπου μέσα από τον διάλογο με τον φιλοξενούμενο, ανεξάρτητα από ηλικία, φύλο, θρήσκευμα, ειδικότητα, επίπεδο μόρφωσης, καταγραφόταν ο βίος, οι εμπειρίες, το καταστάλαγμα της σκέψης, η προσωπικότητα του ανθρώπου».

Πιο κάτω αναφέρονται σε εκμυστηρευτικούς τόνους όσα εμπιστεύτηκε στον Πάνο Ιωαννίδη, τον γνωστό συγγραφέα και τον τότε Διευθυντή Προγραμμάτων Ραδιοφώνου του Ρ.Ι.Κ. για καταρτισμό μας παρόμοιας και στην Κύπρο ραδιοφωνικής εκπομπής:

«Στον Πάνο Ιωαννίδη ανέφερα πόση ιστορική, πολιτισμική και μορφωτική σημασία έχει η Προφορική Ιστορία και προπαντός ο ψυχισμός, οι εμπειρίες, το έργο και οι περιπέτειες του βίου στο φωτισμό της καθόλου ζωής». Μελετώντας προσεκτικά τις συνεντεύξεις του πρώτου τόμου, που εκτός από τον κύριο τίτλο «Πρόσωπα και Ιδέες» φέρει τον υπότιτλο «Τέχνη και Πολιτισμός», ενδεικτικό του περιεχομένου του, μέσα από τις γνώσεις και τις ατελείυτες εμπειρίες του Ερωτώντος και των Ερωτωμένων προσώπων συναποκομίζεις ταυτόχρονα και τις πηγαίες ψυχικές τους αναζητήσεις. Ο διάλογος των συνομιλητών που με τις υψηλές προδιαγραφές και τις αντικειμενικές τους προϋποθέσεις στοχεύει στην υπέρβαση της οποιασδήποτε υποκειμενικής μεροληψίας ή της άγονης αντιπαράθεσης, σε οδηγεί αναγκαστικά στην πιστοποίηση της ταυτότητας του Ελληνικού ήθους των συνδιαλεγόμενων, πράγμα που υπογραμμίζει και ο ίδιος ο συγγραφέας.

«... Κι όλα εξήλθαν μέσα από πολύ μόχθο, υπομονή και επιμονή, αμετακίνητο προσανατολισμό, αφοβία, χωρίς προκαταλήψεις και απριόρι θέσεις. Με την αποδοχή των διαφορών, την πεμπτουσία της δημοκρατίας, ως ύψιστη πνευματική στάση, προχωρήσαμε στον διάλογο. Με γνώμονα το Σωκρατικό «άγονός ειμι της σοφίας» και το «εν οίδα ότι ουδέν οίδα», κινήσαμε τις συνομιλίες μας, οι οποίες σκοπό είχαν να φωτίσουν την κάθε ξεχωριστή περίπτωση στη συνυφή της με το ευρύτερο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό σύνολο».

Συμπερασματικά θα λέγαμε με έμφαση ότι οι προβληματισμοί, οι κρίσεις, οι απόψεις, οι εισηγήσεις, οι αφηγήσεις, καθώς και οι σκέψεις και οι ιδέες που παρατίθενται στο βιβλίο συνιστούν ανεπιφύλακτα έναν ανεκτίμητο θησαυρό της Πολιτισμικής Ιστορίας του τόπου μας. Κάτω από τα εύστοχα και πολλαπλά ερωτήματα του συντονιστή και καθοδηγητή της συζήτησης Κλείτου Ιωαννίδη επισημαίνονται, αναλύονται και αξιολογούνται εύληπτα και ανάγλυφα οι κείριες απαντήσεις των συζητητών. Από 'δω και πέρα δεν απομένει παρά η αξιοποίηση των πληροφοριών και των απευδών αυτών μαρτυριών από τους απλούς αναγνώστες και τους ειδικούς μελετητές και ερευνητές σε πάρα πολλά πεδία του επιστητού. Γιατί δε θα έχουν στα χέρια τους πια αποκλειστικά και μόνο τις γραπτές πηγές των εγγράφων και των βιβλίων αλλά ακόμα μια πρωτοβάθμια και πρωτογενή πηγή της Προφορικής Ιστορίας, που παραδίδεται γραπτώς μέσα από τις σελίδες του τόμου αυτού. Για μια επιστημονική διασταύρωση των υπό μελέτη ιστορικών και πολιτισμικών πληροφοριών που μας αφορούν αξίζει να ενδιαφείμαστε με ενδιαφέρον. Έχουμε πολλά να ωφεληθούμε και άλλα τόσα να αποκομίσουμε εμπλουτίζοντας τις γνώσεις και ανατροφοδοτώντας τις εμπειρίες μας.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

BIBΛΙΩΝ ΔΕΛΤΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ

WOLFGANG SCHULLER,, Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας,
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Μ.Ι.Ε.Τ.) Αθήνα 1999, σελ. 339

Ο Βόλφγκανγκ Σούλλερ (γενν. Βερολίνο 1935) σπούδασε Νομικά, Κλασική Φιλολογία και Ιστορία στα Πανεπιστήμια του Αμβούργου και του Βερολίνου. Στα 1976 αναγορεύτηκε σε Καθηγητή της Αρχαίας Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντίας. Οι επιστημονικές του έρευνες επικεντρώνονται και ανατέμνουν θέματα που αφορούν την κλασική Αθήνα, το κοινωνικό status των γυναικών στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό κόσμο, καθώς και προβλήματα διοίκησης της Υστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Το υπό αυτού εκπονηθέν σύγγραμμα, Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας (τίτλος του πρωτοτύπου: Griechische Geschichte, εκδ. R. Oldenbourg Verlag, München 1991) στην παρούσα ελληνική έκδοση του Μ.Ι.Ε.Τ. έχει μεταφραστεί από τις κυρίες Αφροδίτη Καμάρα και Χριστίνα Κοκκινιά με την εποπτεία του Κώστα Μπουραζέλη, Αναπληρωτή Καθηγητή της Αρχαίας Ιστορίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το εγχειρίδιο του Σούλλερ καλύπτει με εύληπτο τρόπο και πληρέστατη βιβλιογραφική υποστήριξη την αρχαία ελληνική ιστορία από την κρητομυκηναϊκή εποχή έως το τέλος των κλασικών χρόνων (Φίλιππος Β', Μακεδονικοί χρόνοι). Απαρτίζεται δε από τρία μέρη. Το πρώτο μέρος έχει να κάνει με την μεστή καταγραφή της εικόνας της υπό εξέταση χρονικής περιόδου που επιτυγχάνεται τόσο χάρις στην αξιοποίηση των αρχαίων πηγών όσο και με τα πορίσματα που η νεότερη ιστορική έρευνα κομίζει.

Το δεύτερο μέρος συνιστά μία σημαντική ιστοριογραφικού χαρακτήρα ανάλυση των ερευνών που προαναφέρθηκαν και του συνακόλουθου «εν τω γίγνεσθαι» επιστημονικού διαλόγου, με τις επιμέρους θέσεις και αντιθέσεις που υφίστανται.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος αποτελεί έναν διεξοδικό κατάλογο (κατά αύξοντα αριθμό) της σημαντικότερης ομόθεμης διεθνούς (global) βιβλιογραφίας.

Η σύλληψη της δομής του τόμου και τα προτερήματά της είναι προόδια: «η προτασόμενη, παραδοσιακή ιστορική αφήγηση απαλλάσσεται από το βάρος της ανάλυσης επιμέρους προβλημάτων, που συχνά απασχολούν ακόμη την ιστορική έρευνα, και δίδεται μια εύληπτη εποπτική εικόνα της υπό εξέταση περιόδου» (απόσπασμα από το συνοδευτικό σημείωμα στο οπισθόφυλλο της κουβερτούρας).

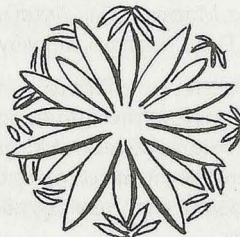
Στο εργαστήριο του ιστορικού συζητούνται τα πάντα, σταθμίζονται, υπάρχει αναγωγή στις πηγές με υπόμνηση των σκόπμων κατευθύνσεων για παραπέρα έρευνα. Η σύνδεση και ο συντονισμός των δύο πρώτων μερών με το τρίτο, αντίστοιχα, μέρος κρίνεται απολύτως ευνοϊκά στην έκβασή τους και χάρις στα ευρητήρια συγγραφέων, ιστορικών προσώπων, τόπων και πραγμάτων.

Το πόνημα του Σούλλερ εμπλουτίζει την ελληνόγλωσση βιβλιογραφία (δεν είναι τυχαία η εκδοτική επιτυχία που σημείωσε στη γερμανόφωνη βιβλιαγορά αξιώσεων και συντείνει καιρίαι (αλλά και παραπληρωτικά) ως μιας βαρύνουσας αξίας συμβολή στην βαίνουσα προς την ενηλικίωση εγχώρια ιστοριογραφία της αρχαιότητας. Ο αείμνηστος Ε.Χ. Κάσδαγλης στήριξε την προσπάθεια και η κυρία Αντιγόνη Φιλιππούλου έστρεψε να διαφυλάξει το βιβλίο από τυχόν γλωσσικές και άλλες αγκυλώσεις.

Υ.Γ. Ευχή του γράφοντος (και όχι μόνον!) να μεταφραστούν στη νεοελληνική και άλλες εξειδικευμένες σειρές, όπως το «Λιμν» (Εικονογραφημένο Λεξικό της Κλασικής Μυθολογίας) του ελβετικού εκδοτικού οίκου Άρτεμις, η σειρά Clio (PUF) και η Nouvelle Historie de l' Antiquité (Éditions du Seuil), επίσης αμετάφραστες. Είθε...

[Σημείωση: Στο Διοικητικό Συμβούλιο του Μ.Ι.Ε.Τ. μετέχουν οι: Θεόδωρος Β. Καρατζάς, Διοικητής της Ε.Τ.Ε., ως Πρόεδρος. Αριστόβουλος Ι. Μάνεσης, Συνταγματολόγος, Αντιπρόεδρος. Βίκτωρ Θ. Μελάς, Γενικός Γραμματέας και ως μέλη οι Καθηγητές κ.κ. Νικηφόρος Διαμαντούρος, Δημοσθένης Κοκκινίδης, Κ.Β. Κριμπάς, Νίκος Οικονομίδης, Μιχ. Α. Τιβέριος. Διευθυντής του Μ.Ι.Ε.Τ. είναι ο ποιητής και μεταφραστής Διονύσης Καψάλης].

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΟΥ

Δημήτρη Νικορέτζου

«ΚΟΠΑΝΟΣ: Ο ΡΩΜΗΟΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ»

Ο κ. Δημήτρης Νικορέτζος αποκαλύπτεται, εκτός από ποιητής, και σπουδαίος φιλόλογος. Αυτό είναι μια καινούργια όψη του έργου του και των δυνατοτήτων του. Η σατιρική εφημερίδα της Σμύρνης του Γ.Ι. Αναστασιάδη ήταν η άφορμή για να εκδηλώσει ο λαμπρός ποιητής και μελετητής το φιλολογικό του τάλαντο, του επιστήμονος φιλόλογου. Η δίτομη έκδοση του «Κόπανου» είναι ένας άθλος από κάθε άποψη.

Πόσοι Έλλαδίτες γνωρίζαμε τη σατιρική αυτή εφημερίδα της Σμύρνης, της όποιας η άξια δέν είναι καθόλου μικρότερη από εκείνη του «Ρωμηού» του Σουρή. Ίσως μόνο οι Σμυρνιοί, οι Πολίτες και οι Μικρασιάτες Ρωμηοί μαζί με λίγους, ελάχιστους Έλλαδίτες μελετητές. Και όμως επρόκειτο για ένα κορυφαίο δημοσιογραφικό σατιρικό όργανο του Έλληνισμού, της Ρωμηοσύνης.

Ο κ. Δημήτρης Νικορέτζος δέν καταπιάστηκε για πρώτη φορά με την εφημερίδα αυτή: έχει εκδόσει *«Τά παραμύθια του Κόπανου»*, συλλογή παραμυθιών της Σμυρνης σε τρεις τόμους, έκδοση «Αστέρος» (2000). Τώρα όμως έχουμε μπροστά μας ένα βαρύτιμο έργο, του όποιου η άξια είναι αναμφισβήτητη και είμαι βέβαιος ότι θα εκτιμηθεί δεόντος από τους μελετητές και φιλολόγους και ότι έχουμε μάν υπερόριο διάσταση μιάς εκδηλώσεως του Έλληνισμού, μέσα από την όποια μπορούμε να μελετήσουμε και να γνωρίσουμε την κοινωνία της Σμύρνης και τους Ρωμηούς καλύτερα και βαθύτερα και να έχουμε μιά σπάνια και μοναδική αντίληψη της καθημερινότητάς τους, της ψυχολογίας τους και της ζωής τους μέσα στα πλαίσια της τελευταίας φάσης της όθωμανικής αυτοκρατορίας στην όποια η «Γκιαούρ Ίσμίρ» (ή Σμύρνη των άπιστων), αλλά και οι άλλοι Ρωμηοί είχαν κυρίαρχη θέση σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Ο κ. Δημ. Νικορέτζος προτάσσει εκτενή και έμπεριστατωμένα «προλεγόμενα» (σ.σ. 15-23), στα όποια εκθέτει τις δυσκολίες της πολύχρονης και πολύμοχθης έρευνάς του, αποκαλύπτοντας πληθώρα στοιχείων και πληροφοριών, άποτέλεσμα της έρευνάς του σε πρωτογενείς γραπτές και προφορικές ιστορικές πηγές, μαρτυρίες Σμυρναίων που γνωρίζουν «άπό πρώτο χέρι» πρόσωπα και πράγματα, πηγές και μαρτυρίες, που άφοροϋν, φυσικά, και τόν δημιουργό του «Κόπανου».

Άκολουθει ένα πολύ ένδιαφέρον, επίσης, κεφάλαιο άπό τόν τίτλο: «Οί Αναστασιάδηδες της Βουτσάς - Ίάκωβος Αναστασιάδης, ό Γενάρχης», «τά παιδιά του Αναστασιάδη» και «Γεώργιος Αναστασιάδης, ό Σουρής της Σμύρνης». Τό κεφάλαιο αυτό συμπληρώνουν «εκδηλώσεις στη μνήμη του Γεωργίου Αναστασιάδη» και ένα πολύτιμο «χρονολογικό περίγραμμα», που άρχίζει άπό τό 1908 και τελειώνει στο 1922 με την καταστροφή. Τό «Χρονολογικό» αυτό «περίγραμμα» είναι αναλυτικό και ιστορικά τεκμηριωμένο, ώστε να έχουμε πλήρη και σαφή εικόνα της εποχής.

Τό επόμενο κεφάλαιο έχει τόν τίτλο: «Ο Κόπανος και η δημοσιογραφική οίκογένεια της Σμύρνης». Πολύ ένδιαφέρον είναι τό κεφάλαιο: «Ο Κόπανος και τό γλωσσικό ζήτημα» Ο κ. Νικορέτζος γράφει, μεταξύ των άλλων, ότι οι Γεώργιος Αναστασιάδης και Έμμανουήλ Έμμανουηλίδης ήταν άπό τους πρώτους που έδωσαν τό δυναμικό έναυσμα των γλωσσικών άγώνων στη Σμύρνη στα 1907 άπό τις στήλες της «Ημερησίας», που ύψωσε τη σημαία του δημοτικισμού.

Τό έργο κοσμείται και άπό εύφύεστατες γελοιογραφίες του «Κόπανου» και είναι άφιερωμένο «Στους συνήλικους Σμυρναίους Άκαδημαϊκούς Τάσο Άθανασιάδη και Κωνσταντίνο Δεσποτόπουλο», αλλά και «στις έπιγενόμενες γενεές των Σμυρναίων για να μάθουν και να διδάχτοϋν». Ένα νέο κεφάλαιο προστίθεται με τόν «Κόπανο» στην πνευματική ιστορία της Ρωμηοσύνης, κεφάλαιο πνευματικό, που αποκαλύπτει μάν άγνωστη, όπως είπα, διάσταση του Γένους,

μὴν ἀκόμα Ἄξια τοῦ ἀθάνατου Ρωμηοῦ, ἔτοιμου νὰ σαρκάσει καὶ νὰ αὐτοσαρκαστεῖ. Εἶναι καὶ αὐτὸ μιὰ δυναμικὴ πνευματώδης ὄψη δημιουργίας, ποὺ πάντοτε χαρακτηρίζει τὴ φυλή μας, αὐταδέλφη τῆς χαρμολύπης, ζώντας μὲ τὸ χαμόγελο καὶ τὸ δάκρυ, τὸ μοιρολόι καὶ τὸ τραγούδι.

Κ. ΣΑΡΔΕΛΗΣ

Η ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ ΤΗΣ ΠΑΦΟΥ

Η αξιοποίηση ενός κυπριακού παραμυθιού από τον Κ. Χρυσάνθη

Ο Κύπρος Χρυσάνθης είναι ένας καταξιωμένος συγγραφέας στον κυπριακό και ευρύτερα στον ελληνικό χώρο. Με ένα πολύ πλούσιο συγγραφικό έργο, 153 συνολικά έργα (ποιητικές συλλογές, πεζά, θεατρικά) και σημαντικές διακρίσεις κατέχει εξέχουσα θέση ανάμεσα στους πνευματικούς ανθρωπούς του τόπου μας.

Από την αρχή της συγγραφικής του πορείας άρχισε να γράφει και για παιδιά. Παρόλο που την εποχή εκείνη το είδος αυτό δεν έχαιρε ιδιαίτερης εκτίμησης, ο Κύπρος Χρυσάνθης τόλμησε να ασχοληθεί με την παιδική λογοτεχνία χρησιμοποιώντας αρχικά το ψευδώνυμο Λ.Κ. Ρήγας «για να αποφύγει τυχόν κατηγορίες που θα τον έβλαπταν στην εξάσκηση του ιατρικού του επαγγέλματος», όπως αναφέρει ο Μ.Ι. Μαραθεύτης (περιοδικό «Ανέμη», Χειμώνας 1993). Σημαντικός είναι ο ρόλος του στη διατύπωση και μετάδοση των λαϊκών διηγήσεων, των παραμυθιών, όπως επίσης και στην αξιοποίησή τους.

Ιδιαίτερα δημοφιλή τα θεατρικά του έργα που γράφτηκαν και πρωτοπαίχτηκαν σε δημοτικά και γυμνάσια την εποχή εκείνη (1944, «Πετεινός ο Γούμενος», δημοτικό σχολείο Αγίου Κασσιανού, Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου), καθώς επίσης και τα κυπριακά παραμύθια που διασκεύαζε και δημοσίευε σε περιοδικά ευρείας κυκλοφορίας, όπως «Η Ξανθούλα η Βασιλοπούλα της Πάφου» στο περιοδικό «Times of Cyprus».

Αν σταθούμε στην περίπτωση του παραμυθιού «Η Ξανθούλα η Βασιλοπούλα της Πάφου» θα δούμε ότι ο Κύπρος Χρυσάνθης πήρε ένα κυπριακό παραμύθι που έφερε στο προσκήνιο η έρευνα του Κώστα Προυσή, και το επεξεργάστηκε. Το παραμύθι προέρχεται από την Πόλη της Χρυσοχούς της επαρχίας Πάφου και ως προς το περιεχόμενο ανήκει στο είδος των μαγικών παραμυθιών με παραδοσιακή διήγηση που σε μεταφέρει στη μαγική χώρα των θαυμάτων και υπάρχει σ' αυτό η ιδιαιτερότητα του υλικού που συναντούμε στον ελληνικό χώρο [πλούσια παρουσία παραμυθιακών ειδών, αγάπη για τη φύση]:

— *Εγώ θέλω να μου φέρεις ένα φουστάνι που νάχει τον ουρανό και τ' άστρα πάνω ζωγραφισμένα* απάντησε η Μελαχροινούλα.

— *Εγώ θέλω να μου φέρεις ένα φουστάνι που νάχει το γιαλό με όλα του τα ψάρια πάνω ζωγραφισμένα*, είπε η Καστανούλα].

Οι τελετουργικές και μυθικές δοξασίες συσχετίζουν το παραμύθι με τον αρχαϊκό μύθο:

— *Να βγεις στον κήπο και να μαζέψεις δροσερά τριαντάφυλλα και άλλα μυρωδάτα λουλούδια. Με τα μοσκομυρισμένα τους φύλλα να γεμίσεις μια λεγένη. Ύστερα να πάρεις μια άλλη λεγένη και να τη γεμίσεις με το καλό σας ροδόσταγμα. Να βάλεις τις δύο τούτες λεγένες στη μέση του δωματίου σου. Ν' ανάψεις στο καπνιστήρι δυο καρβουνάκια και να ρίξεις να καεί η μια ξανθή τρίχα.*

— Τούτες οι **τρεις** ξανθές τρίχες θα είναι η ευτυχία σου. Με τούτες θα γίνεις βασίλισσα, λέει η γριά μάγισσα στην Ξανθούλα. Τούτο θα γίνει **τρία** βράδια συνέχεια. Ο απτός έδωσε δυο-**τρεις** γύρους και ύστερα μπήκε στο δωμάτιο της Ξανθούλας.

Το παραμύθι θυμίζει έντονα τη Φραγκοκρατία. Αυτό παρατηρείται στη λογοτεχνία, σε όλο το χώρο της Ανατολικής Μεσογείου (Ιταλία - Ελλάδα - Κύπρος - Τουρκία). Η λαϊκή παράδοση, άμεσα συνδεδεμένη με γεγονότα και καταστάσεις, πολέμους, εμπορικές συναλλαγές, κοινωνικές επαφές, δέχτηκε πολλές επιδράσεις και αφομοίωσε μεγάλο αριθμό ξένων στοιχείων.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης εμπλούτισε το παραμύθι με κυπριακά λαογραφικά στοιχεία και το εξέδωσε το 1958 με τον τίτλο η «Ξανθούλα η Βασιλοπούλα της Πάφου». Προηγουμένως το δημοσίευσε σε έντεκα συνέχειες στο περιοδικό "Times of Cyprus". Χαρακτηριστικά αναφέρω τα παραδοσιακά φυτά και αρώματα όπως το ροσμαρί (λασμαρί), το γιασεμί και το ροδόσταγμα που προσθέτουν κυπριακό χρώμα στο παραμύθι, το κρασί που πίνουν στο γλέντι του γάμου και το άσπρο ατλαζωτό φουστάνι της νύφης - βασιλοπούλας.

Πήρε το ατλαζωτό φουστάνι, που τό 'χε απλωμένο και το φόρεσε με προσοχή. Ύστερα άνοιξε ένα ντουλάπι και πήρε δύο μεγάλες μπουκάλες με ροδόσταγμα. Το μυρωδάτο υγρό από τις τριανταφυλλίες του Κύκκου.

Το ροσμαρί και τα γιασεμιά ακοντίσανε γύρω τις ευωδιές τους.

Ο λαός διασκέδασε με τέτοιες χαρές. Το κρασί χύθηκε μπόλικο.

Το ίδιο παραμύθι ο Κ. Χρυσάνθης το μετέτρεψε σε θεατρικό έργο με τίτλο «Το βασιλόπουλο της Βενετίας» και το εξέδωσε το 1949. Το έργο αυτό γράφτηκε σε μια νύχτα («Πνευματική Κύπρος», τ. 388-390, σελ. 961).

Στο θεατρικό έργο προσθέτει νέα πρόσωπα, τη γιαγιά και τα παιδιά. Επίσης η σκηνή της αναγνώρισης της βασιλοπούλας από το βασιλόπουλο γίνεται στη Βενετία, ενώ στο παραμύθι η αναγνώριση και ο γάμος γίνονται στην Κύπρο και αργότερα φεύγουν για τη Βενετία. Το μπίβο στο παραμύθι παραμένει το ίδιο: Η νεαρή βασιλοπούλα που θέλει και τελικά καταφέρνει να παντρευτεί το βασιλόπουλο της Βενετίας.

Σε κάθε σκηνή παραθέτει δημοτικά τραγούδια, νανουρίσματα, τραγούδι του γάμου. Σαν αποτέλεσμα έχουμε τον εμπλουτισμό του παραμυθιού και με λαογραφικά στοιχεία του έντεχνου λαϊκού μας λόγου.

*Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου ανγή
Κοιμήσου νιο φεγγάρι
Κοιμήσου που να σε χαρεί, ο νιος που θα σε πάρει.*

*Ωρα καλή κι ώρα χρυσή κι ώρα ευλογημένη
Παντρεύουμε την πέρδικα, της δίνουν περιστέρι.*

Μέσα από τις διασκευές αυτές των κυπριακών παραμυθιών φαίνεται η αγάπη του Κύπρου Χρυσάνθη για τα παιδιά, η αγάπη του για την Κύπρο, την παράδοση και τον πολιτισμό της. Θέτει ως στόχο την προσφορά γνώσεων και ψυχαγωγίας στα παιδιά μέσα από την ίδια την παράδοση του τόπου μας.

ΑΓΑΘΗ ΜΑΧΛΟΥΖΑΡΙΔΟΥ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΙΑΣ ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ
 ΒΑΣ. ΟΛΓΑΣ 107 - ΤΗΛ. 830-665
 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Αριθ. Πρωτ. 70

Θεσσαλονίκη 4/9/2001

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Το Σωματείο Θεσσαλονίκης «ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΙΑΣ - ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ», προκηρύσσει Πανελλήνιο Διαγωνισμό για διήγημα με θέμα: «ΕΙΣΒΟΛΗ - ΟΠΩΣ ΤΗ ΘΥΜΑΜΑΙ».

ΟΡΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ:

1. Το κείμενο του έργου πρέπει να είναι ανέκδοτο, δακτυλογραφημένο, και όχι μικρότερο από 5 σελίδες, ούτε μεγαλύτερο από 10 σελίδες.
2. Να ταχυδρομηθεί με συστημένη επιστολή, σε 4 αντίτυπα και με την ένδειξη «ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ» στη διεύθυνση: ANNA ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, Σοφοκλέους 4, Τ.Κ. 54633, ΤΗΛ. 277-467 (για τον Λογοτεχνικό Διαγωνισμό του Συνδέσμου Φιλίας «ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ».
3. Στον εξωτερικό φάκελο ο συγγραφέας θα αναφέρεται με ψευδώνυμο. Το πραγματικό του όνομα, η διεύθυνση, το τηλέφωνο και το ψευδώνυμο, θα αναγραφούν σε χωριστό χαρτί και θα τοποθετηθούν μέσα στο κείμενο, σε σφραγισμένο φάκελο.
4. Τα κείμενα να υποβληθούν μέχρι τις 30 Απριλίου 2002.
5. Ειδική επιτροπή από δόκιμους λογοτέχνες θα οριστεί για την κρίση των έργων.
6. Τον διαγωνισμό αθλοθετεί το Υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης
7. Θα απονεμηθούν:

A' Βραβείο 180.000 δρχ.	A' Έπαινος 60.000 δρχ.
B' Βραβείο 120.000 δρχ.	B' Έπαινος 60.000 δρχ.
Γ' Εύφημες Μνείες από 30.000 δρχ. η μία.	
8. Η απονομή των επάθλων θα γίνει σε ειδική εκδήλωση που θα ανακοινωθεί από τον Τύπο.

Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ
 ANNA ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

Η ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
 ΕΡΜΙΟΝΗ ΒΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Πόρφυρας: Γενάρης - Μάρτης 2001.
Σύνδεσμος: Μαρτίου και τεύχος 357 Μαΐου 2001.
Νουμάς: Τεύχος 74. Φεβρουάριος 2001.
Σύγχρονη Σκέψη: Ιανουαρίου - Φεβρουαρίου 2001.

Νέα Εποχή: Τεύχος 5-6 2000.

Δαυλός: Μάρτιος 2001.

Νέα Ἀριάδνη: Τεύχος 29. Ἰανουάριος - Μάρτιος 2001.

Ἐπὶ τῆς ὑπόθεσης τοῦ Διονύση Πιτταρᾶ «Κερύνεια II» καὶ ἀναφορὰ πρὸς τὴν Κύπρον. «Ἡ Κερύνεια» τοῦ ποιητῆ Νίκου Κρανιδιώτη καὶ Ἰωάννας Μπούρου. Βραδυὰ Κύπρου στὸ Τεκτονικὸ Ἰδρυμα μὲ ὁμιλητὲς τοὺς Ἀνδρέα Βοσκὸ καθηγητὴ Πανεπιστημίου, τὴν κ. Νίκη Λαδάκη - Φιλίππου καὶ τὴν κ. Σωτηροῦλα Γεωργίου - Ἰωαννίδη. Προλόγισε ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἰδρυματός κ. Σάββας Βαφειάδης.

Κασταλία: Μάϊος - Δεκέμβριος 2000.

Αἰολικά Γράμματα: Γενάρη - Φεβράρη 2001.

Σύνδεσμος: Ἀπρίλιος 2001. (Ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως καὶ τῆς βράβευσης τοῦ κ. Μιχ. Μαραθεύτη ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων.

Νέα Σκέψη: Τεύχος 430. Ἀπρίλιος 2001.

Ἀνέμη: Ἐπιθεώρηση Κυπριακῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας 11-12 (2000).

Φύση καὶ ζωὴ: Φεβρουάριος - Μάρτιος 2001.

Λογοτεχνία τώρα: Μαρτίου 2001.

Περίγραμμα: Τεύχος 39. 2000.

Φηγός: Τεύχος 10. Ἀνοιξη 2001.

Δαυλός: Σύγχρονη Σκέψη. Μάρτιος - Ἀπρίλιος 2001.

BIBΛΙΑ

Ἀνδρέα Παπαβασιλείου: «In Memoriam» Κώστα Α. Παπαβασιλείου, Λευκωσία 2001.

Χρίστου Εὐθυμίου: «Ἦχοι Ἀπόρρητοι» (ποιήματα), Ἀθήνα 1997.

Χρίστου Εὐθυμίου: «Ἐπιστροφές» (ποιήματα), Ἀθήνα 2000.

Ἀνδρέα Πετρίδη: «Νόστου καὶ φυγῆς» (ποιήματα), Λευκωσία 2001.

Ἰάσων Εὐαγγέλου: «Ἀνθολογία Νεοελληνικοῦ Γνωμικοῦ Λόγου 1800-2000. Ἐκδόσεις Δωδώνη.

Ἀλέκου Βασιλείου: «Κωσταλεξιώτικη Ντοπολαλιά» (Μελέτη), Λαμία 2000.

Κώστα Βαλέτα: «Τὸ Κορίτσι μὲ τὸ μεγάλο βρακί».

Κώστα Βαλέτα: «Τὸ τρίγωνο τῆς Σιωπῆς».

Δανάης Παπαστράτου: «Στὰ φτερὰ τῶν ἀνέμων».

Kazyosi Ikeda: «Στὸ μικροσκόπιο τῆς δημιουργίας» (ποίησις). Μετάφραση Δανάης Παπαστράτου, Ἀθήνα 2001.

Silagus: 214, Μαρτίου - Ἀπριλίου 2001.

Ἰάσων Εὐαγγέλου: «Εὐσύννοπα» (ποιήματα), Ἀθήνα 2001.

Κλείτου Ἰωαννίδη: «Πρόσωπα καὶ Ἰδέες», τόμος Α΄.

Κλείτου Ἰωαννίδη: «Κυριάκος Μάτσης», τόμος Α΄ καὶ Β΄.

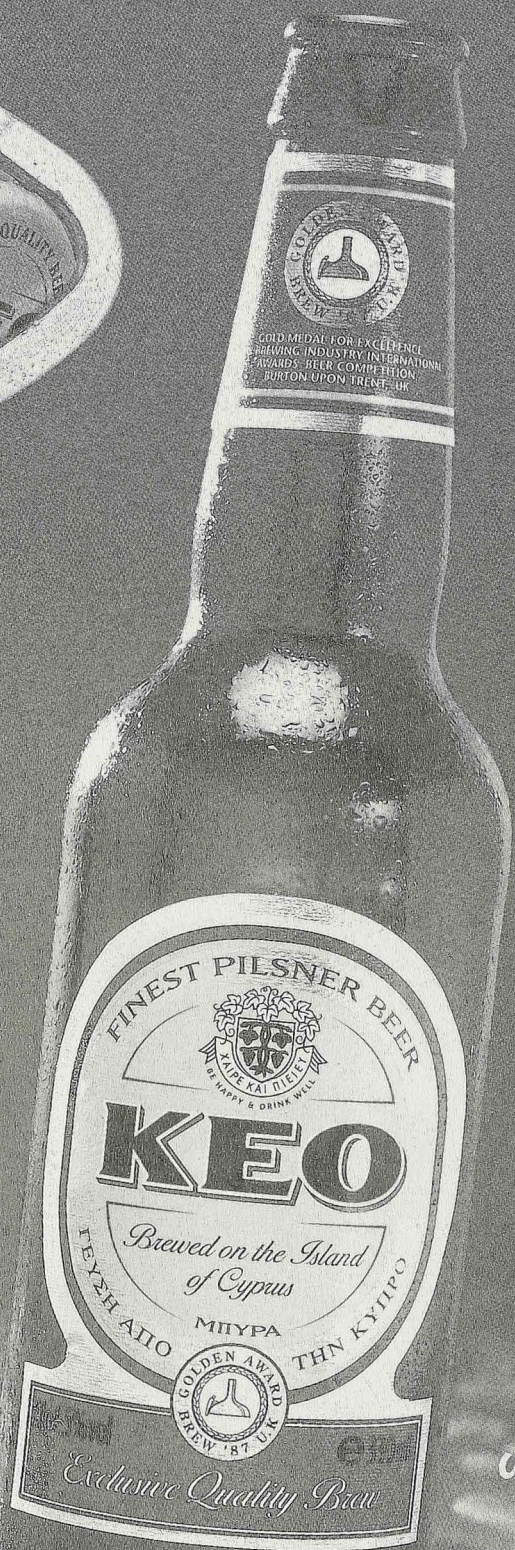
Γεωργίου Χατζηκωστή: «Ἡ Πιζανέλλα» (ἱστορικὸ δράμα τοῦ G. D' Annunzio - μετάφραση), Λευκωσία 2001.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

Ίουλιέττα Κωστοπούλου - Μηνᾶ: Ὁ Κισσός	82
Γιώργος Πετρόπουλος: Στὸν ἥρωα ἀνθυπάλαρχο Δημήτρη Σταύρου	85
Κώστας Ν. Τριανταφύλλου: Καστέλλο Γκρέκο	86
Ἄθηνᾶ Νικόλα: Εὐχαριστῶ	90
Ἀνδρέας Κουρτέλλας: Προσκύνημα στὸ Ἅγιον Ὄρος	92
Φιλομήλα Μουγογιάννη: Ὁ ρόλος καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τὴν αὐγὴ τοῦ 21ου αἰῶνα	97
Ἰάσων Εὐαγγέλου: Ἡ Καλλιτεχνικὴ Δημιουργία	99
Δῶρος Θεοδούλου: Ἀνδρούλα Νεοφύτου - Μουζουρου	101

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Μνήμη Νικόλα Χατζηκωστή (Σοφοκλῆς Λαζάρου, Θεοδόσης Καρυδάς, Ἄγγελικὴ Σμυρλῆ) – Μαρία Μιχαηλίδου: «Δημιώνασσα» καὶ «Τριανταφυλλένια» – Χρυσόθεμις Χατζηπαναγιῆ: Κλείτου Ἰωαννίδου, «Πρόσωπα καὶ Ἰδέες» – Δημήτρης Δήμου: Βιβλίων Δέλτος (Wolfgang Schuller, «Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας») – Κ. Σαρδελῆς: Δημήτρη Νικορέτζου, «Κόπανος — Ὁ «Ρωμὸς» τῆς Σμύρνης» – Ἀγάθη Μαχλουζαρίδου: Κ. Χρυσάνθη, «Ἡ Βασιλοπούλα τῆς Πάφου» – Σύνδεσμος Φιλίας Ἑλλάς – Κύπρος: Προκήρυξη Λογοτεχνικοῦ Διαγωνισμοῦ – Περιοδικὰ – Βιβλία.

Τυπώθηκε στα
Τυπογραφεία - Λιθογραφεία
«ΘΕΟΠΡΕΣ» Λτδ
Τηλ.: 674940 - 678883
Λευκωσία

ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΑΘΕΜΕΤΗΝ ΠΥΡΑ!

